

ЗНАЊЕ И ПОВЕРЕЊЕ У ВИСОКОМ ОБРАЗОВАЊУ

Центар за подршку студентима
Филозофског факултета Универзитета у Новом Саду

приредила:
Јасмина Клеменовић

Нови Сад 2020.

УНИВЕРЗИТЕТ У НОВОМ САДУ
ФИЛОЗОФСКИ ФАКУЛТЕТ НОВИ САД
21000 Нови Сад
Др Зорана Ђинђића 2
www.ff.uns.ac.rs

За издавача

Проф. др Ивана Живанчевић Секеруш

Рецензенти

Проф. др Биљана Сладоје-Бошњак, Филозофски факултет, Пале, Универзитет у
Источном Сарајеву;

Доц. др Лејла Осмић, Филозофски факултет у Сарајеву, Универзитет у Сарајеву;

Проф. др Слађана Зуковић, Филозофски факултет, Нови Сад, Универзитет у Новом
Саду.

Дизајн корица

Павле Миленковић

Техничка припрема

Игор Лекић

ISBN

978-86-6065-635-5

Објављивање ове публикације реализовано је уз финансијску помоћ Секретаријата
за високо образовање и научно истраживачку делатност Аутономне Покрајине
Војводине.

Забрањено прештампавање и фотокопирање. Сва права задржава Издавач и аутор.
Садржај и ставови изнети у овом делу јесу ставови аутора и не одражавају нужно
ставове Издавача, стога Издавач не може сносити никакву одговорност према њима.

Садржај

УВОДНА РЕЧ ПРИРЕЂИВАЧА	5
1. САВРЕМЕНИ ЕВРОПСКИ СИСТЕМИ ВИСОКОГ ОБРАЗОВАЊА	9
1.1. Експанзија образовања у Европском простору високог образовања	9
1.2. Мере и механизми за праћење и унапређивање високошколског образовања	11
1.3. Унапређивање система подршке студентима у Европском простору високог образовања	18
2. СИСТЕМИ ПОДРШКЕ СТУДЕНТИМА У ВИСОКОМ ОБРАЗОВАЊУ СРБИЈЕ.....	23
2.1. Усклађивање система високог образовања Србије са ЕПВО.....	23
2.2. Унапређивање система подршке студентима у високом образовању Србије	26
2.3. Пример успостављања служби подршке за студенте на Универзитету у Новом Саду.....	29
3. ОСНИВАЊЕ И РАЗВОЈ ЦЕНТРА ЗА ПОДРШКУ СТУДЕНТИМА ФИЛОЗОФСКОГ ФАКУЛТЕТА УНИВЕРЗИТЕТА У НОВОМ САДУ.....	36
3.1. Оснивање Центра за подршку студентима и припрема услова за рада.....	36
3.2. Облици рада и програми Центра за подршку студентима	38
3.3. Пројекти реализовани у Центру за подршку студентима.....	44
3.4. Евалуација рада Центра за подршку студентима Филозофског факултета.....	53
ПРИЛОЗИ	59
4. КУЛТУРА ВАННАСТАВНОГ АНГАЖОВАЊА И ВОЛОНТИРАЊА У АКАДЕМСКОЈ ЗАЈЕДНИЦИ.....	142

5. УЧЕЊЕ ЗАСНОВАНО НА ЗАЈЕДНИЦИ - ВАЖАН СЕГМЕНТ ТРЕЋЕ МИСИЈЕ УНИВЕРЗИТЕТА	158
6. РАЗВОЈ ПРАКСЕ ВОЛОНТИРАЊА И МОТИВАЦИЈА МЛАДИХ.....	178
7. ПРОЦЕНА СТРУКТУРЕ МОТИВА ВОЛОНТЕРА У КОНТЕКСТУ ВОЛОНТЕРСКОГ НА ЛОКАЛНОМ НИВОУ	203
8. КА УНАПРЕЂИВАЊУ СИСТЕМА ПОДРШКЕ СТУДЕНТИМА	224
9. САЖЕТАК/SUMMARY	229

УВОДНА РЕЧ ПРИРЕЂИВАЧА

У времену брзих промена и интензивних догађаја који се паралелно одвијају у стварном и виртуелном свету, није једноставно пратити различите актере који делују у комплексним системима високошколских институција, чак и онда када су усмерени на пружање подршке и помоћи најбројнијој групи учесника процеса високог образовања – студентима. Ова монографија представља својеврсну белешку о пет година континуираног деловања Центра за подршку студентима Филозофског факултета Универзитета у Новом Саду, како би се могли сагледати сви аспекти његовог деловања који нису увек били доступни широј јавности.

Отуда, централно поглавље монографије, које потписује координатор Центра професорка Јасмина Клеменовић, доноси сажет приказ оснивања и успостављања рада Центра, опис редовних и повремених облика рада у њему, те различитих програма и пројеката који су реализовани. Како би се осликали атмосфера и ентузијазам учесника приказаних процеса и представили неки од резултата њиховог ангажовања, поглавље је богато илустровано бројним прилозима. Намера припређивача је да остану забележени напори управе факултета и ентузијазам бројних наставника и асистената, сарадника Центра са Одсека за психологију и Одсека за педагогију, различитих служби факултета и студената волонтера са различитих студијских програма и нивоа студија, као и подршка различитих организација, удружења и институција академске и шире заједнице са којима је током протеклог периода Центар остварио сарадњу.

Како би се разумеле околности које су довеле до покретања Центра за подршку студентима Филозофског факултета Универзитета у Новом Саду и представили токови који су обликовали карактер реализованих програма и активности у Центру, припремљена је уводна студија посвећена процесима модернизације Европског простора високог образовања и њиховим одјецима

на нашим просторима. Представљени су примери добре праксе из различитих средina како би се подстакla целокупна академска и шира заједница за кретивнији приступ у превазилажењу проблема наше заједнице у вези са: остваривањем права на једнак приступ квалитетном високом образовању за све; мерама подршке и социоекономске помоћи студентима како би се смањило њихово осипање током првих година студија; укључивања и ангажовања младих из различитих група у живот академске и шире заједнице, те правовременој припреми дипломаца за укључивање у динамичан свет рада. Студију су потписали редовни професори Филозофског факултета, координаторка Центра Јасмина Клеменовић са Одсека за педагогију и Павле Миленковић са Одсека за социологију. У том смислу посебно је важан поднаслов студије: Пример успостављања служби подршке за студенте на Универзитету у Новом Саду, у оквиру којег је представљен развој мреже сервиса и центара за пружање подршке и помоћи студентима.

Поред стратегија за подршку социјалне димензије високог образовања у европским земљама, сарадници Центра са Одсека за педагогију – доценткиња Станислава Марић Јуришин и мр. Александра Павловић, сматрали су важним да укажу и на друге актуелне правце у разумевању промена у односима академске и шире заједнице кроз анализу тематике активизма/волонтеризма и отворених питања тзв. „Треће мисије Универзитета“. Тако су се у монографији нашле студије фокусиране на различите поставке којима се, с једне стране, заговара отварање академске институције према аутентичном животном контексту шире заједнице као најважнијем ресурсу за квалитетно учење у друштву брзих промена, док се са друге стране промовише проактивна улога свих учесника у процесу високог образовања, без које није могуће досегнути квалитет у процесу образовања и целоживотног учења. Систематизовани су и критички анализирани различити облици ваннаставног и волонтерског ангажовања студената и наставника, при чему се у фокусу анализе нашао модел „учења залагањем у заједници“ који је у уској вези са специфичностима образовања у области културе, језика и информисања, те других базичних друштвених и хуманистичких наука за које су развијени студијски програми различитих нивоа на Филозофском факултету Универзитета у Новом Саду.

У оквиру засебне студије, коју потписује сарадница Центра са Одсека за педагогију др Борка Малчић, сажето је представљена генеза волонтеризма и указано на његову све значајнију позицију у

високошколским институцијама у свету и региону. Намера примењеног компаративног приступа била је да се прикажу разноврсне могућности за удруживање институција, организација и удружења кроз подршку вредностима волонтерског ангажовања. Први корак у томе свакако представља усклађивање легислативе у свим областима које регулишу услове и статус волонтеризма, како би његове вредности и значај (на индивидуалном и друштвеном плану) адекватно били сагледани и вредновани из перспективе академске заједнице. На крају монографије представљени су и резултати истраживања о мотивима волонтера који се ангажују на локалном нивоу, међу којима је значајан број испитаника који су студенти Филозофског и других факултета Универзитета у Новом Саду. На тај начин омогућено је да се у разумевању улоге волонтеризма чује и перспектива самих волонтера, чиме је заокружена слика о значају волонтерског ангажмана у заједници за лични и професионални развој младих. Истраживачку студију потписали су активисти и координатор Новосадског волонтерског сервиса – доценткиња Бојана Перић Пркосовачки, Нина Брковић Јовановић и Војислав Пркосовачки.

Монографију која садржи белешку о раду Центра за подршку студентима Филозофског факултета Универзитета у Новом Саду, заједно са истраживачким студијама које указују на актуелне поставке у области високошколске образовне политике, припремљени су уз уверење да је уз заједничко ангажовање и синхронизовано деловање и усклађивање интереса академске и шире заједнице могуће још много тога урадити на унапређивању квалитета високог образовања у нашој средини.

професорка Јасмина Клеменовић

Координаторска Центра за подршку студентима

1. САВРЕМЕНИ ЕВРОПСКИ СИСТЕМИ ВИСОКОГ ОБРАЗОВАЊА

1.1. Експанзија образовања у Европском простору високог образовања

У последњим деценијама прошлог века широм света дошло је до значајног пораста броја младих који се уписују на високошколске установе. Број особа из релевантне старосне групе (од 18. до 34. године) укључених у високо образовање порастао је на глобалном нивоу за око 20 процената у односу на век раније, када је студирало само један проценат младих (Schofer & Meyer, 2005). Са новим миленијумом интензивирана је експанзија високог образовања, тако да је већ 2007. године 26 % младих светске популације било уписано на неку од високошколских установа (Altbach, Reisberg & Rumbley, 2009).

Прелазак са тзв. „елитног“ на „масовно“ високо образовање (Trov, 2005) на тлу Европе обележио је процес организовања заједничког *Европског простора високог образовања* – ЕПВО (Болоњска декларација, 1999) којим се регија уједињује у настојању да ојача и постане „најконкурентнија и најдинамичнија економија на свету заснована на знању“ (Informација, 2011). Иако је овај период карактеристичан тренд пораста броја студената на тлу Европе, међу потписницама ЕПВО могу се уочити значајне варијације. Док је у Белгији, Немачкој, Ирској, Француској, Италији и Аустрији број студената у периоду 2000-2008. повећан за око 10 одсто, у Мађарској (35%), Пољској (37%) и Словенији (38%) пораст је био за трећину већи, а на Малти

* Овај текст представља проширену верзију текста претходно објављеног у Годишњаку Филозофског факултета (Књига XLIV-2/2019) под насловом *Системе подршке студентима установама високог образовања: пример Универзитета у Новом Саду* (Клеменовић, Миленковић 2019).

(50%), у Грчкој (51%) и у Чешкој републици (55%) за више од половине. Број студената се повећао за више од две трећине у Литванији (68%), Словачкој (69%) и на Исланду (72%), док је 1,3 до 1,5 пута увећан у Румунији (133%), на Кипру (147%), односно Турској (149%). Међутим, у Португалу није забележено значајно повећање броја студената, а Шпанија је једина земља у којој је број студената смањен за 2,6 процената (Eurydice, 2011: 31).

И поред значајних разлика у порасту броја младих који се уписују на високошколске установе међу чланицама ЕПВО, већ у првој деценији XXI века у Европи се глобално посматрано бележи раст за око 20 % у односу на претходни период (Eurydice, 2011: 31). Стратегијом Европа 2020. (2010) промовисан је циљ да до почетка треће деценије овог века најмање 40 % европске популације (до 34. године живота) стекне диплому високог образовања (Lavič & Cupar, 2015: 9).

Креатори стратегије развоја ЕПВО своју почетну визију доприноса образовања привредном и економском расту регије видели су у знању, истраживању и иновацијама, те запошљавању високообразованих стручњака (Лисабонска стратегија, 2000). С обзиром на очекивану експанзију високошколског образовања, у првим саопштењима разматрана је и тзв. “социјална димензија“ високог образовања. Но њено ближе одређење изложено је тек у Лондонском саопштењу (2007) где се каже да „структура студентске популације у Европи треба да одсликава разноликост европских популација“, те да институције високог образовања, као центри учења и истраживања, имају кључну улогу у преношењу вредности на којима се друштва заснивају, те припреми студената за активно грађанство, будуће каријере и њихов лични развој (Kiš-Glavaš и др., 2014: 4). У саопштењу из Лувена (2009) наводи се да ЕПВО треба да пружи једнаке могућности за квалитетно образовање свима. Приступ високом образовању потребно је проширити кроз подршку студентима из „мање заступљених група“ као и стварањем адекватних услова за завршетак студија унапређењем услова за учење те уклањањем препрека за студирање и стварање одговарајућих економских услова, како би сви студенти могли да искористе своје шансе на свим нивоима.

Једном речју, успостављањем модернизованих система подршке на високошколским установама тежи се осигурању приступа свим студентима, посебно оним из „мање заступљених група“, уз обезбеђивање подршке за

лични и професионални развој олакшаним приступом социјалном и културном капиталу који представља темељ социјалне неједнакости у друштву (Zgaga, 2015), и повећава шансе за запослење након дипломирања.

1.2. Мере и механизми за праћење и унапређивање високошколског образовања

Нема сумње да се савремени системи високог образовања мењају, како отварањем све већем броју студената тако и настојањем да одговоре на растуће захтеве друштва које се технолошки убрзано мења. Јасно је да државни органи и институције високог образовања доприносе како би се осигурало успешно ширење учешћа младих, пружила одговарајућа подршка студентима и образовање студената приближило сложеним захтевима тржишта рада, чија динамика промена је веома захтевна у технолошки развијеним срединама. Међутим, како истиче Европска портпаролка за образовање, културу, вишејезичност и младе А. Василиу (Vassiliou, 2014), потребно је учинити много више и деловати циљано: не само више улагати у високо образовање, већ и улагати паметније. Није довољно подстицати младе људе да учествују у високом образовању, већ им је потребно обезбедити благовремену помоћ и подршку да би били успешни у својим студијским програмима. Исто тако, није довољно учинити више како би се осигурало да студенти стекну добру академску оријентацију пре него што уђу на високо образовање, још је важније обезбедити им током високог образовања да се што потпуније упознају и припреме за запослење након дипломирања (Eurydice, 2014: 3).

Отуда се у образовним установама ЕПВО интензивира развој политика и мера које системски приступају овим темама кроз праћење, истраживање и осмишљавање различитих механизма уз проверу њихове функционалности у пракси. То су, с једне стране, теме везане за различите мере проширења приступа високом образовању свих младих који су заинтересовани – посебно оних из различитих подзаспуљених група – кроз успостављање флексибилнијег уласка на високошколске институције, као и успостављање механизма који омогућавају оптимализовано задржавање студената у високошколском систему и доприносе побољшавању запошљивости свршених студената-дипломаца (Eurydice, 2014).

Препорученим *мерама проширења приступа високом образовању* кроз националне политике обезбеђују се проширење учешћа подзаступљених група; развијају алтернативни путеви уласка; осигурава признавање претходног неформалног и информалног учења; увођење ванредних и/или алтернативних облика студирања; развој услуга саветовања за будуће студенте, те увођење подстицајних мера за установе високог образовања које спроводе мере проширења приступа уз системско праћење уведених политика и коришћење података за редефинисање мера приступа високом образовању. Но, према извештају с почетка друге деценије новог миленијума (Eurydice, 2014), тек девет земаља потписница Болоњског процеса има дефинисане циљеве за одређене групе. Укупно тринаест система прикупља податке о пореклу студената и о њиховом статусу на тржишту рада пре уласка у више нивое образовања. Чак и када се подаци прикупљају, они се не користе увек за унапређивање квалитета подршке студентима. У неколико земаља где су развијене алтернативне улазне руте као једна од мера за проширење приступа, не постоји званично праћење броја студената који улазе у високо образовање на разне могуће начине, а у земљама где праћење постоји, углавном се јавља један начин уласка који доминира.

Колики је значај праћења афирмативних мера усмерених на подзаступљене групе показује истраживање Универзитета у Генту (Белгија), осмишљено за праћење ефеката добро организованог система с наменом да буде отворен и доступан свима. У стварности се показало да и поред свих уведених мера, студијски програми и даље окупљају студенте истих профила као што је то био случај раније (Eurydice, 2014: 26).

Насупрот томе, охрабрује пример успешне политике проширења учешћа за извесне подгрупе студената који је развила Висока школа у Корку (University College Cork) у Ирској. Овде се детаљно разрађује план за проширење учешћа различитих група које привлачи високо образовање, тако да овај универзитет има највећи удео студената са инвалидитетом у Ирској. Постоје посебне мере за атипичне путеве ка високом образовању кроз ДАРЕ програм (за студенте са инвалидитетом) и ХЕАР програм (за оне у неповољном социјалном положају), чиме се смањују ограничења у приступу. Наиме, на овој високој школи се организује *уводни курс* чију основу чине социјални, академски и професионални елементи кроз које се студенти повезују са њиховим менторима, чиме се успоставља вођење и пријем студената који долазе посебним приступним путевима (Eurydice, 2014: 24-

25). Надлежни органи који финансирају високо образовање у Ирској приликом доделе средстава примењују формулу која уважава додатне трошкове потребне за регрутовање и подстицање студената из nedovoljno zastupljenih grupa. То је разлог зашто универзитети који имају више таквих студената добијају више средстава (Eurydice, 2014: 27).

Успостављање *механизма који омогућавају оптимализовано задржавање студената у високошколском систему* захтева пажљивији приступ разумевању задржавања и напуштања студијских програма, те остваривања различитих флексибилнијих приступа у начину стицања високог образовања. Међутим, не постоји општа и универзално прихваћена дефиниција задржавања и напуштања студија¹, као што нема ни јединственог разумевање концепата флексибилног учења у Европи где се користи врло разнолика терминологија за описивање флексибилнијих форми студија.

Када је о *задржавању студената* реч, у пракси се често користе много специфичнија одређења попут „удео студената у високом образовању годину дана након уписа“ и „задржавање у високом образовању до дипломе“. Задржавање студената може се сматрати основним и кључним показатељем успеха система високог образовања, али, у контексту ширења учешћа студената, оно је истовремено и питање социјалне правде. Ако власти желе да подстакну шири круг студената у високом образовању, оне су такође одговорне за смањење психолошких, финансијских и емоционалних ризика у вези са напуштањем студија. Да би се повећало задржавање, важно је да институције високог образовања то препознају и подрже потребе различитих група студената. Истраживања показују да треба обратити посебну пажњу на студенте прве године и на развијање њихових вештина. Пружање информација, савета и смерница једна је од кључних интервенција за подршку задржавању и успеху студената на уласку у високошколско

¹ Најчешће схватање *задржавања* је време током којег студент остаје у високошколском образовању и његов напредак ка завршетку студијског програма у датом временском оквиру. У вези са овим концептом је и појам напуштања студија који се односи на особу која излази са студија раније, пре дипломирања. Термин „стопа завршетка“ односи се на процену удела студената који почињу да студирају и који ће завршити студије. У неким земљама стопе завршетка укључују процене колико ће студент променити курс пре дипломирања (Quinn, 2013 према Eurydice, 2014: 29).

образовање. Отуда се препоручује постојање националних политика о високом образовању, као и усвајање конкретних мера уз њихово надгледање, као кључних корака ка постизању циљева за успех у проширивању учешћа студената у високом образовању (Eurydice, 2014).

Преглед стања у ЕПВО показује да, иако значајан број земаља израчунава *стопе завршетка и напуштања високошколских установа*,² ови се подаци недовољно користе за анализу утицаја примењених мера и политика. Јасни и прецизни циљеви повећања стопе завршетка студија углавном не постоје. Уместо тога, државе обично помињу као свеобухватни циљ смањење напуштања школе и задржавање студената до завршетка студија. Подаци који се односе на одређене групе ретко се прикупљају и анализирају. Очекује се да финансирање има најзначајнији утицај на политику повећања стопе задржавања студената, но извештаји показују да повећана стопа задржавања и завршетка студија утиче на финансирање високошколских установа само у половини земаља ЕПВО. Механизми финансирања засновани на учинку, где део финансирања институције зависи од постизања договорених резултата у датом временском оквиру, постоје у само десет система (Eurydice, 2014: 42).

Последњих година дошло је до бројних промена које су подстакле студенте да заврше студије у 'редовном' временском периоду. Пажња је углавном усмерена на финансијске мере: награђивањем студената који заврше студије у одређеном року, или санкционисањем када то не учине. Овај тренд временских ограничења очигледно је део ширег плана, фокусираног на ефикаснију употребу јавних финансија. Тренд подстицања студената на студирање и благовремено завршавање студија паралелно је са развојем флексибилнијих могућности студирања. Један од главних начина за решавање проблема непривођења крају студирања је давање информација, савета и смерница, посебно онима који су у већем ризику од напуштања

² Земље су прилично равномерно подељене у избору префериране методе. Дванаест земаља користи метод пресека, док тринаест користи методу истинске кохорте. Француска, Аустрија и Норвешка користе обе методе. *Метода пресека* односи се на број дипломаца у календарској години који су ушли у програм пре одређеног броја година (ова процена узима у обзир различито трајање програма када је то могуће), док се права *кохортна метода* заснива се на подацима панела (анкете или регистри) који прате појединачног студента од уписа до дипломирања (Eurydice, 2014: 38).

школе. Иако је саветовање свеприсутно у свим системима, искуства говоре о честим потешкоћама у погледу нивоа финансирања ове услуге онима којима је саветовање најпотребније (Eurydice, 2014: 42).

Као је у питању *флексибилност у високом образовању* од суштинског значаја је разумевање концепта „флексибилног учења“ које може да обухвати најразличитије облике и приступе. Тако се може пратити статус и развијеност „ванредних студија“ или програма у систему, као и могућности учења на даљину, е-учење и/или комбиновано учење. Важан сегмент флексибилности представљају и поступци за препознавање претходног учења у циљу напредовања на студијама и додатни начини за подстицање флексибилности у високом образовању.

Анализа показује да већина европских земаља нуди студентима прилику да формално организују своје студије на флексибилнији начин у поређењу са традиционалним редовним студијама. Чак и ако одређена држава не нуди формално статус „ванредних студија“, то не мора нужно да значи да студенти немају прилику да студирају на флексибилан начин. Заправо, у неколико земаља са таквом ситуацијом, студенти могу да организују свој програм на флексибилан начин и тако *de facto студирају ванредно*. Постојање ових форми образовања посебно је важно када се узму у обзир приватна финансијска улагања у студирање. Подаци показују да постоји неколико земаља у којима ванредне студије захтевају већа приватна финансијска улагања у поређењу са традиционалним начинима студирања, као и да ванредни студенти често имају право само на ограничени износ финансијске подршке (Eurydice, 2014: 59).

Почетком друге деценије новог миленијума број европских земаља чије су високошколске институције имале добро развијено учење на даљину или системски постављено е-учење био је скроман³. Ипак, у појединим

³ Иако се термин „учење на даљину“ користи у високом образовању још од прве половине деветнаестог века као алтернатива универзитетским кампусима, термин „е-учење“ је релативно нов појам и односи се на употребу електронских медија за различите активности учења које се могу одвијати у оквиру и изван традиционалних учионица. Другим речима, е-учење се не користи нужно у сврху учења на даљину док се учење на даљину не спроводи нужно путем нових електронских медија. Међутим, тренутно постоје велика преклапања између ове две области, јер се учење на даљину углавном врши путем технологија е-учења. (Eurydice, 2014).

мањим срединама неке установе омогућиле су учење на даљину на институцијама у другим земаљама. До краја друге деценије значајно се увећао и број високошколских институција које ове алтернативне приступе учењу интегришу у традиционалне програме развијајући студије засноване на комбинованом учењу. Тако је у неколико земаља ЕПВО на нивоу образовне политике и/или конкретних пројеката усмерених на развој алтернативног образовања (у Енглеској, Шкотској, Француској, Естонији, Литванији, Бугарској) започела системска подршка развоју алтернативних приступа учењу у оквиру високошколског образовања како би се оно учинило флексибилније (Eurydice, 2014: 52).

Други приступ флексибилности – *препознавање неформалног и информалног учења за напредовање кроз студије* – препознат је у већини европских земаља, иако владе углавном не прате ниво активности институција у овој области. Информације су такође ограничене у погледу метода и приступа који се користе за вредновање претходног неформалног и информалног учења, јер их у великој мери одређују саме институције високог образовања. Међутим, у неколико случајева правни оквири посредују у погледу постављања експлицитних ограничења обима студија који се могу вредновати препознавањем претходног учења. То значи да се високо образовање не може остварити у потпуности на том нивоу. Чини се да је Француска једина држава са јасним статистичким подацима о броју кандидата који су стекли пуну високошколску квалификацију на основу признавања претходног искуственог учења. Неки други системи користе додатне приступе за повећање флексибилности у високом образовању, укључујући модуле, стварање специфичних подсистема високог образовања намењених нетрадиционалним студентима или увођењем програма који комбинују неколико различитих приступа флексибилности. Ови нови начини организовања представљају непосредан одговор на потребе разноврсније студентске популације (Eurydice, 2014: 60).

Запошљавање дипломаца⁴ кроз подршку њиховим професионалним и социјалним компетенцијама уз оснаживање за прелазак у свет рада има

⁴ Будући да се у овом контексту израз „дипломци“ односи не само на оне који су завршили високо образовање, већ и на оне који имају више и више образовање, јавни органи као и институције високог образовања морају имати важну улогу у постизању овог циља.

централно место у свим стратегијама развоја ЕПВО. Политика Европске комисије наглашава улогу високог образовања у пружању знања и основних преносивих компетенција дипломцима, неопходних за успех у занимањима која захтевају високу стручност. Истиче се важност укључивања послодаваца и институција тржишта рада у дизајнирању и спровођењу програма, те повећање обима практичног и стручног знања уз увођење обавезне стручне праксе. За остварење постављених смерница од великог значаја је осигурање високо квалитетног професионалног вођења и саветовања студената уз праћење дипломаца на тржишту рада (Eurydice, 2014). Имајући у виду залагање за политику проширења учешћа младих у високом образовању, посебно оних из мање заступљених група, истиче се потреба за разматрањем ширег скупа фактора који утичу на запошљавање дипломаца.

На могућности запослења свршених студената утицај имају не само квалитет образовања које они стичу током студија, те динамика промена у економији и на тржишту рада, већ и други контекстуални фактори као што су начин студирања (редовни или ванредни), локација и мобилност студената, њихово претходно радно искуство, те године, пол, евентуални ниво инвалидности, етничка и класна припадност. Стога је важно истаћи да се политика проширења учешћа не завршава након што се омогући приступ студентима из недовољно заступљених група, већ она мора да садржи мере којима се осигурава завршетак студија и успешан прелазак студената из мање заступљених група на тржиште рада. Ово наглашава сложену улогу високошколских установа у контексту запошљавања (Eurydice, 2014: 60).

Постоје разлике међу земљама у погледу мера којима се подстичу институције високог образовања за *побољшање перформанси запошљивости*. Најчешћи начин промоције таквог плана је кроз *развој стратегија осигурања квалитета*. У нешто више од двадесет образовних система, од високошколских установа се захтева достављање података везаних за запошљивост у поступцима осигурања квалитета, док су у неколико земаља успостављени и алтернативни поступци евалуације као вид подстицаја институцијама за побољшање њихових перформанси у запошљавању свршених студената.

Често коришћен механизам почива на *јавном објављивању података о запошљивости садашњих и будућих студената* на основу којих се институције и програми финансирају. Други, непосреднији механизам је

повезивање нивоа јавног финансирања са учинком запошљивости. У овом случају, делимично финансирање високошколских установа зависи од тога да ли су усмерене на побољшање запошљивости дипломаца. Држава обавезује високошколске установе да у остваривању овог циља примене различите праксе. На пример, у 21 образовном систему институције су дужне да укључе послодавце у бар једно од следећих подручја: израда курикулума, настава, учешће у телима која доносе одлуке и екстерно осигуравају квалитет. Неколико земаља обавезује институције високог образовања да укључе или повећају број сати практичне обуке студената у неким од студијских програма. У другим срединама држава обезбеђује додатна финансијска средства високошколским установама да успоставе одређене праксе на нивоу установе. Тако се могу финансирати пројекти универзитетске и пословне сарадње, повећати укљученост послодаваца у студијске програме високог образовања, или се могу финансирати практичне обуке студената ради унапређења њихових вештина повезаних са светом рада.

Међутим, без обзира на приступ који имају образовни системи, они су најчешће усмерени на студенте или дипломеце у целини, без фокуса на одређене групе студената у неповољном положају. То показује да план за повећање учешћа и даље треба проширити тако да обавезно обухвати и политике укључивања студената у свет рада. Процена утицаја постојећих мера и приступа није директна. Један од начина да се то уради је спровођење редовних анкета дипломираних студената на националном и европском нивоу, како би се добиле боље повратне информације за побољшање рада институција високог образовања (Eurydice, 2014: 80).

1.3. Унапређивање система подршке студентима у Европском простору високог образовања

У новијим документима о модернизацији ЕПВО (Eurydice, 2011; 2014) поред наставе и истраживања, системи подршке студентима сматрају се стубом ефикасног и квалитетног високошколског образовања. У Берлинском саопштењу (2011) наводи се да је „студентска изврност у уској вези са изврсношћу социјалне инфраструктуре високошколских установа“, односно развијеношћу система подршке који обезбеђују завршетак студија без препрека везаних за социјални и економски статус студента (Kiš-Glavaš и

др., 2014: 5). Сматра се да су важни елементи подршке за приступ високом образовању и спречавање осипања студената одговарајућа социоекономска подршка (стипендије, ваучери, кредити; смештај и исхрана; награде за успех; афирмативне мере за мање заступљене групе), пружање адекватне здравствене заштите, те правовремено информисање и саветовање (академско, психолошко и каријерно).

Поред школарине, смештаја и исхране, важан утицај на позитивно искуство и ефикасност у студирању има и *здравствена заштита студената* који се подстичу да воде рачуна о свом физичком и менталном здрављу. Искуства из развијених система показују да академско окружење које наглашава важност менталног здравља остварује заштитни утицај и на опште здравље студената. Поред тога, одговарајућа здравствена заштита доприноси већој интеграцији у образовање те унапређује перформансе студената са здравственим проблемима и психосоцијалним тешкоћама (Kiš-Glavaš и др., 2014: 5).

Обезбеђивањем подршке студентима, на пример кроз *психолошко саветовање*, може се допринети унапређењу њиховог квалитета живота, омогућити се усвајање ефикасних механизма суочавања са стресом, побољшања психосоцијалног функционисања, те унапређивања академског успеха. Показује се, такође, да професионално саветовање и каријерно вођење студената може допринети смањењу стопе њиховог осипања, односно већој спремности да приведу студије крају и оспособе се за укључивање у свет рада (Razvoj programa stažiranja za studente sa invaliditetom, 2017; Tranzicijski kurikulum, 2017).

Правовремено информисање студената и њихово усмеравање/саветовање, посебно оних који су у неповољном положају те из најосетљивијих група, представља изазов у многим земљама ЕПВО. Отуда је у последње време заједничка тема свих високошколских установа проналажење начина за информисање, усмеравање и саветовање студената, посебно оних који су "у ризику" и нису у потпуности свесни својих ограничења пре него што се нађу у ситуацији неуспеха (Eurydice, 2014: 40).

Уопште узев, могуће је разликовати *два приступа у спречавању неуспеха и одустајања од студирања кроз информисање и саветовање*. С једне стране, развијају се приступи „ране интервенције“ који почивају на праћењу напредовања студената кроз базе податка и кроз њихово

правовремено индивидуално информисање и усмеравање на службе и сервисе подршке. Такав приступ у пракси развили су Универзитет у Генту (Белгија) и Технички универзитет у Талину (Естонија), док немачки Технички универзитет (RWTH) у Ахену исти проблем решава проактивним мерама у виду интерактивног саветовања. Наиме, академско особље које има приступ студентским резултатима на испитима и другим радним задацима контактира и позива на разговор студенте који постижу резултате испод одређеног прага. Циљ консултација је проналажење најбољег начина за напредовање студента. Идеја за овај приступ је потекла је од самог академског особља које се организовало у мрежу ментора како би решили заједничке проблеме осипања великог броја студената (Eurydice, 2014: 41).

Други приступ, чешће заступљен у пракси, темељи се на идеји да је *све нове академце на почетку студија потребно адекватно информисати и упознати са функционисањем система подршке који је лако доступан, а њима самима се препушта иницијатива у тражењу савета и друге врсте помоћи*. У новије време се овај приступ комбинује са подршком вршњачких ментора (студената са виших година студија) који су посебно драгоцени током процеса транзиције и уласка у високошколски циклус образовања, али и касније јер омогућавају правовремено информисање и упућивање на одговарајуће системе подршке у решавању различитих тешкоћа са којима се студенти срећу.

Постојеће праксе психосоцијалне и професионалне подршке студентима на универзитетима ЕПВО које омогућавају стицање општих животних вештина од значаја за развој професионалних и личних потенцијала студената из различитих група могу се представити кроз неколико карактеристичних модела (Vuković и др., 2015, 125):

- *Психолошко саветовање* – спроводи се индивидуално или групно саветовање, едукација на тему менталног здравља и радионичарски рад са студентима;
- *Подршка студентима са инавалдитетом* – подршка при студирању, подршка у набавци опреме и инсталирању асистивних технологија, прилагођавање наставног процеса и материјала за учење, разговори са наставним особљем, услуге интеграције и сл.;
- *Саветник ментор* – вршњачка подршка у виду информација или помоћи у учењу и савладавању техника учења студентима

бруцошима од стране студената завршних година студија (вршњачки ментори), док наставно особље у улози саветника (академског координатора године) омогућава правремено администрирање и праћење напредовања студената;

- „Социјална заједница“ – организовање едукација, трибина и радионица у циљу креирања инклузивне средине која је посвећена свим студентима без обзира на пол, старост, сексуалну оријентацију, расну или верску припадност. Осим тога, формирају се групе студената сходно природи проблема, при чему је главни циљ окупљање групе подршка и размена искустава, затим организовање добротворних акција чији је циљ материјална помоћ угроженим групама становништва и организовање акција којима се идеја о високом образовању приближава мање заступљеним категоријама становништва;
- *Центар за развој каријере* – у домен ових центара спадају пружање услуга професионалне оријентације и разговор са психологом или педагогом као помоћ при одабиру факултета, организовање радионица у циљу обуке у писању ЦВ-а, мотивационих писама и начина активног тражења посла.

У извештају *Модернизација високог образовања* (Eurydice, 2014), као посебно плодна пракса организовања система подршке информисања и саветовања студената издваја се пример *хolistичког приступа* развијеног на Универзитету у Источном Паризу који је усмерен ка студентима у неповољном положају и из најосетљивијих група. Уместо организовања низа различитих услуга (социјална заштита, смештај, саветовање и запошљавање) створен је *модел интегрисане и међусобно повезане мреже* која може да одговори на све могуће потребе студената. Врсте доступних услуга развијене су као одговор на препознате потребе студената из мање заступљених група, при чему је обим ових услуга шири него у многим другим високошколским окружењима, а понекад се проблемима приступа и на неконвенционалан начин. На пример, у организовање смештаја студената укључен је део локалне заједнице спреман да прими студенте на стан, уместо њиховог размештања у спаваонице студентских домова. Показало се да ова стратегија има значајне позитивне ефекте попут смањења страха и предрасуда у локалној заједници у вези са страним студентима. Поред типичних услуга, универзитет је такође фокусиран на развој значајног броја културних услуга.

На пример, интензивно се ради на укључивању студената у спортске, позоришне, плесне и музичке активности што се показало од пресудног значаја за интеграцију имигрантских и избегличких студената на универзитет (исто, 2014: 41).

2. СИСТЕМИ ПОДРШКЕ СТУДЕНТИМА У ВИСОКОМ ОБРАЗОВАЊУ СРБИЈЕ

2.1. Усклађивање система високог образовања Србије са ЕПВО

Потписивањем Саопштења у Берлину (Berlin Communiqué, 2003) Србија је ратификовала Болоњску декларацију и, са благим кашњењем, прикључила се групи од 39 земаља Европе удружених у процесу успостављања Европског простора високог образовања – ЕПВО. На универзитетима у Србији тиме је отпочео процес реформе система високог образовања и његовог приближавања европском отвореном тржишту рада које захтева већу мобилност радне снаге, студената и истраживача. Поред прихватања система преддипломског и дипломског високог образовања и увођења европског система преноса бодова, као прикладног средства у унапређењу најшире размене студената те осигуравање квалитета у циљу развијања упоредивих критеријума и методологија, Србија се обавезала на *унапређивање доступности, равноправности и праведности у односу на приступ високом образовању, уз забрану сваког вида дискриминације*.

На потребу за убрзаним развојем служби подршке и социоекономске помоћи студентима указује чињеница да број младих у Србији који уписују високо образовање убрзано расте током новог миленијума будући да је 2007. године у високошколским установама било 29 % младих (узраста од 19 до 24 године), 2010 – 39,4 % док је обухват за 2017 – 54,2 % с тенденцијом даљег раста (Izveštaj o realizaciji Akcionog plana, 2018).

Половином прве деценије новог века започињу процеси осавремењавања сервиса подршке студентима којима се, с једне стране, настоје подржати процес доношења системских мера проширења приступа високом образовању свих заинтересованих, посебно оних из различитих подзаспуљених група, док се са друге, ради на успостављању механизма оптимализованог задржавања студената у високошколском систему и

побољшавању запошљивости свршених студената – дипломаца. У овим процесима државне и приватне високошколске установе у Србији добијају подршку кроз укључивање у европске пројекте намењене развоју капацитета високошколских институција – Темпус, односно Ерасмус+. Динамика развоја различитих центара и сервиса подршке студентима на територији Србије представљена је у оквиру следећег поглавља.

Потребу за праведнијим и обухватнијим системским решењима у оквиру социјалне димензије високог образовања потврђују и резултати различитих истраживања⁵ у којима су као горуће проблеме у високошколском систему студенти издвојили следеће тешкоће: *финансијске проблеме* – у виду високе школарине, скувих уџбеника, цене смештаја и других трошкова живота⁶; *почетне тешкоће у учењу* услед промене система учења у односу на средњу школу и/или недовољног почетног знања; *недостатак мотивације* због промене окружења, тешкоћа у учењу и у прилагођавању обавезама; *тешкоће са почетном оријентацијом на факултету*, као и наставним особљем због високих захтева, неизлажења у сусрет специфичним потребама студената, нередовних консултација и сл. (Socijalna dimenzija visokog obrazovanja: analize i preporuke, 2015).

Системска анализа *социјалне димензије високог образовања у Србији* као главне проблеме издвојила је (Socijalna dimenzija visokog obrazovanja u Srbiji: Studija zatečenog stanja, 2012):

⁵ Према подацима из истраживања EUROSTUDENT VI, проценат студената из осетљивих група уписаних на високошколске установе је следећи: 31% – студенти са веома лошем социо-економским статусом; 6,8% - студенти са инвалидитетом, и 14% - студенти са мигрантским пореклом (друга генерација). Око 15,1% студената прима неку врсту финансијске подршке - кредити или стипендије.

⁶ Погодност бесплатног високог образовања користи у Србији користи 43% свих студената или нешто више од половине студената државних универзитета, док у покривању трошкова живота студената држава учествује са свега 7%, што све заједно са износима који се додељују за стипендије и зајмове не прелази 10%. На основу података из 2010/2011 академске године, 80% студената није користило ниједну врсту системске подршке животном стандарду, а 60% ученика није се квалификовало за било коју врсту подршке. Тако долазимо до податка да се 70% трошкова високог образовања покрива од стране студената, односно њихових родитеља (Socijalna dimenzija visokog obrazovanja u Srbiji: Studija zatečenog stanja, 2012).

- Недостатак доступних и транспарентних информација о стипендијама, зајмовима и другој подршци студентима током образовања;
- Не постоји јасан законски оквир за примену мера афирмативне акције на нивоу целе републике за упис у прву годину студија и смештај у студентске домове за студенте који припадају „осетљивим“ групама⁷;
- Не постоје прописи о пружању помоћне технологије у процесу учења и образовања на високошколским институцијама, при чему се бележи и кашњење у усвајању подзаконских аката за примену антидискриминационих закона у образованим институцијама, у односу на особе са инвалидитетом;
- Непотпуно су регулисани и неусклађени прописи о прикупљању података на нивоу високошколских установа што онемогућава препознавање студената којима је потребна помоћ и подршка, као и њихово праћење, те правовремено педагошко-психолошко и/или каријерно саветовање.

Интезивирање процеса и активности усмерених на унапређивања стања у високом образовању кроз стратешке промене унутар социјалне димензије образовања подржано је и кроз постављање Основног стратешког оквира за развој високог образовања датом у *Стратегији развоја образовања у Србији до 2020. Године – СРОС 2020*. Стратегијом је препознато финансирање високог образовања као улагање у будућност и предвиђен нови модел финансирања кроз јавно утврђивање износа трошкова студирања по појединачним областима и институцијама уз увођење обавезе да држава учествује у плаћању школарине за највећи број студената што би

⁷ Веома мали део средстава намењен је побољшању социјалне димензије високог образовања за особе из „осетљивих“ група – 10% места у домовима за смештај студената и 10% стипендија и зајмова, што у пракси представља једва 1% укупних средстава. Ова улагања из јавних фондова имају утицаја на побољшање социјалне димензије утолико што су припадници „рањивих“ група постепено укључени у већи укупни обухват, али чини се да се улаже врло мало да би се смањило несклад у учешћу.

се постигло увођењем категорије суфинансирајућих студената кроз увођење тзв. *линеарне скале суфинансирања школарине сваког суфинансирајућег студента* (Стратегија развоја образовања у Србији до 2020, 2012). Поред тога, као један од главних циљева Стратегије (2012), дефинисан и Законом о високом образовању (2017), јесте да се омогући равноправан и праведан приступ високом образовању, као и могућност целоживотног учења уз уважавање принципа људских права и грађанских слобода уз забрану сваког вида дискриминације.

2.2. Унапређивање система подршке студентима у високом образовању Србије

Почетком 2005. године на Универзитету у Нишу, уз подршку Министарства просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије, покренуто је *Психолошко саветовалиште за студенте* (ПСС) као пилот пројекат Савеза студената Универзитета и Удружења студената психологије "ПсихоН". Рад Психолошког саветовалишта је организован у три сектора: сектор за саветодавни рад, за научно-истраживачке активности и сектор за едукацију. У оквиру саветовалишта као основне активности организују се (<http://www.savetni.org>): директно саветовање, СОС телеапел служба, интернет саветовање, организација трибина, семинара, округлих столова, те реализација емпиријских истраживања, обука и тренинга. Саветовалиште има за циљ јачање индивидуалних капацитета младих људи и унапређење њихових социјалних вештина, усвајање вештина решавања проблема, каналисања анксиозности и агресивности, као и освешћивање студената и средњошколаца и целокупног друштва о питањима превенције у области менталног здравља. Деценију касније на Филозофском факултету Универзитета у Новом Саду, са сличном идејом, основан је *Центар за подршку студентима* (2015) чија је психолошко-педагошка подршка усмерена на очување менталног здравља студената, као и унапређивање вештина потребних за успешно студирање и превазилажење тешкоћа и препрека у учењу на свим нивоима студија (Studija izvodljivosti, 2014).

Крајем 2006. године, на Универзитету у Београду основан је *Центар за развој каријере* са циљем да пружи различите услуге каријерног саветовања и информисања. Услуге су усмерене на студенте, дипломце и послодавце. Кључна улога Центра је: да помаже студентима универзитета у

развоју оних знања и вештина које ће им бити од значаја током студирања и при запошљавању; да помогне у стицању радног искуства током студирања и сазнања о свету пословања, те да припреми студенте за успешни прелазак на следећи ниво развоја каријере након дипломирања. Улога Центра није посредовање у запошљавању, већ пружање релевантних информација о могућностима запослења, док је на студентима да те могућности остваре у директном контакту са послодавцима. Током 2007. године такви центри основани су на државним универзитетима у Крагујевцу, Новом Саду и Нишу, а 2011. и 2012. године и на државним универзитетима у Новом Пазару, Косовској Митровици те на приватним универзитетима Мегатренд и Сингидунум (Јазић & Барковић, 2012: 5).

Почетком 2008. године на Универзитету у Београду основан је *Универзитетски центар за студенте са хендикепом* (УЦСХ) са намером да пружа подршку студентима са тешкоћама у сензо-моторном функционисању које отежавају кретање, комуникацију и учење на свим нивоима високог образовања, те захтевају обезбеђивање додатне подршке у виду: развоја и унапређења услова студирања студената са различитим врстама сензо-моторних тешкоћа; подршку за читање, скенирање и пребацивање образованих материјала у аудио и електронски облик као и превођењу наставе на гестовни језик; пружање информација о условима студирања и начинима подршке на факултетима, у процесу избора факултета, као и о могућностима запошљавања након завршетка студија. На другим универзитетима у Србији ове услуге и програме за студенте из најосетљивијих група чешће самостално организују *удружења студената*. Од 2016. године на Универзитету у Новом Саду отпочео је процес формирање службе за менторски рад са студентима са инвалидитетом како би се унапредио квалитет и обим услуга.

Према налазима истраживања о заступљености различитих видова формалне и неформалне подршке студентима на четрдесетак државних високошколских установа у Србији, обављеном током 2013. године, установљено је да су *системи подршке студентима на нивоу факултета* веома неједначено развијени (Vuković и др., 2015). Најчешће навођен ресурс на који се брцуоши ослањају јесу старији студенти. Посебно важну улогу у размени информација, савета и међусобној подршци имају Интернет и друштвене мреже. Студентске службе и студентске организације не играју посебно важну улогу у процесу прикупљања информација и савета, што

значи да међу студентима превладавају индивидуалне стратегије, тако да студенти са већим хуманим и социјалним капиталом брже и лакше долазе до информација (исто, 125). Такође, услуге подршке студентима из осетљивих и мањинских група, који имају нестандартне препреке током студирања, установљено је да пружају две институције (ПСС, УЦСХ), док су нешто развијеније активности и програми за студенте завршних година који се организују у оквиру универзитетских центара за развој каријере. Две трећине факултета нема службе за подршку студентима већ се тим пословима баве референти у студентским службама у оквиру својих редовних активности. Подршка будућим студентима (матурантима) није довољно развијена (исто, 121-122), јер су ретки факултети који организују подршку за студенте из мањинских група. Волонтерске службе помоћи студентима су неразвијене, а рад студентских организација концентрисан је око спортских активности, конференција и манифестација забавног карактера (исто, 124).

На основу констатованих тешкоћа у организацији система подршке студентима у Србији, те политика и примера праксе из ЕПВО, оцењено је да постојећа институционална решења не представљају довољан основ за успостављање уједначене структуре на свим универзитетима те је сугерисано да се системи подршке прилагоде појединачним институционалним условима кроз успостављање *мреже служби за подршку студентима* којом је важно сваком студенту обезбеди:

- (а) *Информисање и упознавање* са академским институционалним окружењем (студирање, становање, здравствена заштита, финансирање, универзитетска размена и сарадња, каријерно вођење и радна пракса студената и услуге других служби подршке за осетљиве групе);
- (б) *Оснаживање* индивидуалних капацитета за успешан академски живот кроз менторски систем вршњачке и наставничке подршке;
- (в) *Укључивање у социјалну заједницу* кроз студентска удружења, трибине и радионице као облик подршке и размене искуства;
- (г) *Саветовање као вид подршке* за успешну организацију свакодневног живота, учења и испуњавања студентских обавеза, кроз индивидуалне и/или групне програме педагошко-психолошке помоћи и каријерног вођења (исто, 125).

2.3. Пример успостављања служби подршке за студенте на Универзитету у Новом Саду

Као организациона јединица Универзитета у Новом Саду 2007. године основан је *Центар за развој каријере и саветовање студената* (ЦРКСС). Центар је успостављен као део система подршке студентима у развијању знања и вештина која повезују академску и пословну заједницу и доприносе спремности за запошљавање или даље образовање студената. Основне активности и програми каријерног центра моделовани су у оквиру Темпус пројекта „*CareerS - Development of Career Guidance Aimed at Improving Higher Education in Serbia*“ (2007-2010) који је омогућио и опремање каријерног центра. Захваљујући развијеним програмима делатност Универзитетског ЦРКСС обухвата широк дијапазон активности: развијање компетенција, знања и вештина студената које су кључне за запошљавање; пружање информација студентима о могућностима додатног образовања, стипендирања у земљи и иностранству, те понудама за посао; осигурање повезаности студената и послодаваца организовањем стручне праксе и програма обуке у водећим компанијама и организацијама у земљи за потенцијално запошљавање; саветовање студената који имају дилему у погледу одабира каријере или позиционирања на тржишту рада након дипломирања итд.

Учешћем стручног тима са Филозофског факултета настављен је процес унапређивања рада сервиса ЦРКСС оспособљавањем за прикупљање системских података о вези између професионалне каријере дипломираних студената и студијских програма високошколских установа кроз Темпус пројекат „*Congrad – Conducting graduate surveys and improving alumni services for enhanced strategic management and quality improvement*“ (2011-2014). Циљ пројекта био је да високообразовним установама омогући редовно спровођење истраживања о дипломираним студентима у сврху побољшања студијских програма и сталне модернизације високог образовања, те оспособљавања високошколских установа да на основу системских података припремају Акционе планове модернизације.

У истом периоду, стручни тим психолога са Филозофског факултета, уз помоћ волонтера из каријерног центра у Универзитетском ЦРКСС реализовао је и Темпус пројекат „*EquiED – Equal access for all: strengthening the social dimension for a stronger European higher education area*“ (2011-2014)

чији је фокус био на развоју и унапређивању *система подршке студентима у неповољном положају и из најосетљивијих група*. Пројект је омогућио и опремање централне читаонице универзитетске библиотеке, те читаоница на појединим факултетим, а одговарајућом електромском опремом и асистивном технологијом, док су студентске службе добиле препоруке у вези са прикупљањем података о студентима на основу којих би се јасније могла пратити социјална димензија и планирати подршка коју је потребено обезбедити студентима. Такође, у оквиру пројекта EquiED, осмишљен је и реализован пилот *Програм подршке младима за упис и останак у систему високог образовања*. Радионице реализоване током летњег семестра 2013. године конципиране су на основу личног контакта са *ученицима средњих стручних школа* и препознавања њихових потреба из спектра социоекономске и социопсихолошке подршке (ученици из породица ниског образовног и социоекономског статуса, из неразвијених региона или руралних подручја, из једнородитељских породица или без родитељског старања, особе са инвалидитетом, ромске националности, итд.). Током извођења Пилот програма уочено је да подршка мора бити садржајна, и дефинисана као низ корака који ће помоћи информисању ученика, али и омогућити активну примену тих информација, те преузимање личне одговорности. Искуства у имплементацији програма указала су на значај *психолошког аспекта подршке будућим студентима* која, иако не може заменити друге облике подршке нити компензовати неопходне социоекономске или информативне видове помоћи, на неки начин обједињује и оплемењује сваки од елемената подршке што увећава шансе за уписивање на студије (Tovilović & Petrović, 2015:117)

Ослањајући се на искуства стечена програмом припреме за упис и останак у систему високог образовања младих, прихваћена је *идеја о формирању центра са понудом програма психолошке и педагошке подршке*. С тим циљем, крајем 2014. године отпочео је рад на успостављању нове организационе јединице Филозофског факултету Универзитета у Новом Саду. Наиме, уз финансијску подршку Покрајинског секретаријата за науку и технолошки развој АП Војводине руководство Филозофског факултета, успоставуо је рад новог Центра. Почетком 2015. године званично је оформљена, промовисана и кадровски оспособљена за рад *Центра за подршку студентима Филозофског факултета* (ЦПС ФФ или Центар) са циљем увођења програма психолошке и педагошке подршке усмерене на очување менталног здравља студената, као и вештина потребних за успешно

студирање и превазилажење тешкоћа и препрека у учењу на свим нивоима студија. Као основни облици рада Центра истакнути су индивидулно и групно психолошко и педагошко *саветовање* и *радионице* на теме актуелне за студенте. Поред основних активности Центар организује и реализује и друге програме у виду јавних *предавања*, *стручних семинара* и *обука*, домаћих и међународних *пројеката* (Pravilnik, 2015).

Један од најважнијих доприноса Центра за подршку студентима остварен је као резултат учешћа тима стучњака са Филозофског факултета у међународном пројекту Erasmus+ „Trans2Work – School to Work Transition for Higher Education Students with disabilities in Serbia, Bosnia and Herzegovina and Montenegro“ (2015-2018) захваљујући којем је *заокружена идеја развоја сервиса подршке за студенте Универзитета у Новом Саду*. Наиме, Центар за подршку студентима, у сарадњи са руководством новосадског Универзитета, *наставио је рад на развоју мреже сервиса подршке* фокусирајући се на подзаступљене групе студената, пре свега студенте са инвалидитетом, истовремено настојећи да обезбеди боље услове за промоцију Универзитета у заједници и међу потенцијалним студентима свих нивоа студија у земљи и иностранству. Кључни корак у том смислу представљало је основање Центра за информисање и односе са јавношћу УНС у оквиру којег су успостављени Инфо центар, Служба за студенте са инвалидитетом и Служба за развој каријере и саветовање студената.

Инфо-центар Универзитета у Новом Саду омогућава средњошколцима, новим академцима и студентима различитих нивоа студија да се информишу о условима за упис и остваривање права на социоекономску помоћ (афирмативне мере, стипендије, кредити) те упознају мрежу сервиса подршке коју чине *студентске службе* различитих факултета и бројне *студентске организације*, служба студентског смештаја и исхране (*Студентски центар*) и *Завод за заштиту здравља студената*, служба за менторску подршку и персоналну асистенцију за студенте са инвалидитетом, *Служба за каријерно вођење и саветовање студената*, као и услуге психолошко-педагошког саветовања које се организују у оквиру *Центра за подршку студентима Филозофског факултета*.

Активности у оквиру Инфо-центра Универзитета у Новом Саду усмерене ка унапређењу *Служби подршке студентима са инвалидитетом* обухватају помоћ око припреме за упис на студије, за време и након студирања. У овом процесу, менторски рад је изузетно важан будући да је

ментор посредник између особа са инвалидитетом, високошколских установа, сервиса подршке и релевантних институција и организација које могу дати свој допринос развоју транзиционог пута од средњошколске до високошколске установе, те од факултета до запослења. Рад менторске службе се фокусиран је на координисање постојећих и увођењу нових сервиса подршке с циљем дугорочног унапређења услова студирања студената са инвалидитетом Универзитета у Новом Саду (Savić & Milenković, 2018).

Развојем мреже сервиса подршке за студенте Универзитета у Новом Саду кроз основање *Центра за информисање и односе са јавношћу*, у оквиру којег делују Инфо центар, Служба за студенте са инвалидитетом и Служба за развој каријере и саветовање студената, заједно са *Центром за подршку студентима Филозофског факултета*, постављени су темељи модерног система подршке студентима. Створени су услови да на системски начин високошколске установе у окриљу универзитета промовишу широко прихваћено унапређивање квалитета високог образовања, утемељеног на принципима недискриминације и једнаких права за све, кроз различите механизме и мере у доменима проширења приступа високом образовању, оптимализовања задржавања студената, те побољшање запошљивости дипломаца.

Специфичном структуром сервиса подршке на Универзитету у Новом Саду испоштоване су препоруке за функционисање система подршке студентима у оквиру којег се организују различити програми усмерени на неколико карактеристичних области деловања: (1) *програми усмерени на информисање* и оснаживање нових академаца у процесу транзиције (дани отворених врата, информатори, вршњачки ментори); (2) *програми оснаживања студената за очување и унапређење менталног и физичког здравља* (предавања и тибине, радионице о мотивацији и стиловима учења, тренинг емоционалне регулације; индивидуално психолошко саветовање); (3) *програми оснаживање студената из мање заступљених група* (менторски рад са особама са инвалидитетом; радионице за средњошколце у неповољном положају и из осетљивих група); (4) *програми каријерног вођења* којима се студенти оспособљавају за (само)заступање, избор стручне праксе и укључивање у свет рада и професионални развој; (5) *програми оснаживања студената са укључивање у ваннаставне активности* кроз

волонтирање на факултету и у заједници, као и (б) активности подршке унапређењу програма студентских удружења и организација.

Литература:

- Bolonjska deklaracija (1999). Informacija o historijatu Bolonjskog procesa sa pregledom relevantnih dokumenata. Sarajevo: Federalno Ministarstvo obrazovanja i nauke. 63-65.
- Eurydice (2011). Modernisation of Higher Education in Europe 2011: Funding and the Social Dimension. European Commission, EACEA. Luxembourg: Publications Office of the European Union. doi:10.2797/67665
- Eurydice (2014). Modernisation of Higher Education in Europe: Access, Retention and Employability. European Commission, EACEA. Luxembourg: Publications Office of the European Union. doi:10.2797/72146
- Lavrič, M. & Cupar, T. (2015). (Ne)jednakost u pristupu visokom obrazovanju, U: Đorić, G. (ured.) Socijalna dimenzija visokog obrazovanja: analize i preporuke, Niš: Filozofski fakultet Univerziteta u Nišu, 9-26.
- Клеменовић, Ј, Миленковић, П. (2019). Системи подршке студентима у установама високог образовања: пример Универзитета у Новом Саду, Нови Сад: Годишњак Филозофског факултета у Новом Саду, Књига XLIV-2 (2019), стр. 95-115.
- Londonsko saopštenje (2007). Prema Evropskom prostoru visokog obrazovanja: odgovor na izazove u globaliziranom svijetu, U: Informacija o historijatu Bolonjskog procesa sa pregledom relevantnih dokumenata. Federalno Ministarstvo obrazovanja i nauke. 96-103.
- Pravilnik (2015). Pravilnik o radu Centra za podršku studentima, Novi Sad: Filozofski fakultet Univerziteta u Novom Sadu.
- Savić, S. & Milenković, P. (2018). Pristupačnost visokog obrazovanja studentima sa invaliditetom: vodič namenjen studentima sa invaliditetom, Novi Sad: Univerzitet u Novom Sadu.
- Saopštenje iz Luvena (2009). Bolonjski proces 2020: Evropski prostor visokog obrazovanja u sljedećoj deceniji, U: Informacija o historijatu Bolonjskog

procesa sa pregledom relevantnih dokumenata. Sarajevo: Federalno Ministarstvo obrazovanja i nauke. 104-110.

Tovilović, S. & Petrović, J. (2015). Psihološka podrška učenicima iz podzastupljenih grupa za upis na fa kultet: iskustva „Pilot programa Univerziteta u Novom Sadu“, U: Đorić, G. (ured.) Socijalna dimenzija visokog obrazovanja: analize i preporuke, Niš: Filozofski fakultet Univerziteta u Nišu, 113-118.

Vuković, D. – Cvejić, S. – Ganić, S. – Nerubacki, I. & Poleti, D. (2015). Služba za podršku studentima: analiza opcija, U: Đorić, G. (ured.) Socijalna dimenzija visokog obrazovanja: analize i preporuke, Niš: Filozofski fakultet Univerziteta u Nišu, 119-132.

Zgaga, P. (2015). The social dimension in the European Higher Education Area, In Baranović, B. (ed.) Which high school students plan to study? Access to higher education and the selection of studies, Zagreb: Institut za društvena istraživanja. 211-233.

Интернет извори:

Trow, M. A. (2005). Reflections on the Transition from Elite to Mass to Universal Access: Forms and Phases of Higher Education in Modern Societies since WWII. UC Berkeley: Institute of Governmental Studies. Preuzeto 21. jula 2019. sa <https://escholarship.org/uc/item/96p3s213>

Tranzicijski kurikulum (2017). Tranzicija studenata s invaliditetom od obrazovanja do tržišta rada u Srbiji, BiH i Crnoj Gori -Trans2Work - DEV 3.3.b, <http://trans2work.eu/outputs-outcomes/workplan-y1/>

Studija zatečenog stanja - Equi-Ed (2012). Socijalna dimenzija visokog obrazovanja u Srbiji, Preuzeto 1. jula 2015. sa http://projects.tempus.ac.rs/attachments/project_resource/1368/2975_studija_zatecenog_stanja.pdf

Razvoj programa stažiranja za studente sa invaliditetom (2017). Tranzicija studenata s invaliditetom od obrazovanja do tržišta rada u Srbiji, BiH i Crnoj Gori -Trans2Work - DEV 3.2, <http://trans2work.eu/outputs-outcomes/workplan-y1/>

Majstorović, N. – Šakotić Kurbalija, J. – Lungulov, B. – Genc, A. & Marić Jurišin S. (2014). Studija izvodljivosti o osnivanju Centra za podršku studentima

Filozofskog fakulteta u Novom Sadu. N. Sad : Filozofski fakultet
Univerziteta u Novom Sadu. Preuzeto 1. jula 2015. sa
http://www.ff.uns.ac.rs/fakultet/centar_za_podrsku_studentima

Informacija Sektora za visoko obrazovanje (2011). Informacija o historijatu
Bolonjskog procesa sa pregledom relevantnih dokumenata. Sarajevo:
Federalno Ministarstvo obrazovanja i nauke. Preuzeto 1. jula 2015. sa
<http://fmon.gov.ba/Obavjest/Pregled?id=208>

Izveštaj o napretku prema nivoima obrazovanja (2018). Izveštaj o realizaciji
akcionog plana za sprovođenje strategije razvoja obrazovanja do 2020.
godine. Beograd: MPNTR RS. Preuzeto 13. jul 2019. sa
[http://www.mpn.gov.rs/wp-content/uploads/2018/08/AP-SROS
-
IZVESTAJ-15jun.pdf](http://www.mpn.gov.rs/wp-content/uploads/2018/08/AP-SROS_IZVESTAJ-15jun.pdf)

Kiš-Glavaš, L. – Divjak, B. – Jureša, V. – Han Dovedan, I. – Franić, I. – Raić-
Malić, S. – Mrvelj, Š. – Rebersk, S. – Ajduković, M. – Jokić-Begić, N. –
C Milijaš, N. & Drusany D. (2014). Strategija razvoja podrške studentima
Sveučilišta u Zagrebu /2013.– 2025./.. Zagreb: Sveučilište u Zagrebu.
Preuzeto 3. avgusta 2019. sa [http://www.unizg.hr/o-
sveucilistu/dokumenti-i-javnost-informacija/dokumenti-sveucilista](http://www.unizg.hr/o-sveucilistu/dokumenti-i-javnost-informacija/dokumenti-sveucilista)

Lazić, D. & Janković Barović, A. (2012). Centres for Career Development and
Student Counselling at Serbian Universities- Basic Services, In University
Centres for Career Development and Student Counselling: Career
Guidance at Universities in Serbia, Tempus project CareerS. Dostupno na:
<http://www.careers.ac.rs/documents-download>

3. ОСНИВАЊЕ И РАЗВОЈ ЦЕНТРА ЗА ПОДРШКУ СТУДЕНТИМА ФИЛОЗОФСКОГ ФАКУЛТЕТА УНИВЕРЗИТЕТА У НОВОМ САДУ

3.1. Оснивање Центра за подршку студентима и припрема услова за рада

На основу припремљене Студије изводљивости крајем 2014. године, Филозофски факултет Универзитета у Новом Саду отпочео је послове на обезбеђивању материјално-техничких и кадровских услова за успостављање рада Центра за подршку студентима. Тако је, уз финансијску подршку Покрајинског секретаријата за науку и технолошки развој АП Војводине, обављена адаптација и опремање просторије намењене Центру, док је стручни тим ентузијаста са Одсека за психологију и Одсека за педагогију, окупљен око координатора професора Небојше Мајсторовића, започео са промотивним активностима усмереним на пружање педагошко-психолошке подршке студентима. У том периоду обављена је и прва едукација студената волонтера са завршних година психологије и педагогије за вођење радионица. Паралелно са промоцијом и обукама започело се и са припремом легислативе неопходне за функционисање Центра. Захваљујући ангажовању наставника ентузијаста са оба одсека припремљен је и први Правилник Центра. На 12. седници Савета Филозофског факултета, одржаној 9. марта 2015. године, усвојен је Правилник Центра за подршку студентима Филозофског факултета у којем се као основна сврха његовог деловања одређује „увођење програма педагошке и психолошке подршке усмерене на очување менталног здравља студената, као и унапређење вештина учења студената на свим нивоима студија“ (Правилник ЦПС ФФ, 2015).

У наредном периоду, разрађена је и легислатива која се односила на начин вредновања ваннаставног ангажовања студената укључених у рад Центра, као и укључивања спољних сарадника из различитих институција, организација и удружења, те вредновања ваннаставног рада наставника и

сарадника факултета. Уз подршку и помоћ продекана за наставу, професорке Биљане Шимуновић Бешлин, која је предводила тим младих сарадника са различитих студијских програма факултета и представника студентских организација, припремљена је документација у вези са вредновањем ваннаставног ангажовања студената укључених у активности, тела и акције на нивоу факултета и у његовим центрима. Током овог периода Центар за подршку студентима Филозофског факултета функционише захваљујући в.д. координатору, доценткињи Јелени Шакотић Курбалија, која уз ангажоване сарадника са Одсека за педагогију, мр Станиславе Марић Јуришин и професорке Јасмине Клеменовић, поставља основу за интензивније укључивање студената волонтера у рад Центра и вредновање њиховог ваннаставног ангажовања.

Организација и функционисање самог Центра додатно су оснажени почетком 2018. године именовањем чланова Стручног већа и координатора Центра, те усвајањем предлога новог *Правилника о раду Центра за подршку студентима* (2018) којим су формално-правно усклађени чланови документа из 2015. године са осавремењеним актима факултета. Овим чином окончан је процес организовања и осмишљавања рада Центра у чему су, у више наврата, учествовали различити представници са студијских програма психологије, педагогије и социјалног рада, представници других центара факултета, студент продекан, продекан за наставу и секретар факултета. За координатора Центра за подршку студентима Филозофског факултета, у фебруару 2018. године, именована је професорка Јасмина Клеменовић, учесница низа описаних припремних активности у организовању рада Центра. У својству сарадника, она је током периода 2015. - 2018. године руководила пројектом факултета осмишљеним у циљу оснаживања студената за очување физичког и менталног здравља (*Знање за здравље*, 2016-2018), а на нивоу Универзитета једно време (2015-2016) координирала пројектом Erasmus+ KA2 Trans2Work (*School to Work Transition for Higher Education Students with disabilities in Serbia, Bosnia and Herzegovina and Montenegro*, 2015-2018).

Пројектима, програмима и разноврсним активностима реализованим у Центру за подршку студентима Филозофског факултета успостављене су и оснажене везе са различитим институцијама и организацијама на локалном, регионалном и међународном нивоу. Поред социјалног умрежавања, посебан допринос ЕУ пројекта представља и обезбеђивање одговарајуће стручне

литературе и асистивне технологије намење укључивању студената са инвалидитетом у редовни образовни процес. Један део техничке опреме са универзитетског пројекта Trans2Work додељен је на коришћење и самом Центру за подршку студентима, као и читаоници Филозофског факултета.

3.2. Облици рада и програми Центра за подршку студентима

Од оснивања Центра за подршку студентима Филозофског факултета као **основни облици подршке студентима** нуде се *радионице на теме актуелне за студенте* различитих нивоа студија, ако и *индивидуално психолошко и педагошко саветовање*. Контакт адресе за заказивање саветовања и термини одржавања радионица оглашавани су на сајту Филозофског факултета и преко различитих група на друштвеним мрежама, као и посредством штампаних промотивних материјала – флајери, плакати, итд. Као допуна непосредним облицима пружања подршке студентима, Правилником је предвиђена и могућност *едукације студената кроз обуке, предавања и трибине* на теме од значаја за квалитет живота студената уз промовисање волонтерских програма и активности који студентима са различитих студијских програма омогућавају непосредно ангажовање и стицање вредног искуства рада у заједници под супевизијом.

Радионице посвећене организацији времена, учењу учења, трети, одржавању и оснаживању мотивације, асертивној комуникацији, припреми за држање презентација и друге теме, *организоване су периодично од стране волонтера завршних година основних и мастер студија педагогије и психологије ангажованих у Центру* под супервизијом сарадника са Одсека за педагогију и Одсека за психологију. За један број ових тема студентима факултета је омогућено да се групно или индивидуално пријављују за термине у којима се могу консултовати са обученим волонтерима Центра током недеље. Поред тога, током летњег семестра 2017. године *организован је циклус радионица за студенте свих факултета Универзитета у Новом Саду* у виду радионица вршњачке едукације под називом „Ти и ја – прича се наставља“. Ове радионице реализовале су волонтерке са мастер студија психологије, док су студенткиње завршне године основних студија педагогије, у сарадњи са мастер студентима медицинске рехабилитације, реализовале радионице посвећене *унапређивању техника учења и постављања паметних циљева*. Током академске 2018/2019. године

Клинички тим Одсека за психологију покренуо је два циклуса тематских радоница. У зимском семестру реализован је осмонедељни *Тренинг вештина емоционалне регулације за студенте* УНС који је замишљен као наставак истраживања „Утицај тренинга пажње и когнитивне контроле на редукцију депресивних симптома“. Други циклус под називом „*Психолошки сусрети на тему на тему...*“ осмишљен је као низ интерактивних предавања за студенте свих студијских програма који им пружа могућност да кроз интерактиван рад усвоје корисна знања и вештине за унапређење свакодневног функционисања током студирања.

Захваљујући докторандима са психологије са искуством у *терапијском раду*, од 2017. године студентима свих студијских програма Филозофског факултета омогућено је у оквиру Центра за подршку студентима и **индивидуално психолошко саветовање**. Ова врста активности изводи се под супервизијом наставника из Клиничког тима Одсека за психологију. Пракса је показала да током једног семестра овакву врсту подршке и помоћи у просеку затражи до десет студената са различитих студијских програма, углавном основних студија. Са студентима који у Центру затраже ову врсту подршке заказује се уводни индивидуални разговор са тренутно ангажованим терапеутом-докторандом који, у зависности од појединца и проблематике, прераста у психолошко саветовање у трајању од свега неколико сусрета до саветовања са реализованих двадесетак сусрета. Као најчешће теме у оквиру индивидуалног психолошког саветовања јављају се питања у вези са факултетом, партнерским односима и социјалним животом. Студенти обухваћени овим видом подршке на крају саветовања извештавају да им је оно помогло да превазиђу актуелне проблеме, док је један мањи број студената већ након уводног разговора упућен на психијатријску консултацију у Завод за здравствену заштиту студената јер је процењено да проблематика превазилази оквире пружања помоћи у Центру.

Током назначеног временског периода, захваљујући сарадњи са *ментором за особе са инвалидитетом УНС из универзитетског Центра за информисање и односе* организују се индивидуална и групна **педагошка саветовања** за студенте са инвалидитетом. Ова врста подршке посебно је актуелна на почетку нове академске године када се студенти сретну са изазовима смештаја, путовања, аплицирања за доделу личног пратиоца, те укључивања у академску заједницу вршњака, док временом све више

прерастају у активности подршке организацији процеса учења и прибављања материјала за припремање испита. У просеку три до пет нових студената са инвалидитетом затражи помоћ и подршку у Центру. Захваљујући интеракцији са овом популацијом студената, и у сарадњи са ментором за особе са инвалидитетом УНС, Центар је у прилици да у континуитету ради на унапређивању услова за образовање особа са инвалидитетом. У томе посебан значај има сарадња са руководством факултета уз чију подршку се налазе начини за превазилажење проблема уочених у вези са архитектонском приступачношћу зграде, која и поред бројних прилагођавања, још увек није у довољној мери усклађена са принципима универзалног дизајна.

Као допуна непосредним облицима пружања подршке студентима, предвиђена је и могућност едукације студената кроз *обуке, предавања и трибине*. Већи број организованих **предавања** и **трибина** у Центру за подршку студентима био је усмерен на *оснаживање студената за очување здравља и подршку здравијим стиловима живљења*, обухватајући и теме којима се млади информишу о важним аспектима самосталног функционисања у „новим“ животним околностима. Тако су са сарадницима из Завода за здравствену заштиту студената Нови Сад и наставницима Медицинског факултета Универзитета у Новом Саду реализоване следеће трибине: Алтернативне методе за постизање концентracије, утицај и злоупотреба различитих стимулативних средстава; Промени навике уз помоћ смарт циљева; Репродуктивно здравље младих, итд. У сарадњи са Одељењем за едукацију корисника финансијских услуга Народне банке Србије организовано је и предавање „Закорачите обавештени у свет финансија“. Едукација је осмишљена да студентима пружи релевантне информације о свету банкарских услуга у *циљу безбедног осамостаљивања у свету личних финансија* (задуживање, студентски и други кредити, штедња) *уз прилику да се информишу о ризицима које различити финансијски производи носе*. Уз подршку Цента на Филозофском факултету су Студентска Асоцијација Филозофског факултета са Студентском асоцијацијом Универзитета реализовале су предавање и радионицу „Узроци и последице зависности“ у оквиру пројекта „Реци не, јер не мења све“.

Поред афирмације здравијих стилова живљења, поједине трибине Центра реализоване су у сврху *промоције волонтерског ангажовања и представљања актуелних програма тог типа на нивоу факултета, града и шире заједнице* који студентима различитих студијских програма факултета

омогућавају непосредан контакт са различитим активностима у заједници под супервизијом сарадника Центра. Тако је под покровитељством Новосадског волонтерског сервиса одржана трибина *Прикључи се креативној енергији града* како би биле представљене могућности учешћа студената са различитих студијских програма у акцијама ОПЕНС 2019, који организује обележавање титуле Омладинске престонице Европе, као и Фондације НС 2021 која координира активности у оквиру обележавања Европске престонице културе. Волонтерски сервис је организовао и обуку заинтересованих студената ангажованих у Центру на тему *Шта је волонтирање*, док су два члана Стручног већа Центра похађала обуку за волонтерски менаџмент.

Новосадски волонтерски сервис свесрдно је помогла и *организацију другог сајама волонтирања на Филозофском факултету* – Волонтирање у заједници. На сајму су своје волонтерске програме представиле различите организације и удружења, а један број њих је за заинтересоване студенте одржао накнадно трибине и/или едукације. Тако је на пример, од стране Центара за пружање емотивне подршке особама у кризи и превенцију самоубиства „Срце“ након представљања, за десетак студената психологије и педагогије одржана *обука волонтера за он-лине рад са корисницима*. С друге стране, Центра за заштиту и помоћ тражиоцима азила први пут се представио студентима кроз трибину *Мигранти у Србији* у намери да афирмише програме и активности подршке интеграцији тражилаца азила који се досељавају у веће центре, посебно подршке деци и младима у образовању и слободном времену. Са Новосадским хуманитарним центром студентима филолошких студијских програма омогућено је волонтерско ангажовање, уз супервизију, у реализацији часова српског и станих језика за децу и младе из маргинализованих група.

Паралелно са основним облицима пружања подршке студентима у Центру, у којем се првенствено ангажују сарадници и студенти волонтери завршних година психологије и педагогије, крајем 2017 године осмишљен је и **Програм оснаживања студената за пружање вршњачке подршке** усмерен на интергенерацијско умрежавање студената на свим студијским програмима факултета – програм *Постани вршњачки ментор*. Идеја је била да се примери добре праксе у *организовању подршке новим академцима* од стане успешних старијих колега, које су на различите начине развијали поједини одсеци факултета (нпр. Хунгарологија, Англистика, итд.), прошире

и на остале како би се утицало на смањивање броја студената прве године који напуштају студије и повећао број оних који са успехом студирају. Са друге стране, чинило се важним свим студентима са друштвено-хуманистичких наука и различитих филолошких група што раније обезбедити прилике за развој базичних вештина интерактивне комуникације које су основа сваког будућег педагошког рада. Захваљујући ангажовању сарадника са Одсека за педагогију и Одсека за психологију, које је предводила професорка Јасмина Клеменовић, разрађен је план увођења пилот програма вршњачког менторства који је подразумевао и припрему волонтера са завршних година педагогије и психологије за реализовање радионица за обуку студената вршњачких ментора. Под супервизијом сарадника Центра, волонтерке су током зимског семестра 2018/2019. године развиле сценарије за четири интерактивне радионице, а на самом почетку летњег семестра кратким презентацијама за студенте друге и треће године на свим студијским програмима најавиле почетак припрема за програм вршњачке подршке.

На Конкурс Центра за подршку студентима за вршњачке менторе пријавило се 70 студената, који су у мају месецу прошли обуку у трајању од 16 сати. Све сегменте едукације успешно је обавило 67 студената волонтера-вршњачких ментора чији је списак са контакт адресама постављен на сајту факултета. Један број вршњачких ментора врло брзо ангажовао се у пружању подршке кандидатима током пријаве на факултет и уписа на студије. У септембру је формирана Мрежа вршњачких ментора Филозофског факултета (МВМ ФФ) у оквиру које су волонтери са различитих студијских програма били у прилици да се боље упознају, осмисле свој визуелни идентитет – направљен је логотип и идентификационе картице за менторе. Рад мреже одвијао се углавном посредством електронских медија и затворене групе у оквиру једне од најраспрострањенијих друштвених мрежа, те посредством периодичних састанака мањих група ментора и студената у просторијама ЦПС.

Груписани у тимове, вршњачки ментори су се од октобра месеца активно укључили у пружање подршке новим академцима на свим студијским програмима. Као волонтери Центра, вршњачки ментори су у сарадњи са академским координаторима студијских програма на којима су ангажовани били укључени и пријем нових академица (видети Прилог број 1), а потом су узели учешће у реализацији активности *Отворена врата ЦПС*

ФФ. Менторски тимови са историје и психологије додатно су били укључени у оспособљавање за пружање подршке студентима са инвалидитетом. Волонтери су оснажени достављањем одговарајуће литературе и контакта за даља упутства за рад од стране ментора за студенте са инвалидитетом из Инфо-центра УНС. Током новембра и децембра месеца у два недељна термина волонтерке са педагогије су организовале индивидулане и групне консултације на тему организације студентских обавеза, мотивације и иновативних стратегија учења. Један број вршњачких ментора у сарадњи са Одељењем за очување и унапређење здравља Завода у новембру су осмислили информативни материјал за припрему нових академаца за систематски преглед уз појашњење процедуре основног прегледа и доступности других бесплатних специјалистичких прегледа и служби Завода. Волонтери су учествовали и у реализацији истраживања о репродуктивном здрављу студената Филозофског факултета. Током летњег семестра чланови МВМ ФФ били су домаћини другог сајма волонтирања и подршка у реализацији дана Отворених врата факултета, као и приликом реализације уписног рока на студијске програме Филозофског факултета. На крају семестра организована је online евалуација рада Центра, а крајем академске године одржане су и фокус групе за евалуацију програма вршњачког менторства са студентима волонтерима.

На основу анализе прикупљених резултата показало се да вршњачки ментори сматрају важним одржавање месечних менторских састанака са сталним термином, уз отварање већег броја страница на друштвеним мрежама и интензивније коришћење огласних табли факултета. Истакнут је значај повезивања и јачања сарадње и са свим студентским организацијама и удружењима, као и потреба да се мотивација студената за ангажовање у ваннаставним активностима оснажује издавањем сертификата за одређене активности, едукацијама и праксом коју Центар омогућава у сарадњи са спољним сарадницима. Наглашена је потреба да се на почетку сваке академске године сарадници и волонтери Центра, заједно са Савезом студената, заједнички представе студентима и упознају их са програмима и активностима.

3.3. Пројекти реализовани у Центру за подршку студентима

Erasmus+ KA2 Trans2Work - School to Work Transition for Higher Education Students with disabilities in Serbia, Bosnia and Herzegovina and Montenegro (2015-2018) – на нивоу Универзитета од октобра 2015. године започела је реализација пројекта Trans2Work).

Међународни пројекат „Прелаз студената са инвалидитетом од високог образовања до запошљавања у Србији, Босни и Херцеговини и Црној Гори“ –Trans2Work – окупио је партнере из Србије, Црне Горе, Босне и Херцеговине, Грчке, Словеније, Пољске и Немачке⁸. Циљ пројекта је унапређење услова и стандарда запошљавања студената односно свршених студената-стручњака са дипломом у земљама региона (Србија, Црна Гора, БиХ). Инклузивни карактер пројекта налагао је комуникацијски и организацијски сложен и промишљен приступ којим се повезују универзитет, студентска удружења и удружења студената са инвалидитетом, националне службе за запошљавање и пословне организације и удружења послодаваца у приватном сектору. Током трогодишњег трајања (октобар 2015 – октобар 2018) пројекат који је окупио 23 партнера из региона и Европске уније унапредио је и покренуо неколико важних сегмената радног ангажовања студената односно младих стручњака са инвалидитетом. Један је сама мотивација студената са инвалидитетом да посредством својих удружења те студентских организација и иницијатива, уз помоћ и подршку одговарајућих служби универзитета, препознају, упознају и користе своја инклузивна права, како у настави тако и у припремама за будуће запослење. Други је успостављање тесније и активно ефикасније везе између универзитета, удружења студената са инвалидитетом и брзе рада односно националне службе за запошљавање. Најзад и пре свега, учинак пројекта је упознавање и повезивање послодаваца у државном и приватном сектору са проблемима радног ангажовања особа са инвалидитетом на законском-нормативном, организацијском и практичном нивоу. Наведени циљеви и активности, као и происходећи учинци након завршетка пројектних активности резултирали су формирањем базе података о расположивим

⁸ „School to-Work Transition for Higher education students with disabilities in Serbia, Bosnia & Herzegovina and Montenegro”. За више информација о пројекту Trans2Work видети: www.trans2work.eu/sr/

радним местима за особе са инвалидитетом као и о послодавцима који потенцијално стављају на располагање своје радне активности односно ангажман високошколских стручњака са инвалидитетом; развијањем менторства односно менторског рада као повезујућег и посредујућег механизма комуникације између различитих институционалних оквира у овим процесима; најзад, припремну и инклузивну улогу самог универзитета који својим ауторитетом, експертском гаранцијом и непосредном помоћи преко својих сервиса за подршку студентима, упознавањем са њиховим правима и актуелним могућностима везаним за тржиште рада, обезбеђују основу за ефикасније укључивање будућих стручњака у радне активности.

Бројне партнерске организације из укупно седам земаља дале су свој допринос реализацији сложених и деликатних циљева овог пројекта. Пројектом је реализована регионална сарадња у изради заједничке веб платформе, радне праксе студената са инвалидитетом (Special Mobility Strand) као и у стратешком повезивању сфере образовања са сфером рада и запошљавања. Осетљива област и проблематика укључивања високообразованих и стручних особа са инвалидитетом у радне процесе, осим очекиваних сличности између земаља региона (БиХ, Црна Гора, Србија) такође је обележена разликама у законским оквирима, институционалним капацитетима, претходним искуствима. Стога је овај пројекат додатно наметнуо интензивнију сарадњу студената са инвалидитетом, организација и удружења особа са инвалидитетом/хендикепом и самих студентских служби и организација односно студентских сервиса помоћи и подршке студентима са инвалидитетом, како на нивоу универзитета уопште тако и на нивоу факултета универзитета појединачно. Циљеви овако конципираног пројекта су:

- Идентификовати и анализирати потребе послодаваца и студената са инвалидитетом;
- Креирати веб алат који ће помоћи (а) послодавцима да идентификују погодне људе за попуњавање одговарајуће позиције, и који ће бити дизајниран да објасни посебне захтеве послодаваца и (б) да се идентификују интереси и образовне потребе студената са инвалидитетом;

- Креирати портал који ће електронски повезати послодавце, особе са инвалидитетом и појединце одговорне за развој образовног програма за особе са инвалидитетом/ у свакој партнерској држави;
- Информисати учеснике кроз семинаре и радионице, дистрибуцијом брошура и/или електронских материјала у погледу употребе платформе и њених операција;
- Обучити (а) образовни кадар, (б) послодавце и (ц) студенте са инвалидитетом/хендикепом да управљају својим каријерама;
- Ојачати улогу центара за развој каријере и успостављања улоге ментора;
- Повећати свест послодаваца у погледу бенефита због запошљавања особа са инвалидитетом;
- Повећати свест и мотивацију кроз транзицију и повећати број високошколаца са инвалидитетом укључених у пословни свет.

Пројекат Trans2Work пружио је могућности за активно укључивање новосадског универзитета у припремама студената за будућу радну активност преко обновљеног и унапређеног Центра за информисање универзитета у Новом Саду као и преко Центра за подршку студентима Филозофског факултета у Новом Саду. На Универзитету у Новом Саду је у оквиру пројектних активности ангажован Ментор за студенте са инвалидитетом који је послове везане за комуникацију студената са инвалидитетом остваривао у оквиру Центра за информисање УНС. Важно је напоменути да је ментор ангажован за комуникацију и укључивање студената са инвалидитетом на УНС и сам особа са инвалидитетом, као и да је, након завшетка пројекта, иста особа трајно радно ангажована од стране УНС.

Пројектне активности су реализоване и преко Центра за подршку студентима Филозофског факултета УНС. Центар за информисање УНС био је институционална основа за ангажовање ментора за студенте са инвалидитетом на нивоу универзитета, чије су активности и услуге финансиране са буџета пројекта. Једна од првих активности пројекта било је снимање стања на Универзитету у Новом Саду кроз испитивање студената који припадају популацији особа са инвалидитетом и активно студирају или су недавно дипломирали. Истраживање је обављено према јединственој

методологији коју су осмислили координатор и сви универзитети укључени у реализацију пројекта. Преглед исраживачких налаза од значаја за Универзитет у Новом Саду презентован на једном од састанака пројектог тима са представницима Универзитета, организацијама студената са инвалидитетом и особа са инвалидитетом из шире заједнице, као и представника покрајинске владе (видети Прилог број 2). У оквиру активности Центра за подршку студентима, спроведене су едукације и радионице у координацији и сарадњи са ментором Центра за информисање, као и учешће на два сајма запошљавања током 2016. године, један у оквиру кампуса универзитета у холу Факултета техничких наука, и други на СПЕНСУ. Овим су истовремено јавности представљене активности и циљеви самог пројекта Trans2Work, капацитети универзитета у Новом Саду, као и самог Филозофског факултета, у пружању подршке студентима са инвалидитетом, као и у њиховој спреми за будућу радну активност, након завршетка факултета.

У оквиру пројекта припремљена је и објављена књига *Hiring People with Disabilities. Employers Training*, коју су објавили Универзитет у Новом Саду и Филозофски факултет у Новом Саду. Књига је зборник текстова посвећених обуци послодаваца у запошљавању стручњака са инвалидитетом, а аутори текстова су стручњаци из области образовања (универзитет у Новом Саду, Македонски универзитет у Солуну, Грчка), пракси запошљавања односно берзе рада, и приватног сектора и сектора за подршку особама са инвалидитетом⁹. Објављена је и брошура која представља институционалне и инфраструктурне капацитете Универзитета у Новом Саду и факултета универзитета који се односе на популацију студената са инвалидитетом - Водич за студенте са инвалидитетом.

Осим бројних презентација које су током трајања пројекта спроведене у оквиру инфо-дана на сајмовима образовања, на Филозофском факултету у Новом Саду као и на самом Универзитету, представљање и дисеминација пројекта реализовани су на бројним догађајима као што је е-леарнинг конференција 2016. у организацији Метрополитан Универзитета у Београду (2016), на којој су учешћа узели чланови пројектног тима са

⁹ Књига је доступна на: www.trans2work.eu/wp-content/uploads/2018/10/Hiring-People-with-Disabilities.pdf

Филозофског факултета у Новом Саду. Конференција Унапређење привредног амбијента за запошљавање, професионалну рехабилитацију и радно ангажовање особа са инвалидитетом (Покрајински секретаријат за привреду и туризам АПВ 2017), као и међународна научна конференција *6 th Conference of Developmental Psychology* (Солун 2018), били су такође прилика да се учесници пројекта са Филозофског факултета у Новом Саду, као и из Центра за подршку студентима Филозофског факултета у Новом Саду, представе са својим активностима. Резултати пројекта представљени су такође и на тематском састанку Модели стручне праксе као средство за повећање запошљивости студената у Србији у организацији канцеларије Фондација Темпус-Ерасмус+ у Србији (видети Прилог број 3).

У оквиру пројекта Trans2Work набављена је и инсталирана опрема намењена студентима са инвалидитетом у Централној читаоници Универзитета у Новом Саду, Централној читаоници и у Центру за подршку студентима на Филозофском факултету у Новом Саду. Опрему чине осим десктоп рачунара, лаптопова и преносних андроид уређаја и специјална опрема као што су Брајева тастатура, наменска увећивачућа лупа уз одговарајуће асистивне софтвере као и остала пратећа асистивна опрема (слушалице, микрофони итд.) (видети Прилог број 4).

Пројекат „Знање за здравље“ (2016-2018) – На основу информација Завода за здравствену заштиту студената Нови Сад представљених у *Извештају о здрављу студената* на седници Сената УНС почетком 2016. године, те увида у процену здравственог стања студената са друштвено-хуманистичких и филолошких студијских програма, руководство Филозофског факултета наложило је стручном тиму Центра за подршку студентима да осмисли активности у чијем фокусу би се нашле теме из домена заштите здравља студената.

Центар за подршку студентима Филозофског факултета (ЦПС) и Одељење за очување и унапређење здравља студената Завода за здравствену заштиту студената Нови Сад (ЗЗЗСНС) успоставили су сарадњу током марта месеца 2016. године, те у априлу отпочели са припремом заједничког пројекта “Знање за здравље”. Пројекат је био усмерен на оснаживање студената за очување и унапређење менталног и физичког здравља као темеља успешног учења и услова квалитетног живота. Њиме се промовише

холистички приступ здрављу кроз активне облике рада са студентима о питањима од значаја за квалитетан живот, учење и студирање. Планиране су тематске радионице за све студенте факултета током школске 2016/2017. године о питањима за која студенти почетних година студија изразе интересовање уз теме које су се наметнуле као ургентне на основу увида у помињане резултате истраживања о здрављу студената.

Отуда је средином маја 2016. године предлог пројекта представљен студентима Филозофског факултета, а крајем истог месеца организовано је и пригодно анкетање студената прве и друге године основних академских студија. Посредством анкетних листића, са двадесетак питања структурираних у пет тематских целина, студенти су позвани да најпре оцене да ли су задовољни својим животним навикама и бригом о здрављу, а затим и да ли су заинтересовани за додатно информисање о темама из области физичког (исхрана, физичка активност, репродуктивно здравље) и менталног здравља. Такође, испитаницима је понуђено да бирају између различитих облика рада, оне за које верују да би им највише одговарали у додатном оснаживању.

У попуњавању анкете (видети Прилог број 5) учествовало је 209 студената, од којих је 149 испитаника женског (Ж 71,3 %) и 60 мушког пола (М 28,2%). Будући да је анкетањем студенткиња и студената Филозофског факултета установљено да је за две трећине њих најприхватљивији начин оснаживања *могућност контакта са стручним лицима у званичним установама*, основни правац деловања био би да се почетком школске 2016/2017. године појачају информативне активности усмерене на представљање и популарисање рада различитих психолошко-педагошких програма Центра за подршку студентима и различитих саветовалишта и превентивних програма Завода за здравствену заштиту студената. Студентима је такође било потребно *обезбедити контакт податке* (телефоне и е-маил адресе) *стучњака и тимова за подршку из поменутих*, али и других релевантних установа, као и могућност анонимног информисања/саветовања. Овај начин оснаживања оцењен је као прикладан од стране сваког петог студента, односно студенткиње.

Резултати истраживања су показали, такође да свака четврта студенткиња и сваки шести студент на програмима основних академских студија Филозофског факултета исказали су спремност да се за очување и унапређење здравља оснажују *кроз радионице вршњачких тимова*. Према

прикупљеним подацима, и једни и други највише мотивације исказали су за теме из области партнерских односа и менталног здравља (Ж 60% : М 45%), а одмах затим и за информисање на теме из области правилне исхране (Ж 57% : М 40%), промене животних навика (Ж 54% : М 40%), репродуктивног здравља (Ж 52% : М 40%), те значаја физичке активности (Ж 49% : М 35%), при чему су девојке исказале нешто више мотивације. Добијене налазе употпуњују и процене сопствене информисаности о здрављу и задовољства животним навикама које су испитаници давали за сваку од испитиваних области. Показало се да студенти исказују чешће задовољство у односу на девојке према актуелном начину исхране (М 68% : Ж 59%), животним навикама (М 60% : Ж 56%) и нивоу физичке активности (М 48% : Ж 32%), док су студенткиње у већем проценту исказале задовољство сопственим знањем о репродуктивном здрављу. Близу половине (48%) укупно испитаних студената, без обзира на пол, проценило је да се успешно носе са стресом. Међу темама за које су студенти показали интересовање посебно место има област исхране у специфичним условима и околностима (Регулисање исхране студената који се хране у мензама; Како се угојити; Анорексија међу омладином; Шта јести пре и после тренинга), затим теме из области очувања менталног здравља и унапређивања техника учења (Како боље организовати своје обавезе; Како унапредити памћење, концентрацију и учење; Проблем мотивације и учења; Самопоуздање) као теме у вези са припремом за запошљавање (Како лакше до посла).

Отуда је предложено да се као *прва мера за новоуписане студенте припреми мини информатор*. У виду флајера **Мини информатор** за бруцоше са основне информацијама где и како се информисати, и уколико је потребно, потражити различите видове подршке и помоћи новоуписаним акаденцима подељен је заједно са пакетом информација ио студијском програму и распоредом наставе на пријему студента. Флајер је, такође садржао информације о пројекту “Знање за здравље” и позив за укључивање у активности вршњачких тимова кроз тематске раднице. Информисање, обавештавање студената и њихово анимирање за укључивање у различите тематске активности планирано је да се одвијало посредством обавештавања на сајту Филозофског факултета и сајту Завода за здравствену заштиту студената.

Најава и промоција планираних активности на пројекту “Знање за здравље” за 2016/2017. школску годину промовисана је кроз **Календар**

активности на сајту факултета, те уочи сваког од најављених догађаја. За сваки семестар припреман је План активности (видети Прилог број 6) којим се настојало да буду обухваћене теме за које су студенти у анкети показали интересовање, док је њихов редослед усклађиван и са значаним датумима у Календару јавног здравља како би се омогућило укључивање студената у што више различитих активности и програма које организује Завода за здравствену заштиту студената и Центар за подршку студентима Филозофског факултета. У реализацији програма планирано је учешће стручњака обе институције и њихових сарадника из других установа, студената Филозофског факултета са различитих студијских програма, док би се у складу са врстом активности наизменично користили просторни капацитети факултета и Завода.

Током реализације различитих програмских активности највише студената било је анимирано током информативних активности (на пример, обележавње Светског дана менталног здравља 10. октобра у холу ФФ), док је најразноврснији састав студената са различитих факултета Универзитета у Новом Саду посеђивао циклус радионица „Ти и ја, прича се развија“ који је реализован у сали Завода (видети Прилог број 7). Посебно занимање изазвала је радионица „Студирање и родитељство“ у оквиру које су представљени различити видови подршке младим студентским паровима на путу ка родитељству (видети Прилог број 8). *Мини информатор* за новоуписане студенте постао је обавезан део материјала који нови академци добију на почетку сваке године, с тим да се временом флајер форма информисања развијала и употпуњавала. Тренутно руководство факултета припрема *Водич за студенте* који садржи информације о важним сегментима квалитетно студирања за студенте свих година студија.

Сарадња Центра са Заводом за здравствену заштиту студената Нови Сад настављена је кроз реализацију програма вршњачког менторатва. Један од редовних задатака вршњачког ментора је да нове академце *информише и упутује у функционисање превентивне здравствене заштите* и охрабри их да се одазову на заказане систематске прегледе у одређеним периодима године, те да их обавести о праву на бесплатне специјалистичке прегледе у оквиру ове и других здравствених установа у граду.

Пројекат „Повећање доступности материјала за образовање студентима са инвалидитетом на Филозофском факултету“ (2018-2020) – Један број волонтера Центра са Одсека за психологију и из удружења

Трансфер исказао је спремност да се током летњег семестра 2018/2019. године ангажује и оспособи за припрему образовног материјала у другим форматима који су погоднији за учење студентима са инвалидитетом. Иницијатива волонтера је подржана од стране Центра, те је успостављена сарадња са релевантним академским и градским институцијама и сервисима – Дигитална библиотека Филозофског факултета, Универзитетска библиотека, Савеза слепих Војводине. Уз финансијску подршку Секретаријата за високо образовање и научно-истраживачку делатност АПВ покренут је пројект *Повећање доступности материјала за образовање студентима с посебним потребама на Филозофском факултету*.

Циљ пројекта је био успостављање и пилотирање процедура за прилагођавање наставне грађе у одговарајући дигитални и аудио формат како би се повећала доступност материјала за образовање студентима са сензорним и моторичким сметњама и тешкоћама у учењу. Намера је да се употпуни процес дигитализације наставне грађе увођењем формата који омогућавају коришћење асистивне технологије, постављене у читаоницама Филозофског факултета и Универзитетске библиотеке и да се унапреди приступ дигиталној библиотеци факултета за студенте са инвалидитетом и тешкоћама у учењу. Такође, намера је да се омогући континуирана допуна фонда грађом потребном за припремање испита на студијским програмима факултета где за то постоји потреба, те да се волонтери Центра оспособе за припремање образовних материјала у различитим форматима.

Током другог дела академске године реализован је (1) договор са наставницима Одсека за психологију о припреми литературе која се студентима са инвалидитетом може учинити доступном посредством Дигиталне библиотеке факултета и асистивне технологије којом факултет располаже; (2) два волонтера прошла су обуку за дигитализацију у Централној библиотеци УНС; (3) обављена је дигитализација неколико уџбеника од којих су два обрађена и стављена у функцију; (4) припремљен је ***Приручник за дигитализацију и обраду материјала након скенирања*** – (видети Прилог број 9); (5) организована је аудиција за читаче на којој је учествовало десет кандидата из удружења студената психологије Трансфер, од којих је троје прошло обуку за снимање у студију Савеза слепих Војводине; (6) започело је снимање образовног материјала за два испита, али је због великог броја сати потребног за читање, од укупно пет уџбеника приведено крају читање и снимање три уџбеника; (7) у току је стављање у

функцију свих обрађених уџбеника посредством базе Дигиталне библиотеке Филозофског факултета и базе Савеза слепих Војводине.

Намера је да се омогући континуирано допуњавање фонда грађом потребном за припремање испита на студијским програмима факултета на којима за тим постоји потреба, а волонтери Центра оспособе за прилагођавање образовних материјала у различитим форматима.

3.4. Евалуација рада Центра за подршку студентима Филозофског факултета

У јуну 2019. године обављена је евалуација активности у ЦПС посредством on-line упитника за кориснике, волонтере и сараднике Центра, на основу чега су прикупљени подаци из којих је могуће проценити различите димензије квалитета програма и реализованих активности. Намера је била да се на основу ових процена и планова факултета припреме смернице за даљи развој активности и програма намењених пружању подршке студентима. Анкете је попунило укупно 59 испитаника - деветнаест корисника, двадесет волонтера и двадесет сарадника Центра (видети Прилог број 10).

На основу анализе резултата може се рећи да је готово сваки други **корисник** упознат са свим облицима активности и програма, иако их нису лично све користили. Међу корисницима су студенти са различитих студијских програма, углавном на почетним годинама студија, што је очекивано имајући у виду да је у току године фокус активности Центра био управо на новим академцима и на увођењу програма вршњачког менторства. Укупно 85% корисника који су учествовали у евалуацији „препоручили би ЦПС својим колегама“ и када би имали проблем „поново би се обратили волонтерима Центра“. Њих 74% би учествовало у другим активносима Центра, а њих 50% размишља да се ангажује и као волонтер. Изјашњавајући се о степену (не)задовољства квалитетом подршке оствареном кроз активности Центра корисници су у више од две трећине случајева исказали задовољство залагањем волонтера, те њиховом доступношћу и предузимљивошћу. Више од половине задовољно је условима у којима се пружају услуге Центра, док је сваки четврти корисник исказао незадовољство доступношћу информација и прегледношћу сајта. Отуда анкетирани корисници ЦПС предлажу да се у наредном периоду *унапреди*

систем информисања о активностима Центра путем посебног одељка на сајту факултета и/или објавама на друштвеним мрежама, те кроз непосредне контакте са вршњачким менторима. Корисници наводе да би било добро да се *редовно објављују занимљиве информације о различитим активностима Центра*, као и да се рекламни флајери деле новим академцима, а плакати о ЦПС постављају и уз паное матураната. Предлажући додатне начине на које би Центар могао да подржи и оснажи студенте како би им олакшао процес студирања корисници су наводили: стварање више прилика за „умрежавање“, међусобно упознавање и комуникацију студената са различитих студијских програма („студентске вечери где би студенти са различитих одсека могли необавезно да ћаскају“); панел дискусије и трибине на актуелне теме за студенте факултета („Шта је ЦПС“) и боља промоција Центра.

Проблеме са видљивошћу и транспарентношћу активности Центра истицали су и волонтери и сарадници ЦПС. **Вршњачки ментори** предлажу отварање Facebook странице и интензивније коришћење огласних табли факултета, као и да се сарадници и волонтери Центра заједно са Савезом студената представе заједнички на почетку сваке нове академске године студентима. Истакнут је значај повезивања и јачања сарадње и са свим другим студентским организацијама и удружењима, као и потреба да се мотивација студената за ангажовање у ваннаставним активностима оснажује издавањем сертификата за одређене активности, едукацијама и праксом коју Центар омогућава у сарадњи са спољним сарадницима. Један број волонтера сматра да је важно првих недеља обезбедити могућност да се студенти свакога дана, током тачно одређеног термина (нпр. од 16 до 17 часова), непосредно могу обратити вршњачким менторима за једним столом у Филозофу. Пре отварања новог Конкурса за вршњачке менторе потребно је организовати трибину где би се говорило о очекивањима које представници и волонтери Центра имају од волонтера, о досадашњим ангажовањима волонтера, али и о новим могућностима које су пред њима.

Нешто другачију оцену рада Центра давали су **спољни сарадници** који су једнократно или краткотрајно били ангажовани у раду Центра. Један анкетирани сарадник сматра да се Центар не бави довољно активностима које су кључне за унапређивање услова за квалитетније студирање, док остали оцењују активности ЦПС као кључне или веома важне. Већина анкетираних сарадника Центра изразила је задовољство досадашњим активностима, координацијом програма и начином комуникације између

сарадника, стратегијом развоја Центра и могућностима самосталног осмишљавања активности, док је највише простора за унапређивање изражено у односу на непосредан рад са волонтерима. Прилике за побољшање рада ЦПС сарадници виде: у организовању већег броја јавних догађаја који окупљају више људи – трибине, округле столове, панел дискусије; бољој промоцији програма и активности Центра и већој видљивости на друштвеним мрежама и медијима; ширем спектру активности – радионице, едукација, обука и саветовања; укључивање у различите програме на нивоу заједнице; интензивнијом сарадњом са координаторима свих студијских програма на теме важне за обезбеђивање правовремене подршке студентима; периодично испитивање потреба студената и волонтера, итд. Услови за интензивније ангажовање студената у програмима Центра могу се обезбедити, сматрају сарадници ЦПС: умрежавањем сарадника, чешћим састанцима сарадника, заједничким активностима; периодичним презентацијама резултата рада; упућивањем студената на сараднике; повезивањем сарадника са другим организацијама; бодовањем или значајнијим вредновањем ангажовања у Центру. Такође, има сарадника који сматрају да треба издвојити одређене материјалне ресурсе за активности које Центар спроводи и, у складу са могућностима, развити дугорочну стратегију развоја Центра.

*

Сумирајући ефекте различитих облика рада и начине реализовања активности у оквиру Центра за подршку студентима Филозофског факултета Универзитета у Новом Саду током протеклих 5 година, могуће је издвојити три правца у развоју програмских активности:

(1) програми усмерени на оснаживање студената за очување и унапређење менталног и физичког здравља (пројекти - *Знање за здравље*, 2016-2018; *Тренинг емоционалне регулације*, 2018-2019; *Психолошки разговори на тему, на тему* 2019);

(2) програми усмерени на оснаживање студената са инвалидитетом за образовање, самозаступање и професионални развој (*Trans2Work*, 2015-2018; *Доступности материјала за образовање студентима с посебним потребама* 2019-2020) и

(3) програми оснаживања студената са укључивање у ваннаставне активности, односно волонтирање на факултету и у заједници (*Вршњачко менторство* 2018-2019; Сајам волонтирања – *Волонтирање у заједници*; обуке и предавања за укључивање у волонтерске активности различитих организација).

Значајно је поменути да је последњих годину дана, посебно током 2020. године, у последњи час дошло до отказивања већег броја раније испланираних активности Центра услед специфичности рада високошколских институција у пандемијским условима, те примене превентивних мера здравствене заштите. Комуникација у Центру одвија се последњих месеци искључиво посредством друштвених мрежа и преко e-mail адресе Центра.

У назначеном периоду специфичних услова рада Центру су се у више наврата обраћали и други Центри и Одсеци факултета са предлозима да се оснажи факултетска мрежа вршњачких ментора, како би се подржали новоуписани академци у савладавању садржаја предвиђених наставним програмима различитих студијских група – што нас у Центру наводи на размишљање о увођењу тзв. *туторских програма подршке учењу у високом образовању* који имају дугу традицију у другим срединама, док су код нас још увек ствар добре воље и ентузијазма појединаца.

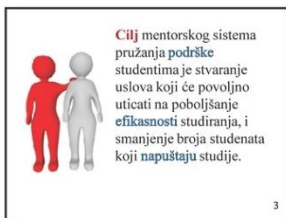
Правац деловања и развој различитих програма у Центру сматрамо да и даље треба да одражава стварне потребе корисника и сарадника, те је важно периодично правити промотивне кампање, као и фокус групе, на основу којих би се могле развити стратегије деловања и припремати краткорочни и дугорочни планови. Њихова реализација и финансирање могли би, у зависности од обима и теме, да буду подржани, као и до сада, од стране управе факултета и других заинтересованих институција и организација у заједници, као и путем пријава краткорочних пројеката код оснивача, или на националном и међународном нивоу.

Основу за даље функционисање Центра за подршку студентима Филозофског факултета представљају студенти волонтери са различитих студијских програма и нивоа студија, те је важно до краја разрешити отворена питања евидентирања (база података о волонтерима Центра) и признавања волонтерских активности реализованих у оквиру Центра и сарадничких организација кроз обезбеђивање континуираног праћења и

супервизије свих активности. За овако опсежан и систематичан рад Центра потребно је пре свега подстаћи укључивање нових сарадника који долазе из саме институције са различитих одсека и центара (наставници, асистенти, сарадници у настави и сво друго ненаставно особље факултета), као и спољних сарадника из различитих институција и удружења који су спремни да део свог времена посвете унапређивању услова за квалитетније високошколско образовање.

ПРИЛОЗИ

Прилог број 1 – Ко су вршњачки ментори? - презентација са пратећим текстом

Текст презентације из Прилога број 1: КО СУ ВРШЊАЧКИ МЕНТОРИ? (1. слајд)

2. слајд: Менторство у високом образовању подразумева пружање подршке студентима за постизање академских циљева и развијања компетенција потребних за остваривање професионалних и личних потенцијала.

3. слајд: У нашем менторском систему учествују: (а) наставници у улози академских кординатора (саветника) за сваку годину студија; (б) студенти виших година у улози вршњаћких ментора; (в) сарадници Центра за подршку студентима и других сервиса. Циљ менторског система пружања подршке студентима је стварање услова који ће повољно утицати на побољшање ефикасности студирања, и смањење броја студената који напуштају студије.

4. слајд: Разлози за увођење ментора су: (а) почетак студија је врло деликатан период у животу који се поклапа са уласком у свет одраслих и суочавања са сложеним захтевима самосталног живота; (б) у академском окружењу очекује се од студента да буде самосталан, самосвестан, да критички размишља и влада организацијом времена како би успешно завршавао своје обавезе; (в) почетак студирања поклапа се са мноштвом других супростављених развојних потреба, те је већина студената у остварењу личних и професионалним циљевима потребна подршка околине; (г) најчешћи проблеми везани за академске обавезе односе се на: управљање временом,, анксиозност, јавну презентацију колегама и наставницима, страх од неуспеха, проблеме са концентрацијом и тешкоће у учењу.

5. слајд: Вршњачки ментор је студент виших година студија који се бави студентским активизмом. Прошао је обуку у виду две педагошке и две психолошке радионице у трајању од по три сата.

6. слајд: Његови задаци су: 1) давање основних смерница студентима на почетку студија; 2) упознавање студената са наставним и ваннаставним могућностима на факултету и универзитету; 3) праћење напретка студената током године; 4) обезбеђивање подршке; 5) помагање студенту или упућивање на службе или одговорне особе; као и да б) својим примером буде адекватан модел млађим студентима.

7. слајд: Сваки одсек именује саветника, односно академског координатора, као и бар једног врњачког ментора. На уводном састанку и саветници и ментори упознају се са самим системом менторства и начином рада. На пријему студената, декан и шефови одсека информишу нове студенте о постојању менторског система. На почетку године, саветник и ментор упознају студенте кроз макар једну радионицу. Динамика даљих састанака није јасно одређена и зависи од конкретних потреба. Од ментора се очекује да барем два до три пута позове студенте на индивидуални или групни разговор како би био упознат са њиховим током студирања и потенцијалним проблемима. Такође, студенти могу иницирати контакт са ментором ако то пожелe, уз поштовање других обавеза које би ментор могао да има.

8. слајд: Најчешћи облици подршке су индивидуална, подршка у мањим групама, као и електронско менторство, које би се одвијало преко е-маила, а ту су и информације у вези са другим облицима подршек и помоћи коју је могуће добити у Центру и другим сервисима на факултету, универзитету и у граду.

9. слајд: ШТА ТО ВРШЊАЧКИ МЕНТОРИ ТРЕБА ДА ЗНАЈУ? Саветници и вршњачки ментори треба да познају структуру факултета те да од зависности од потребе упуте студенте на појединачне стручне службе или стручне особе које им могу помоћи да реше проблем, пружити им стручну и административну подршку:

1) Ментори треба да се упозна са организацијом факултета (одсеци, центри, студентске службе, веб-сервис, са функцијом и радом семинарске библиотеке и централне читаонице, са улогом саветника, шефа одсека, продекана за наставу, са радом студентских организација.

2) Правима и обавезама које произлазе из правних аката универзитета и факултета (права и обавезе током студирања, могућност остварења права на прилагођавање обавеза током студирања, могућност жалбе на испит, евалуација квалитета наставе и наставника, могућност учешћа у образовном процесу-демонстратор и могућност учествовања у научном раду.

3) Студијски програм – организација студентске године у погледу семестара, студијске недеље, роковима, оверама семестра, облицима наставе (предавање, вежбе, консултације, практикуми..); садржајем студијског

програма (обавезним изборним предметима, модулима), могућност уписа изборних предмета са других студијских програма, компатибилност студијског програма са еквивалентним програмима из иностранства (признавање дипломе, регулисање испита), значење додељених ЕСП бодова, условима уписа и буџета за више године студија, могућностима за размену студената и признавање стечених ЕСПБ, наставком образовања после дипломирања (други трећи ниво образовања, перманентно образовање, формално и неформално образовање)

4) Познавање организације наставе – тумачењем елемената силабуса, са принципом континуирана процене знања и предиспитним обавезама, могућностима консултовања са предметним наставницима или асистентом, начином полагања колоквијума, испита (усмено, писмено, практично). Са датумима одобрених рокова за испите, услови и број могућих излазака на испит (редовни, ванредни рокови), методама за оцењивање, критеријумима за оцењивање, оценама (изражене у бодовима), начинима уписа коначне оцене на предмету, са начинима полагања испита, начинима резултирања испита (веб сервис, портал), листама обавезне и допунске литературе (семинарске библиотеке, скриптарница, дигитална библиотека)

5) Могућности решавања других фактора који могу да утичу на студије – отежани социоекономски услови кроз упућивање на могућност остваривања права на стипендије и кредите; психолошки фактори – упућивање на Центар за подршку студентима, саветовалишта за студенте и заводе за заштиту здравља; архитектонске и друге баријере и тешкоће на које наилазе особе са инвалидитетом – упућују се на менторе који се тиме посебно бави питања која се тичу студентског смештаја – упућивање на службу смештаја и сл.

10. слајд: На чему се заснива успех вршњачких менторских система:

1) упућивање саветника и ментора на циљеве и задатке пружања подршке; 2) развијање међусобних односа на етичким принципима; 3) развијање комуникацијских вештина (активно слушање, поштовање и толеранција у комуникацији) и грађење поверења кроз успостављање односа; 4) пружање подршке кроз информисање.

Прилог број 2 – истраживање T2W снимање стања ССИ на УНС PREZENTACIJA

www.trans2work.eu

Co-funded by the
Erasmus+ Programme
of the European Union

"School-to-Work Transition for Higher education students with disabilities in Serbia, Bosnia & Herzegovina and Montenegro" Project No 561847-KA2-CBHE

TRANS2WORK radni paket 1:

Istraživanje trenutnog stanja – studenti sa invaliditetom UNS

Erasmus+

15.04.2016 – WP1

1

ANKETA

- U toku marta 2016. obavljeno je anketiranje studenata i zaposlenih sa hendikepom/invaliditetom koji su studirali na UNS upitnikom pripremljenim na projektu u kojem učestvuje 22 partnerske organizacije iz regiona i EU.
- Kontaktirano (elektroski i telefonom) ukupno 120 studenata, članova NSUSI, od kojih je 60 pristupilo popunjavanju on-line upitika.
- U uzorak za analizu ušlo je 24 ispravno popunjena upitika koje su ispunili studenati završnih godina i diplomirani studenti sa invaliditetom, kao i 24 upitnika koje su popunili zaposleni studenti sa invaliditetom.

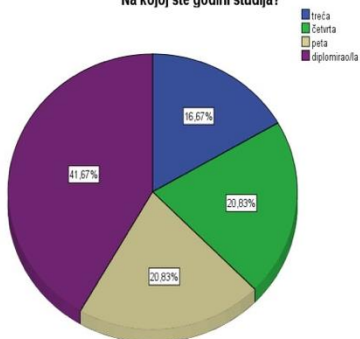

Co-funded by the
Erasmus+ Programme
of the European Union

ANKETA

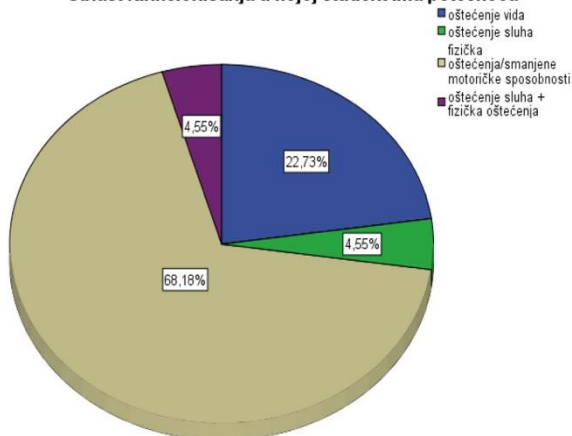
- Ispitivanje SSI završnih godina i diplomiranih OSI koje su studirale na UNS. Realizovani uzorak studenata N=24 (10 m, 14 ž). Prosečna starost 28,33 (sd=4,28)

Na kojoj ste godini studija?

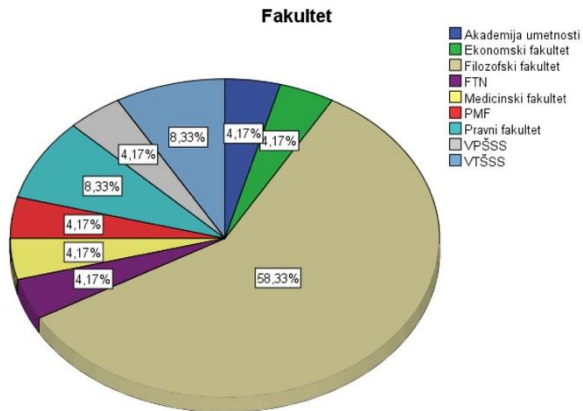
funded by the
+ Programme
European Union

Oblast funkcionisanja u kojoj student ima poteškoća

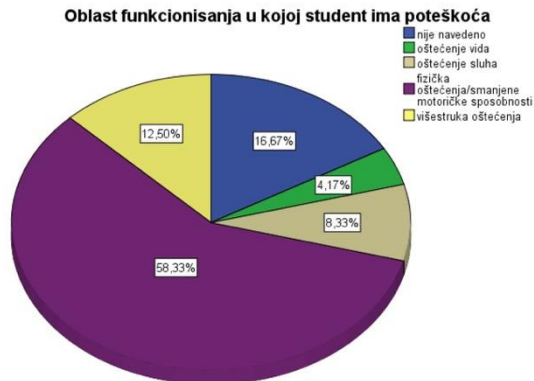
Co-funded by the
Erasmus+ Programme
of the European Union

ZAPOSLENI STUDENTI PREMA FAKULTETIMA...

Co-funded by the
Erasmus+ Programme
of the European Union

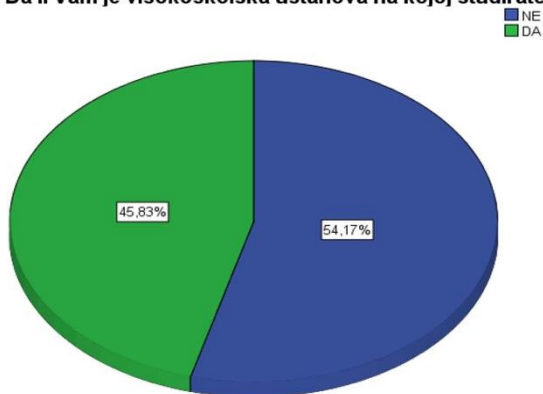
ZAPOSLENI STUDENTI PREMA VRSTI POTEŠKOĆA KOJE IMAJU...

Co-funded by the
Erasmus+ Programme
of the European Union

DA LI VAM JE VISOKOŠKOLSKA USTANOVA NA KOJOJ STUDIRATE OMOGUĆILA STICANJE ZNANJA, PRAKTIČNIH VEŠTINA ILI NEKIH DRUGIH ISKUSTAVA KOJA MOGU DA POMOGNU U PRONALAŽENJU POSLA?

Da li Vam je visokoškolska ustanova na kojoj studirate omogućil...

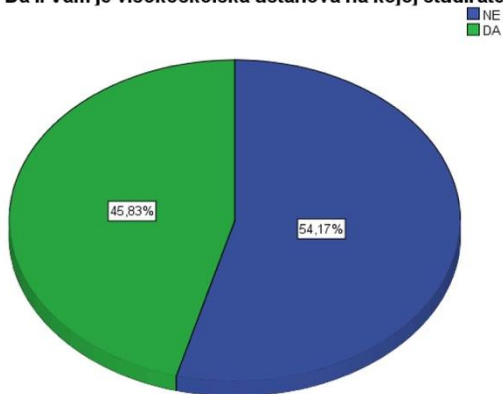
Na ovolikom uzorku margina greške je oko 20%

Co-funded by the
Erasmus+ Programme
of the European Union

DA LI VAM JE VISOKOŠKOLSKA USTANOVA NA KOJOJ STUDIRATE OMOGUĆILA STICANJE ZNANJA, PRAKTIČNIH VEŠTINA ILI NEKIH DRUGIH ISKUSTAVA KOJA MOGU DA POMOGNU U PRONALAŽENJU POSLA?

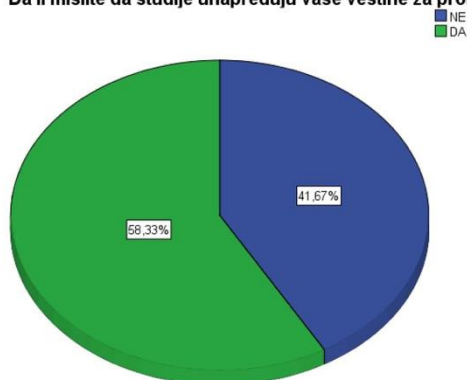
Da li Vam je visokoškolska ustanova na kojoj studirate omogućil...

Co-funded by the
Erasmus+ Programme
of the European Union

DA LI MISLITE DA STUDIJE UNAPREĐUJU VAŠE VEŠTINE ZA PRONALAŽENJE POSLA I OMOGUĆAVAJU VAM DA POSTANETE KONKURENTNI NA TRŽIŠTU RADA?

Da li mislite da studije unapređuju vaše veštine za pronalaženje ...

Co-funded by the
Erasmus+ Programme
of the European Union

VISOKOŠKOLSKE USTANOVE BI TREBALO DA...

	AS	95%ip	
...podignu svest i informisanost poslodavaca u odnosu na prava i interese zaposlenih sa hendikepom.	4,62	4,43	4,82
...edukuju poslodavce o pitanjima koja se tiču potreba osoba sa hendikepom.	4,50	4,24	4,76
...obaveste poslodavce o uslugama podrške koje osobama sa hendikepom mogu da zatrebaju tokom rada.	4,39	4,07	4,71
...obrazuju poslodavce o potencijalnim barijerama sa kojima osobe sa hendikepom mogu da se susreću tokom obavljanja posla.	4,30	3,97	4,64
...pruže podršku radnoj poziciji mentora tokom početnog perioda na poslu.	4,21	3,90	4,52
...omoguće unapređenje znanja i veštine osoba sa hendikepom kroz dodatnu obuku i edukaciju.	4,13	3,75	4,51

Co-funded by the
Erasmus+ Programme
of the European Union

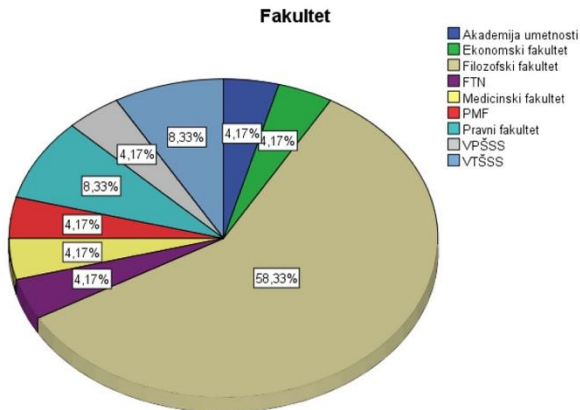
VŠU BI TREBALO DA POMAŽU STUDENTIMA SA HENDIKEPOM DA SE OSPOSOBE DA...

	AS	95%ip
... koriste odgovarajuću tehnologiju sa ciljem unapređivanja i upravljanja znanjem iz oblasti komunikacija.	4,375	4,09 4,66
... integrišu iskustvo, uskostručna i interdisciplinarna znanja i prenose ih drugima na efikasan način.	4,348	4,15 4,55
... na efikasan način pronadu, kritički sagledaju i koriste informacije iz raznih izvora i u različitim formatima.	4,250	4,01 4,49
... identifikuju i rešavaju probleme, što uključuje vrednovanje alternativa i jasno zaključivanje.	4,217	3,92 4,52
... budu angažovani u okviru zajednice sa ciljem da uvode promene u društvenom životu.	4,208	3,90 4,52
... pokažu inicijativu, što uključuje davanje uputstava i smernica, kao i strateško planiranje.	4,174	3,88 4,47
... predstavljaju i izveštavaju na jasan i efikasan način.	4,174	3,91 4,44
... rade zajedno sa ostalim članovima tima, uz poštovanje i saradnju, kako bi zajedno obavili neki zadatak.	4,167	3,91 4,42
... pokažu sposobnost lične organizacije, odgovornost i veštinu upravljanja vremenom.	4,130	3,82 4,44
... steknu interkulturalno znanje kako bi efikasno komunicirali u različitim kulturnim kontekstima.	3,957	3,56 4,36
... tumače, koriste i drugima predstavljaju numeričke podatke i kvantitativne pokazatele.	3,913	3,59 4,24

Co-funded by the
Erasmus+ Programme
of the European Union

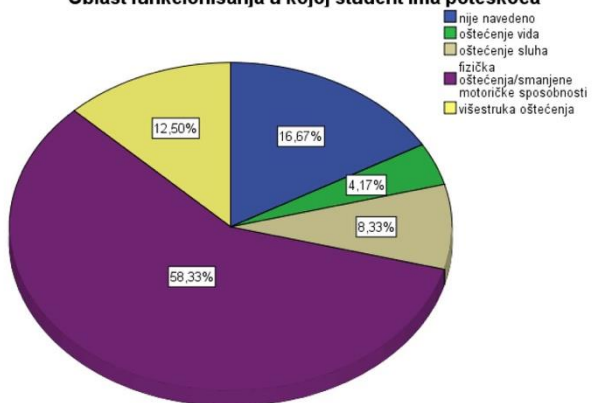
ZAPOSLENI STUDENTI PREMA FAKULTETIMA...

Co-funded by the
Erasmus+ Programme
of the European Union

ZAPOSLENI STUDENTI PREMA VRSTI POTEŠKOĆA KOJE IMAJU...

Oblast funkcionisanja u kojoj student ima poteškoća

Co-funded by the
Erasmus+ Programme
of the European Union

Прилог број 3: Преглед литературе, објављених монографија, E-learning семинара и стручних радова објављених током реализације пројекта:

Литература која се односи на послодавце и наставно особље:

- Towards Equal Outcomes SHRM: Report Employer
- Incentives for Hiring Individuals with Disabilities
- Employers attitudes employment program best practices
- Employer perspectives on recruiting people with disability and the role of Disability Employment Services
- Disability And The Employment Environment
- Disability skills and employment
- Disability Research
- Development of internship program for Students with Disabilities
- Transition support services at HEIs
- Guidelines for employers Trans2Work Deliverables
- Transition-curriculum

Монографије:

- Različiti metodološki pristupi u istraživanju uloge mentora u inkluzivnom obrazovanju
- Transition training for students with disabilities training swd
- Mentor training in inclusive education
- Academic staff training to support students with disabilities towards the transition process from higher education to labour market
- Pedagoško-didaktički aspekti obrazovanja studenata s invaliditetom
- Hiring people with disabilities

Семинари посвећени електронском учењу (e-learning семинари) реализовани су у оквиру пројекта Trans2Work намењени су студентима с инвалидитетом, широј друштвеној заједници, предавачима на универзитетима, особљу и сервисима који постоје на универзитетима, каријерним центрима, послодавци а и потенцијално умреженим системима.

Информационе секције у оквиру E-Learning семинара имају за циљ подизање свести циљних група и презентацију приступачне базе података, њено коришћење, као и презентацију веб портала, који помажу: (а) послодавцима да идентификују расположиве људске ресурсе за попуњавање одређених радних места, узимајући у обзир специфичне захтеве постављене од стране послодаваца и (б) студентима с инвалидитетом да идентификују своје интересе и едукативне потребе. Одржано је и снимљено шест таквих E – learning семинара (<http://trans2work.eu/sr/e-learning-seminar>) .

Први E – learning семинар обухвата (<http://trans2work.eu/sr/e-learning-seminar-eng>):

- Кратак опис идеје пројекта Trans2Work, главни циљ пројекта, остале циљеве и иновативне елементе, као и резултате и исходе пројекта,
- Резултате истраживања које је спроведено у периоду прве фазе пројекта – планирање транзиционих активности за студенте с инвалидитетом на високошколским институцијама: ставови послодаваца, студената и запослених с инвалидитетом у Србији, Босни и Херцеговини и Црној Гори,
- “Где смо ми у односу на друге државе из Европске уније са становишта транзиције студената с инвалидитетом” – поређење тренутног стања у три државе учеснице на пројекта са тренутном ситуацијом у Европској унији.

Други E – learning семинар садржи информације које се односе на (<http://trans2work.eu/sr/second-e-learning-seminar>):

- Особе са инвалидитетом
- Увод у планирање политике и права особа с инвалидитетом
- Произнавање и разумевање потреба особа с нвалидитетом у радном окружењу под различитим околностима.
- На који начин запослити особе с инвалидитетом
- На који начин запослити особе с инвалидитетом: информативни и правни оквир
- разумевање потреба и захтева особа с инвалидитетом на радном месту
- адаптација радног окружења и флексибилно радно вријеме
- услуге Завода за запошљавање

Трећи Е – learning семинар садржи следеће информације

(<http://trans2work.eu/sr/third-e-learning-seminar>) :

- Права особа с инвалидитетом
- Ссамоопредељење студената с инвалидитетом
- Самозаступање студената с инвалидитетом
- Превазилажење баријера током студирања
- Прилагођавање и сарадња са другим студентима и њиховим асистентима
- Прилагођавање и сарадња са наставницима и њиховим асистентима
- Улога Каријерног центра / Центра за подршку студентима с инвалидитетом
- улога ментора и сарадња (комуникација)
- умрежавање и сарадња са потенцијалним послодавцима.

Четврти Е – learning семинар садржи следеће информације фокусирајући

се на академско / наставно особље и послодавце

(<http://trans2work.eu/sr/fourth-e-learning-seminar>):

1. Прелазне вештине

- 1.1 Самоопредељење
- 1.2 Самозаступање
- 1.3 Запошљавање

2. Сарадња са институцијама и удружењима

2.1 Сарадња са универзитетима и са наставним особљем (посебно са менторима и

координатори студентске праксе и продекани за наставу)

2.2 Сарадња са центрима за каријеру

2.3 Сарадња са инвалидским организацијама (Удружење студената са инвалидитетом, остала удружења)

2.4 Сарадња са националним агенцијама за запошљавање

2.5 Примери добре праксе

Пети Е – learning семинар садржи следеће информације фокусира се на

студенте са инвалидитетом и менторе:

1. Сарадња ментора са студентским службама факултета:

- 1.1 Праћење ажурирања базе података СвД-а,

- 1.2 Ментори правовремено прикупљају информације о СВД-у који су на факултету,
- 1.3 Ментори настоје да успоставе контакт са СВД током студија
2. Улога Центра за каријеру / Центра за подршку студентима са инвалидитетом
 - 2.1 Улога ментора и сарадња (комуникација)
 - 2.2 Умрежавање и сарадња са потенцијалним послодавцима
 - 2.3 Професионалне информације
 - 2.4 Стручно вођење

Шести Е – learning семинар садржи следеће информације о преласку са високошколске институције на посао дипломираних студента са инвалидитетом фокусирајући се на академско / наставно особље и студенте (<http://trans2work.eu/sr/sixth-e-learning-seminar>):

1. Окружење за подршку квалитетној настави и учењу
 - 1.1 управљање учионицом;
 - 1.2 Стратегије подучавања и учења
2. Превладавање препрека током учења
 - 2.1 Овладавање архитектонским и сензорним баријерама у наставном процесу
 - 2.2 Самообразовање (е-учење, м-учење, учење на даљину, хибридно учење итд.)

Објављени научни радови:

1. “Transition planning for higher education (HE) students with disabilities: the opinions of employers in Serbia, Bosnia and Herzegovina, and Montenegro”, P. Milenković, University of Novi Sad, Faculty of Philosophy, Serbia, et al. Proceedings of the Seventh International Conference on eLearning (eLearning-2016), 29-30 September 2016, ISBN: 978-86-89755-09-1 Belgrade Metropolitan University, Belgrade, Serbia
2. “Transition planning for higher education (HE) students with disabilities: the opinions of students and employees with disabilities in Serbia, Bosnia and Herzegovina and Montenegro”, M. Škurić, University of Montenegro,

Maritime Faculty, Montenegro, et al. Proceedings of the Seventh International Conference on eLearning (eLearning-2016), 29-30 September 2016, ISBN: 978-86-89755-09-1 Belgrade Metropolitan University, Belgrade, Serbia

3. “Transition planning for higher education students with disabilities: a comparative analysis of the opinions of employers in Serbia, Bosnia and Herzegovina and Montenegro”, B. Sladoje-Bošnjak, University of East Sarajevo, Faculty of Philosophy, Bosnia and Herzegovina, et al. Proceedings of the Seventh International Conference on eLearning (eLearning-2016), 29-30 September 2016, ISBN: 978-86-89755-09-1 Belgrade Metropolitan University, Belgrade, Serbia
4. “Transition planning for higher education (HE) students with disabilities: a comparative analysis of the opinions of students and employees with disabilities in Serbia, Bosnia and Herzegovina and Montenegro”, M. Zukić, University of Sarajevo, Faculty of Philosophy, Bosnia and Herzegovina, et al. Proceedings of the Seventh International Conference on eLearning (eLearning-2016), 29-30 September 2016, ISBN: 978-86-89755-09-1 Belgrade Metropolitan University, Belgrade, Serbia
5. “E-learning approaches for supporting higher education (HE) students with disabilities on transition planning”, M. Dabevc, University of Maribor, Faculty of Electrical Engineering and Computer Science, Slovenia, et al. Proceedings of the Seventh International Conference on eLearning (eLearning-2016), 29-30 September 2016, ISBN: 978-86-89755-09-1 Belgrade Metropolitan University, Belgrade, Serbia
6. “ACCESSIBLE MOVIES FOR DISABLED PEOPLE” I. Kožuk, M. Dabevc, University of Maribor, Faculty of Electrical Engineering and Computer Science, Slovenia, et al. Proceedings of International Conference Interfaces and Human Computer Interaction 2017, ISBN: 978-989-8533-64-7
7. DESIRABLE CHARACTERISTICS FOR EMPLOYMENT OF PERSONS WITH DISABILITIES IN PRIVATE AND PUBLIC SECTOR BILJANA SLADOJE – BOŠNJAK, University of East Sarajevo, Faculty of Philosophy; RANKA PERUĆICA i OLIVERA KALAJDZIĆ, University of East Sarajevo, Faculty of Medicine; *The 8th International Conference on eLearning* (eLearning-2017), 28 – 29 September 2017, Belgrade, Serbia; ISBN 978-86-89755-13-8; COBISS.SR-ID 246719756.

8. Employment of People with Disabilities in Private and Public Sectors Ranka Perućica, Biljana Sladoje Bošnjak, Ivana Zecevic

Прилог број 4: УНАПРЕЂЕЊЕ УСЛОВА СТУДИРАЊА СТУДЕНАТА СА ИНВАЛИДИТЕТОМ: КРАТАК ПРЕГЛЕД НАЈЗНАЧАЈНИХ РЕАЛИЗОВАНИХ АКТИВНОСТИ

Особе са инвалидитетом у Републици Србији су у великом броју случајева необразоване. Мали број њих има завршену средњу школу, а још је мање оних које се уписују на факултете. Образовање особа са инвалидитетом главни је предуслов за сваки даљи напредак друштва у погледу унапређења животног стандарда ове популације становништва. Активности реализоване у претходном периоду могу се поделити на активности које су реализоване пре и након оснивања Инфо-центра и активности које су реализоване у оквиру пројекта *Trans2Work*. Све активности имају сличан карактер и могу се сматрати радом на унапређењу услова студирања за студенте са инвалидитетом. У наставку је дат преглед активности у периоду од 10. марта 2016. године (почетак волонтирања Стефана Савића у оквиру пројекта *Trans2Work*) до 17. септембра 2018. године:

Оснивање Инфо-центра Универзитета у Новом Саду и радно ангажовањем ментора за студенте са инвалидитетом постигли смо да Универзитет у Новом Саду, по први пут од свог оснивања има институционализован систем подршке студентима са инвалидитетом. У овом процесу, менторски рад је изузетно важан јер је ментор директан посредник између особа са инвалидитетом, тржишта рада, сервиса подршке и релевантних институција и организација које могу дати свој допринос развоју транзиционог пута од факултета до запослења.

Унапређење услова студирања одобравањем афирмативних мера за мастер студије. У оквиру ове иницијативе упућен је предлог Аутономној покрајини Војводини, покрајинском секретаријату за високо образовање и научно истраживачку делатност. Ова афирмативна мера је одобрена и биће доступна мастер студентима почев од школске 2018/19. године.

Прилагођавање литературе и адаптација Централне библиотеке, као још једног сервиса подршке за студенте са инвалидитетом: Универзитет је у оквиру пројекта *Trans2Work* набавио значајну опрему за прилагођено учење студената са инвалидитетом. Највећи део те опреме инсталиран је у Централној библиотеци УНС. Уз опрему која је набављена у претходном периоду и опрему која је набављена у оквиру пројекта *Trans2Work*, Централна библиотека представља једну од најопремљенијих библиотека и може служити као пример како библиотека теба бити опремљена за учење студената са инвалидитетом. У оквиру Централне библиотеке започели смо за дигитализацијом публикација неопходних за несметано учење студената са инвалидитетом, такоже набављен је софтвер за Брајев штампач.

ЦЕНТРАЛНА БИБЛИОТЕКА

Универзитета у Новом Саду
у приземљу зграде ректората
Др Зорана Ђинђића 1, 21000 Нови
Сад

Телефон: 021 485 2040

Факс: 021 450 418

e-mail: CBUNS@uns.ac.rs

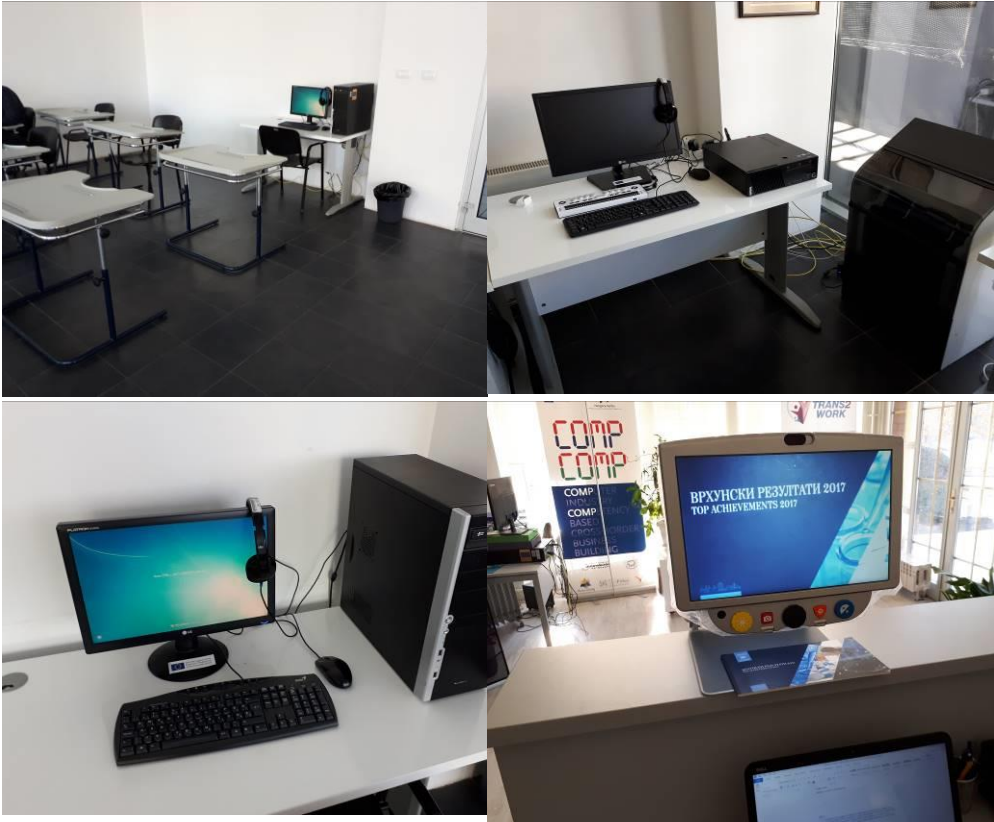
<http://www.uns.ac.rs>

Радно време:

Библиотека: 7.30–15.30 (понедељак–
петак)

Читаоница: 7.30–19.00 (понедељак–
петак)

Распделу асистивне технологије по факултетима: у оквиру пројекта *Trans2Work* део опреме који је намењен учењу студената са инвалидитетом распоређен је у библиотеке Академије уметности, филозофског и Пољопривредног факултета. Поред централне аудио-библиотеке Академија уметности и Пољопривредни факултет су на овај начин опремљени асистивном технологијом. Филозофски факултет је допунио већ постојећу асистивну технологију коју је ставио на располагање студентима са инвалидитетом.

Умрежавање свих актера пружалаца сервиса подршке за студенте са инвалидитетом: Универзитет, отварањем Инфо-центра, почиње са успостављањем сарадње са свим потенцијалним пружаоцима неког вида подршке студентима са инвалидитетом. Инфо-центар координира и подстиче развој система подршке. У том процесу остварује сарадњу са свим релевантним институцијама и организацијама из ове области. Инфо-центар у

овом процесу каналише и информације између пружалаца подршке и крајњих корисника. Рад Инфо-центра у овој области представља коначно институционално решење многих проблема са којима се студенти са инвалидитетом сусрећу у процесу студирања.

Унапређење информисаности студената са инвалидитетом о условима и могућностима за студирања на Универзитету. У оквиру ове иницијативе, на 32. седници Сената Универзитета представљен је рад Инфо-центра. Свим факултетима је сугерисано да се за питања од интереса за студенте са инвалидитетом могу обратити за подршку Инфо-центру.

Унапређење архитектонске приступачности. Обављена је анализа архитектонске приступачности на факултетима Универзитета у Новом Саду. Том приликом вршена је анализа унутрашње приступачности факултета. Током анализе, Пољопривредни факултет је прилагодио тоалет за студенте са инвалидитетом. Филозофском факултету је упућен допис са предлогом за прилагођавање прилаза студентској служби. Универзитет је у оквиру радова на уређењу капуса додатно прилагодио спољашњу приступачност. Направљено је додатних шест паркинг места, спуштена су три ивичњака и делимично су постављена тактилне стазе на тротоаре. Овим додатним прилагођавањем, Универзитет је практично решио најзначајније архитектонски проблем спољашње приступачности.

Промоција услова студирања за студенте са инвалидитетом на Универзитету у Новом Саду и пројекта *Trans2Work*, вршена је континуираном посредством сајта Универзитета и посредством фб странице *Trans2Work UNS*. Промоција је обухватала организовање инфо дана, учешће на конференцијама, округлим столовима, сајмовима запошљавања и на сајму књига, слањем саопштења за јавност. Промоција је вршена 8 пута током различитих манифестација уз активно медијско праћење.

Припремљен је водич за студенте са инвалидитетом под називом „Приступачност високог образовања студентима са инвалидитетом“.

Покренута је регионална веб платформа за посредовање у запошљавању студената са инвалидитетом;

Реализована је студентска радна пракса за студенте са инвалидитетом у форми међународне размене студената;

Поред наведених активности извршили смо:

- Преко 20 примера директно пружене подршке особама са инвалидитетом у процесу студирања.
- Успостављена сарадња са више од десет организација и институција;
- Успостављен контакт са 39 послодаваца из приватног и јавног сектора;
- Пружана подршка и посредовање у искориштавању различитих сервиса подршке за студенте са инвалидитетом и права у високом образовању;
- Вршено кординисање кориштења и пружање информација о асистивној технологији;
- пружање подршке и информација факултетима о стандардима и могућностима за прилагођавање и унапређивање услова студирања;
- пружање информација факултетима о начинима за прилагођавање полагања предиспитних и испитних обавеза, као и за прилагођавање пријемних испита на факултетима;
- пружање информација о конкурсима, стипендијама, радним праксама и другим конкурсима од интереса за студенте са инвалидитетом;
- подршка приликом конкурисања студената са инвалидитетом за програме мобилности;
- подршка у процесу добијања процене радне способности, потврде о степену инвалидности, као и свих других докумената неопходних за студирање и запошљавање студената са инвалидитетом;
- пружање информација о условима смештаја и усмеравање студената са инвалидитетом на студентску службу Студентског центра Нови Сад.
- подршка у информисању приликом уписа на факултете Универзитета у Новом Саду;
- подршка у процесу искоришћавања афирмативних мера;
- подршка приликом конкурисања за Републичку стипендију;
- истраживање о броју и структури студената са инвалидитетом на свим факултетима Универзитета (учешће у истраживању је на добровољној основи);
- анализа спољашне и унутрашње архитектонске и асистивне приступачности сваког од факултета Универзитета;

- анализа постојања и искоришћености асистивне технологије набављене у претходном периоду;
- израда документа са сугестијама и предлозима за измену стручног путства за упис студената са инвалидитетом;
- развој канала комуникације (Фејсбук, твитер, мејл, телефон) намењених пружању подршке студентима са инвалидитетом који студирају на Универзитету.

Такође, Универзитет у Новом Саду је у оквиру активности реализованих у претходном периоду добио две захвалнице:

1. Захвалницу за учешће на конференцији и допринос развоју образовања и запошљавања особа са инвалидитетом и
2. Захвалницу поводом 15 година постојања и рада Новосадског удружења студената са инвалидитетом.

Извештај припремио: Стефан Савић, Ментор за студенте са инвалидитетом УНС и члан пројектног тима Trans2Work, Нови Сад, септембар 2018. године

Прилог број 5: Анализа анкете

CENTAR ZA PODRŠKU STUDENTIMA
Filozofski fakultet Univerziteta u Novom Sadu

ODELJENJE ZA OČUVANJE I UNAPREĐENJE ZDRAVLJA STUDENATA
Zavod za zdravstvenu zaštitu studenata Novi Sad

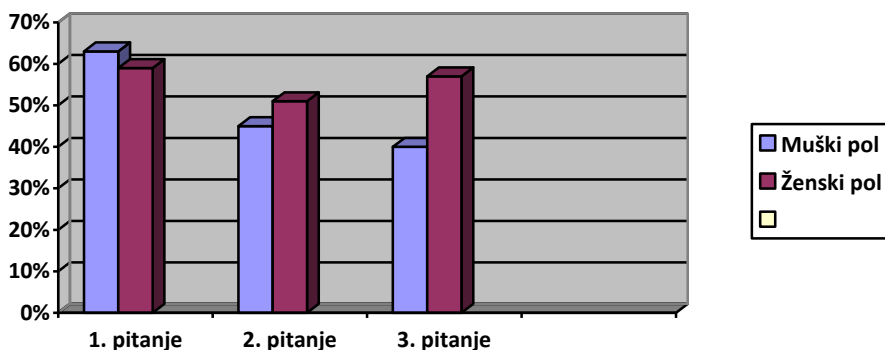
ANALIZA ankete na projektu “Znanje za zdravlje”

U popunjavanju ankete učestvovalo je 209 studenata, od kojih je 149 ispitanika ženskog i 60 muškog pola. Ispitanici su bili studenti prve i druge godine osnovnih studija Filozofskog fakulteta sa smerova: Sociologija (14 studenata), Slavistika (19 studenata), Komparativna književnost (16 studenata), Srpski jezik i lingvistika (5 studenata), Pedagogija (20 studenata), Germanistika (20 studenata), Istorija (11 studenata), Anglistika (56 studenata), Filozofija (12 studenata), Hungarologija (16 studenata), Žurnalistika (20 studenata).

Prikupljeni podaci pokazuju da kada je ishrana u pitanju studenti iskazuju češće zadovoljstvo načinom ishrane u odnosu na studentkinje (M 68% : Ž 59%), dok su devojke u odnosu na momke zainteresovanije da se drugačije hrane (Ž 51% : M 45%) i saznaju više o pravilnoj ishrani prisustvujući radionicama (Ž 57% : M 40%).

Pitanja u vezi sa ishranom (Grafik br.1):

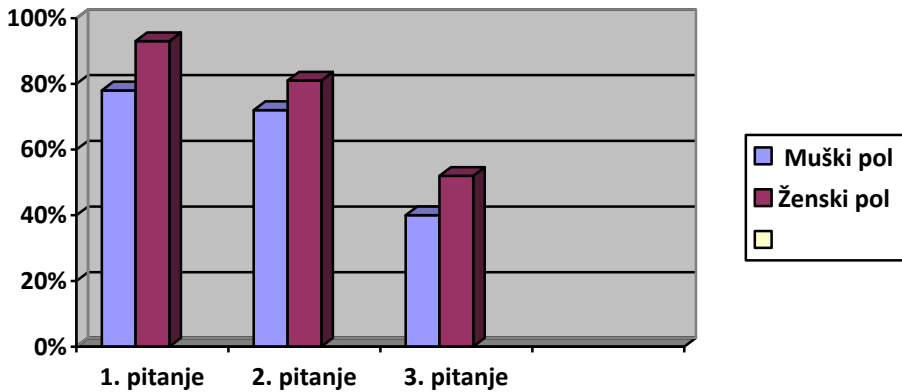
1. Zadovoljstvo načinom ishrane;
2. Želja za promenom načina ishrane;
3. Zainteresovanost za nove informacije o pravilnoj ishrani

Grafik br. 1

Kada je reproduktivno zdravlje u pitanju, studentkinje su u odnosu na momke u većem procentu iskazale zadovoljstvo svojim znanjem o kontracepciji (Ž 93% : M 78%) i polno prenosivim bolestima (Ž 81% : M 72%), a polovina njih je i pored toga zainteresovana da sazna više o reproduktivnom zdravlju i prisustvuje radionicama na tu temu (Ž 52% : M 40%).

Pitanja u vezi sa reproduktivnim zdravljem (Grafik br.2)::

1. Zadovoljstvo znanjem o kontracepciji;
2. Zadovoljstvo znanjem o polno prenosivim bolestima;
3. Zainteresovanost za nove informacije o reproduktivnom zdravlju

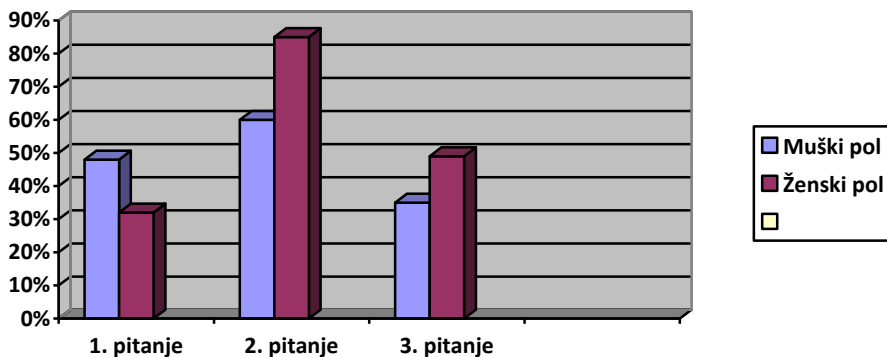
Grafik br. 2

S druge strane, pokazalo se da su ispitanici muškog pola u većem prostotku zadovoljni nivoom sopstvene fizičke aktivnosti u odnosu na devojke (M 48% : Ž 32%). Studentkinje su češće izražavale želju da budu fizički aktivnije (Ž 85% : M 60%), saznaju više o prednostima fizičke aktivnosti i prisustvuju radionicama na temu fizičkih aktivnosti (Ž 49% : M 35%).

Pitanja u vezi sa fizičkom aktivnošću (Grafik br.3):

1. Zadovoljstvo fizičkom aktivnošću;
2. Želja za unapređenjem fizičke aktivnosti;
3. Zainteresovanost za nove informacije o fizičkoj aktivnosti

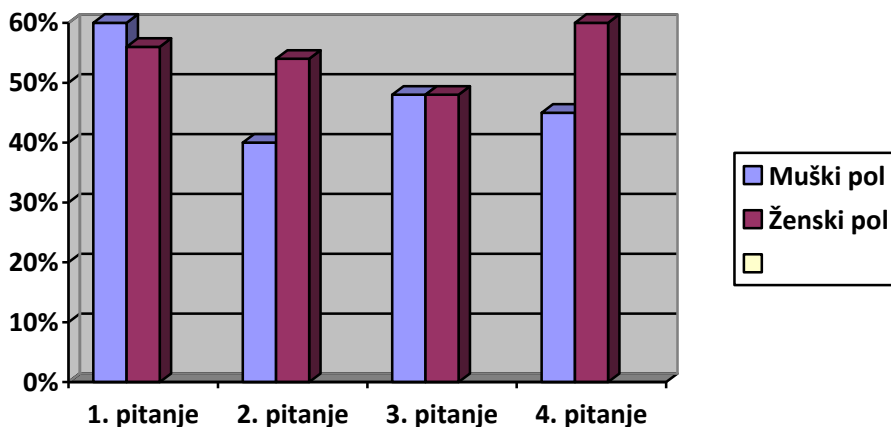
Grafik br. 3

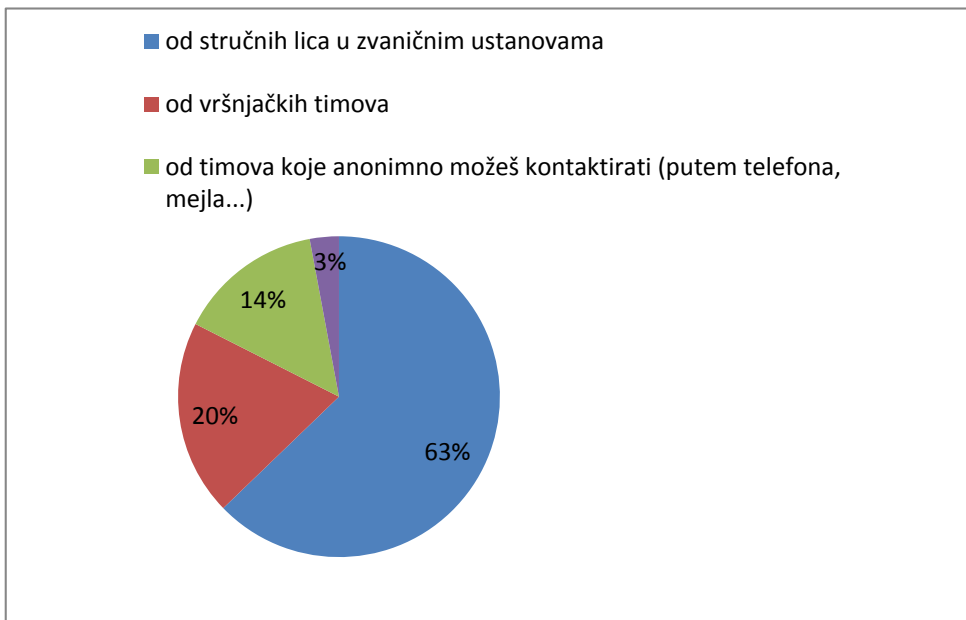
Blizu polovine (48%) ukupno ispitanih studenata, bez obzira na pol, procenilo je da se uspešno nose sa stresom pri čemu su momci u većoj meri iskazivali zadovoljstvo svojim životnim navikama u odnosu na devojke (M 60% : Ž 56%). Ispitanice su iskazale veću motivaciju da promene životne navike (Ž 54% : M 40%), kao i veće interesovanje za tematiku unapređivanja partnerskih odnosa (Ž 60% : M 45%).

Pitanja u vezi sa mentalnim zdravljem (Grafik br.3):

1. Zadovoljstvo životnim navikama;
2. Želja za promenom životnih navika;
3. Zadovoljstvo načinom suočavanja sa stresom;
4. Zainteresovanost za nove informacije o unapređivanju partnerskih odnosa

Grafik br. 4

Informacije iz navedenih oblasti i tema pokazuju da oba pola preferiraju da pomoć i podršku dobiju od stručnih lica u zvaničnim ustanovama (Ž 86% : M 55%), zatim od strane vršnjačkih timova (Ž 27% : M 13%), kao i timova koje je moguće anonimno kontaktirati putem telefona ili mejla (Ž 20% : M 20%).

Ostale relevantne teme:

- Kardiovaskularna oboljenja;
- Kako se ugojiti;
- Regulisanje ishrane studenata koji se hrane u menzama;
- Anoreksija među omladinom;
- Kako bolje organizovati svoje obaveze;
- Pamćenje, koncentracija i učenje;
- Motivacija;
- Unapređenje partnerskih odnosa;
- Samopouzdanje;
- Šta jesti pre i posle treninga;
- Kako lakše do posla.

Прилог број 6: Календар пројекта “Знање за здравље” 1-2-3

<h1>2</h1>	<h3>Plan aktivnosti na projektu “ZNAJJE ZA ZDRAVLJE” za zimski semestar školske 2016/2017. godine</h3>		
<p>10. oktobar Info dan Svetski dan Mentalnog zdravlja: “Psihološka prva pomoć” 11h - 13h</p> <p>Ispred Filozofskog fakulteta</p>	<p>14. oktobar Info dan Svetski dan hrane: “Klima se menja. Hrana i agrikulture isto” 11h - 13h</p> <p>Ispred zgrade Zavoda</p>	<h1>0</h1>	<p>oktobar poslednja nedelja Mesec pravilne ishrane: “Ishrana i promena životnih navika tokom studiranja” Predavanje i radionica U sali Zavoda</p>
<h1>1</h1>	<p>novembar - druga nedelja Novembar - mesec borbe protiv bolesti zavisnosti: “Alternativne metode za postizanje koncentracije, uticaj i zloupotreba različitih stimulativnih sredstva” Predavanje i radionica U sali Filozofskog fakulteta</p>		<p>novembar poslednja nedelja Evropska nedelja testiranja na HIV/ AIDS U Zavodu</p>
<p>1. decembar Info dan Svetski dan borbe protiv SIDE 11h - 13h</p> <p>Ispred zgrade Zavoda</p>		<p>decembar i januar “Očuvanje reproduktivnog zdravlja” Trening studenata za vršnjačku edukaciju U sali Zavoda</p>	<h1>6</h1>

2		<p>Plan aktivnosti na projektu “ZNAJJE ZA ZDRAVLJE” za zimski semestar školske 2016/2017. godine</p> 	
<p>21. februar</p> <p>Kreativne radionice ZA HUMANOST</p> <p>u 17:30h</p> <p>Zavod, IV sprat, soba br. 47</p>	<p>28. februar, 14. mart i 28. mart</p> <p>Vršnjačke edukativne radionice: “TI I JA, PRIČA SE OTVARA”</p> <p>u 17:30h</p> <p>Sala, IV sprat Zavod za zdravstvenu zaštitu studenata</p>	0	
1	<p>21. mart</p> <p>Edukativna radionica: “KAKO MENJATI NAVIKE”</p> <p>u 17:30h</p> <p>sala 114, Filozofski fakultet</p>	<p>7. april</p> <p>Svetski dan zdravlja</p> <p>Festival zdravlja: “Depresija: Hajde da razgovaramo”</p> <p>11-13h</p> <p>Ispred zgrade Zavoda</p>	<p>22. april</p> <p>Dan planete Zemlje</p> <p>Ekološka radionica PECA: “Planeta je i moj DOM”</p> <p>21.04</p> <p>Hol Filozofskog fakulteta ili ispred zgrade Zavoda</p>
<p>maj</p> <p>Vršnjačke radionice: ČASOVI PLESA TOKOM MESECA MAJA</p> <p>Sala, IV sprat Zavoda</p>	<p>10. maj</p> <p>Međunarodni dan fizičke aktivnosti</p> <p>Javna manifestacija: “Kretanjem do zdravlja”</p> <p>11-13h</p> <p>Na platou iz Zavoda</p>	<p>15. maj</p> <p>Međunarodni dan porodice</p> <p>Tribina CPS i PECA: STUDIRANJE I RODITELJSTVO?</p> <p>Kino sala na Filozofskom fakultetu</p>	7

Прилог број 7 – Најаве радионица 1-2-3

Uključi se u radinice vršnjačke edukacije
“TI i JA, PRIČA SE OTVARA”

UTORAK 28.02.2017. u 18 ČASOVA sala na IV spratu
 Zavoda za zdravstvenu zaštitu studenata Novi Sad

Pozivamo vas da kroz radinice **“TI i JA, PRIČA SE OTVARA”** sa vršnjačkim edukatorima zavirite u svet partnerske komunikacije i građenja odnosa.

Iskoristite priliku da se družite, bolje upoznate sebe i isprobate nove načine za promišljanje različitih vidova partnerskih odnosa.

Broj mesta je ograničen. Prijavi se na vreme!
Prijava učešća na kontak adresi : centerzapodrsku@ff.uns.ac.rs

Rok za prijavu na radionice je dva dana pre zakazanog termina

Najavljujemo tri radionice sa temama:

28.02. u 18:00TEMA.....
 (prijava do 26.02. u 18časova!)

14.03. u 18:00....TEMA.....
 (prijavi se najkasnije do 12.03!)

28.03. u 18:00....TEMA.....
 (prijavi se najkasnije do 26.03)

Radionice organizuje Centra za podršku studentima u okviru projekta “Znanje za zdravlje” u saradnji sa Zavodom za zdravstvenu zaštitu studenata Novi Sad i Savezom studenata Filozofskog fakulteta. Pratite naš rad i akcije prema Kalendaru aktivnosti na sajtu FF.

Uključi se u radionice vršnjačke edukacije
“TI I JA, PRIČA SE OTVARA...”

14. 03. 2017. u 17:00 časova u sali na IV spratu
Zavoda za zdravstvenu zaštitu studenata Novi Sad - AMBULANTA
 Dr Sime Miloševića 6, Novi Sad

Tema radionice: **KORAK BLIŽE SAMOPOŠTOVANJU**
 (prijave najkasnije do 12.03!)

Prijava na adresi : centarzapodrsku@ff.uns.ac.rs

Broj mesta je ograničen. Prijavi se na vreme!

Pozivamo te da kroz ciklus radionica sa vršnjačkim edukatorima zaviriš u svet **emocionalne stabilnosti, partnerske komunikacije i građenja odnosa**.
 Iskoristi priliku da se družiš, bolje upoznaš sebe, isprobaš nove načine razmišljanja kako kod sebe tako i u interakciji sa drugima otkrivajući **šta je u osnovi samopoštovanja**.

Ukoliko sebi ne dozvoljavaš da pogrešiš, ustručavaš se da kažeš svoje mišljenje iz straha da se nećeš dopasti drugim ljudima, smatraš nije u redu promeniti svoje mišljenje, imati način razmišljanja koji je drugačiji, postaviti granice u odnosu na druge onda je ovo prava radionica za tebe. ☺

Radionice organizuje **Centar za podršku studentima** u okviru projekta **“Znanje za zdravlje”** u saradnji sa Zavodom za zdravstvenu zaštitu studenata Novi Sad i Savezom studenata Filozofskog fakulteta. Pratite naš rad i akcije prema **Kalendaru aktivnosti na sajtu FF**.
http://www.ff.uns.ac.rs/fakultet/fakultet_centar_za_podrsku_studentima.htm

Uključi se u radionice vršnjačke edukacije
“TI I JA, PRIČA SE OTVARA...”

28. 03. 2017. u 17:00 časova u sali na IV spratu
Zavoda za zdravstvenu zaštitu studenata Novi Sad - AMBULANTA
 Dr Sime Miloševića 6, Novi Sad

Tema radionice:

KAKO DO USPEŠNE KOMUNIKACIJE U PARTNERSKIM ODNOSIMA

(prijava se najkasnije do 26.03!)

**Pozivamo te da kroz radionicu sa vršnjačkim edukatorom zaviriš u svet
 emocionalne stabilnosti, partnerske komunikacije i građenja odnosa.**

Prijava na adresi : centarzapodrsku@ff.uns.ac.rs

Broj mesta je ograničen. Prijavi se na vreme!

Jedan od najvećih problema kako u partnerskim tako i u drugim vrstama odnosa tiče se komunikacije. Ako vas zanima koji sve stilovi komunikacije postoje i **želite da postanete asertivni (samopouzdana) u komunikaciji** onda je ovo prava radionica za vas.

Radionice organizuje **Centar za podršku studentima** u okviru projekta **“Znanje za zdravlje”** u saradnji sa Zavodom za zdravstvenu zaštitu studenata Novi Sad i Savezom studenata Filozofskog fakulteta. Pratite naš rad i akcije prema **Kalendaru aktivnosti** na sajtu FF.
http://www.ff.uns.ac.rs/fakultet/fakultet_centar_za_podrsku_studentima.htm

Прилог број 8 – Плакат радионице „Студирање и родитељство

Позивамо те да нам се придружиш
у промишљању и разговору на тему

Студирање и родитељство

17. маја 2017. године у 16,30 часова
у учионици **207** на **Филозофском факултету**

Период студирања представља изазов, а понекад је и стресан.
Девојке које остану трудне током студија, и њихови партнери, сусрећу се са бројним притисцима бирајући **између улоге студента и улоге будућих родитеља.**

Пружање подршке младим паровима на путу у родитељство може бити у виду:

- прилагођавања програма студирања
- припреме за родитељство
- рада на квалитету партнерског односа.

Сазнај ШТА све у том процесу и КО може бити од помоћи!

Радионице организује **Центар за подршку студентима** у оквиру пројекта **“Знање за здравље”** у сарадњи са Заводом за здравствену заштиту студената Нови Сад и Савезом студената Филозофског факултета. Пратите наш рад и акције према **Календару активности** на сајту ФФ.
http://www.ff.uns.ac.rs/fakultet/fakultet/centar_za_podrsku_studentima.htm

PRIRUČNIK ZA OBRADU MATERIJALA NAKON SKENIRANJA *

O projektu

Cilj projekta, kojim koordinira Centar za podršku studentima Filozofskog fakulteta (CPS FF), je **uspostavljanje i pilotiranje procedura za prilagođavanje nastavne građe u odgovarajući digitalni i audio format kako bi se povećala dostupnosti materijala za obrazovanje studentima sa senzornim i motoričkim smetnjama i teškoćama u učenju**. Namera je da se:

- upotpuniti proces digitalizacije nastavne građe uvođenjem formata koji omogućavaju korišćenje asistivne tehnologije postavljene u čitaonici Filozofskog fakulteta i Univerzitetskoj biblioteci;
- unapredi pristup digitalnoj biblioteci fakulteta za studente s posebnim potrebama kako bi se povećala dostupnost obrazovanih materijala u odgovarajućem digitalnom i audio formatu;
- omogući pristup obrazovnim materijalima u audio formatu biblioteke Saveza slepih Vojvodine i obezbedi mogućnost dopune fonda građom potrebnom za pripremanje ispita na studijskim programima FF;
- uključe studenti angažovani u CPS u procese izrade različitih (digitalni i/ili audio) formata obrazovanih materijala potrebnih za pripremu ispita na studijskim programima FF;

* Први пут објављено у електронском издању Филозофског факултета у Новом Саду 2019. <http://digitalna.ff.uns.ac.rs/sadrzaj/2019/978-86-6065-576-1>.

- usklade pravilnici Biblioteke Filozofskog fakulteta, Univerzitetske biblioteke i Saveza slepih Vojvodine u vezi sa procedurama koje omogućavaju kontinuiranu dopunu fonda građom potrebnom za pripremanje ispita kako bi se povećala dostupnost obrazovnih materijala studentima s posebnim potrebama.

Projekat je pokrenut kako bi se na Filozofskom fakultetu obezbedili bolji uslovi studiranja za studente s posebnim potrebama. Namera je da se uspostavi saradnja između različitih akademskih i gradskih institucija i servisa u razvoju procedura za povećanje dostupnosti specifičnih formata materijala za obrazovanje. Projekat obuhvata i pilotiranje procesa uključivanja studenata angažovanih u CPS FF za učešće u prebacivanju potrebne nastavne građe u odgovarajući (digitalni i/ili audio) format prilagođeno studenata s posebnim potrebama. Pilotirane procedure i postupci izrade različitih formata obrazovnih materijala potrebnih studentima sa senzornim i motoričkim smetnjama i teškoćama u učenju biće opisani u Priručniku i predstavljeni i drugim fakultetima UNS.

Opšte informacije

dr Mirjana Brković

Univerzitet u Novom Sadu

Biblioteka

Univerzitet u Novom Sadu

Biblioteka

Digitalizacija knjižnog materijala je način da se studentima, profesorima i istraživačima Univerziteta u Novom Sadu omogući istovremeni i olakšan pristup velikom broju bibliotečkih jedinica koje se čuvaju u fondovima Centralne biblioteke Univerziteta u Novom Sadu i fakultetskih biblioteka. Digitalizacija se već pola decenije odvija u prostorijama Centralne biblioteke koja je za potrebe Univerziteta u Novom Sadu pribavila aparat za digitalizaciju - robotizovani skener. Ova savremena oprema omogućava brzu i laku digitalizaciju materijala koji ne prelazi uobičajene dimenzije univerzitetskih udžbenika (I, II i III format). Za digitalizaciju se biraju doktorske disertacije odbranjene na Univerzitetu u Novom Sadu, potom starija godišta periodičnih publikacija koje su izdavali ili još uvek izdaju fakulteti i instituti Univerziteta u Novom Sadu, kao i štampane publikacije na zahtev korisnika. Prioritet imaju izdanja neophodna za osobe sa posebnim potrebama.

PROCEDURA PRIJAVE za digitalizaciju materijala na Univerzitetu u Novom Sadu

Prijavljivanje za digitalizaciju materijala na Univerzitetu u Novom Sadu šalje se imejlom na adresu CBUNS@uns.ac.rs. U roku od 24 časa dobija se odgovor od zaposlenih u Centralnoj biblioteci Univerziteta u Novom Sadu. Ukoliko ste već prošli obuku, možete dobiti termin za digitalizaciju, ali ako niste prošli obuku, moraćete se prijaviti za obuku, a tek potom ćete dobiti termin. Termin se određuje prema slobodnim satima na aparatu za digitalizaciju.

Potencijalne OBUKE (gde, kome i kako se prijavljuju zainteresovani)

Obuka za rad na aparatu za digitalizaciju organizuje se po potrebi. Zainteresovane osobe se prijavljuju imejlom na adresu CBUNS@uns.ac.rs. Kada se prijavi najmanje tri učesnika u obuci, zaposleni u Centralnoj biblioteci organizuju dvosatnu obuku. Nakon obuke, potrebno je da se rezervišete termin i uvežba rad na aparatu. Posle toga se nastavlja sa redovnim radom na aparatu za digitalizaciju u zavisnosti od termina koji su slobodni za rad.

Način KORISĆENJA OPREME uz sva važna UPOZORENJA i ograničenja

Oprema za digitalizaciju može se koristiti samo u Centralnoj biblioteci Univerziteta u Novom Sadu. Ukoliko neki od fakulteta planira da u dužem vremenskom periodu redovno koristi aparat za digitalizaciju, neophodno je da se sa tim fakultetom Univerzitet u Novom Sadu potpiše Sporazum o saradnji. Aparat za digitalizaciju je neophodno redovno servisirati i popravljati moguće kvarove, jer to je mašina kao i druge koja ima rok trajanja. Troškovi servisiranja padaju na teret Univerziteta u Novom Sadu, ako samo zaposleni na Univerzitetu koriste opremu. Međutim, ako i fakulteti intenzivno koriste opremu, troškovi servisiranja dele se solidarno.

Vremenski intervali (na nivou godine, nedelje, radnog dana) koji je rezervisan za tu vrstu aktivnosti u Vašem prostoru

Ne postoji mogućnost da se sa velikom preciznošću označe vremenski intervali za korišćenje opreme. Opremu je moguće koristiti tokom godine svakog radnog dana u radno vreme osoblja zaposlenog u Centralnoj biblioteci Univerziteta, osim ukoliko Sporazumom o saradnji između Univerziteta i fakulteta nije drugačije definisano. To znači da se oprema može koristiti i van radnog vremena, odnosno popodne i vikendom, ali samo ako je tako uređeno Sporazumom o saradnji. U ovom slučaju, neophodno je dostaviti overen spisak sa imenom, prezimenom, JMBG brojem i nazivom fakulteta sa kojeg je osoba koja će koristiti opremu. Overen spisak se dostavlja na adresu Centralna biblioteka Univerziteta u Novom Sadu, Dr Zorana Đinđića 1, 21000 Novi Sad.

ODGOVORNE OSOBE (kontakt mail i telefon)

Osoba odgovorna za rezervaciju termina za digitalizaciju, za obuku osoba koje će digitalizovati materijal i za organizovanje smeštaja materijala (ukoliko se radi o većoj količini) je dr Mirjana Brković, mejl mirjana.brkovic@uns.ac.rs, tel. 021 485 2040, mob. 0643745187.

Jasna Negovanović
Univerzitet u Novom Sadu
Biblioteka

Savez slepih Vojvodine

PROCEDURA PRIJAVE za digitalizaciju materijala u Savezu slepih Vojvodine

Procedura prijave podrazumeva pismeni zahtev Centra za podršku studentima upućen Savezu slepih Vojvodine podacima o studentu volonteru: ime i prezime, studijska grupa, status studenta kao i osnovne podatke o obrazovnom materijalu koji će se snimati: autor, naslov, izdavač i godina izdanja.

Potencijalne OBUKE (gde, kome i kako se prijavljuju zainteresovani)

Procedura obuke obuhvata prijavu dolaska čitača volontera rukovodiocu biblioteke Savezu slepih Vojvodine (Jasni Negovanović) i zakazivanje termina. Provera glasovnih kvaliteta i potencijala za optimalno čitanje (dikcija, intonacija, brzina, ritam) se utvrđuje ranije poslatim probnim snimkom ili probnim snimkom uradjenim u studiju SSV.

Način KORIŠĆENJA OPREME uz sva važna UPOZORENJA i ograničenja

Uputstva za korišćenje opreme i metodologiju snimanja obrazovnog materijala daju tonsko-tehnički realizator i rukovodilac biblioteke kao instrukcije za: korišćenje opreme, obeležavanje i ispravljanje grešaka u čitanju, čuvanja snimljenog materijala, formiranje fajlova i imenovanja istih prema poglavljima i manjim celinama štampanog teksta obrazovnog materijala, primena principa tiflodidaktičke adaptacije u nekim delovima koji to zahtevaju ((tabele, grafički prikazi, crteži) u cilju pristupačnosti, razumevanja i pretraživanja snimljenog materijala prenešenog sa standardnog štampanog obrazovnog materijala kao i navodjenje svih relevantnih podataka (napomene,

izvori, literatura i sl.) koji su važni za buduće korisnike i na kraju kontrola snimljenog materijala.

Vremenski intervali (na nivou godine, nedelje, radnog dana) koji je rezervisan za tu vrstu aktivnosti u Vašem prostoru

Vremenski intervali predviđeni za ove aktivnostiu u našem prostoru (tonskom studiju) nisu u potpunosti predvidljive ali prema dosadašnjim mogućnostima su 2 sata dnevno, 4 dana u nedelji.

ODGOVRNE OSOBE (kontakt mail i telefon)

Odgovorne osobe:

Andjelka Ružin, savezslepihvojvodine@gmail.com, tel. 021/528460,

Jasna Negovanović, ssvposta@gmail.com, tel. 021/6612198

Igor Lekić

Filozofski fakultet

Univerzitet u Novom Sadu

Obrada materijala nakon skeniranja

Nakon izvršenog skeniranja i prebacivanja iz štampanog u digitalni oblik potrebno je dobijene dokumente srediti i pripremiti za konačnu upotrebu. Način obrade kao i alati najviše zavise od vrste dokumenta koji smo dobili skeniranjem (pdf, jpg, tiff) i od finansijskih mogućnosti institucije pa stoga izbor alata može da se odredi na sledeće načine:

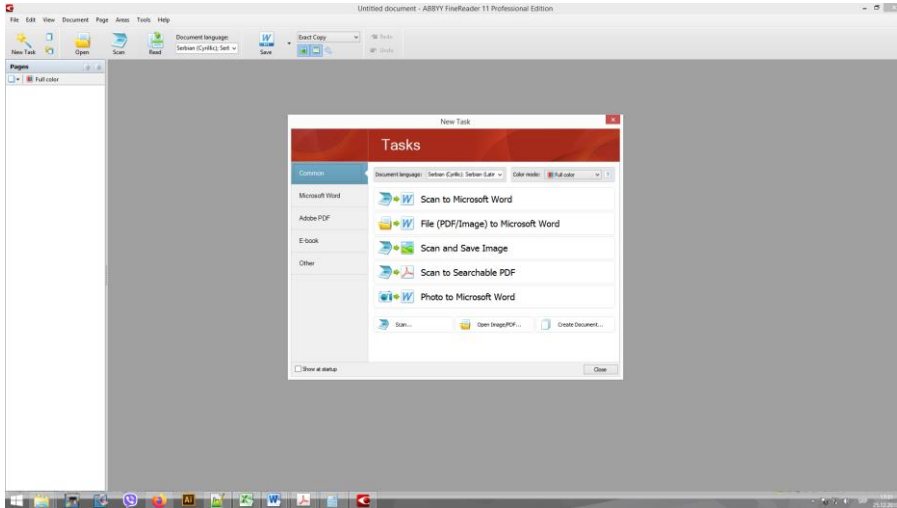
1. Open Source ili plaćeni alati
2. Obrada slika ili pdf-a

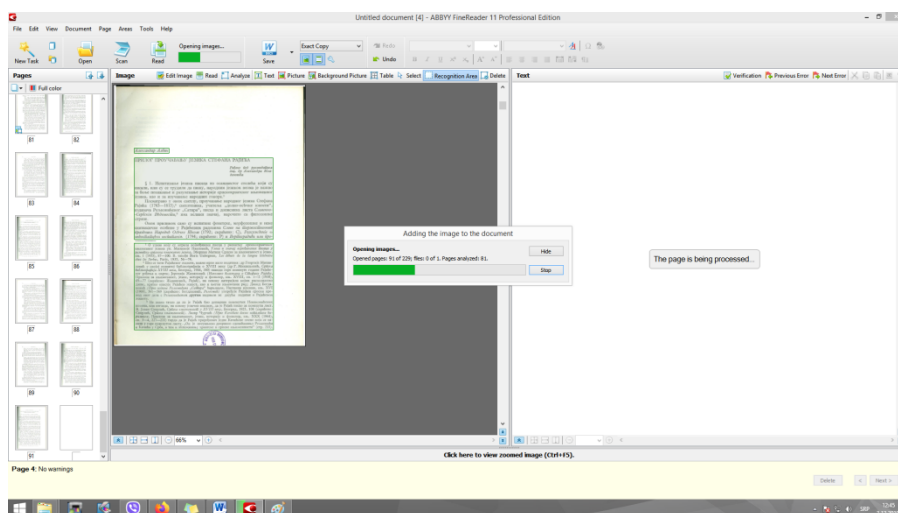
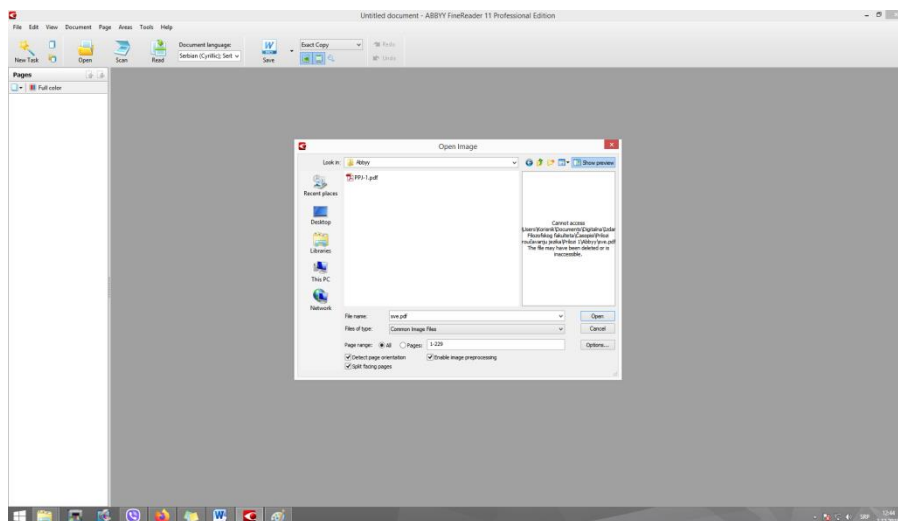
Svakako je bitno napomenuti da je za bilo kakav dalji rad neophodno da digitalizovani dokumenti ispunjavaju minimum kvaliteta. Za OCR potrebno je da rezolucija slike sa koje se tekst prepoznaje bude minimalno 300 dpi¹⁰, u suprotnom, procenat greške će se drastično povećati, a samim time i poslovi korekture koji slede. U slučaju da se OCR ne radi, svakako se preporučuje da rezolucija dokumenata ne bude ispod 300 dpi kako dobijeni dokumenti ne bi bili "zrnasti" i time kasnije neupotrebljivi za OCR.

¹⁰ Dots per inch

ABBYY Fine Reader

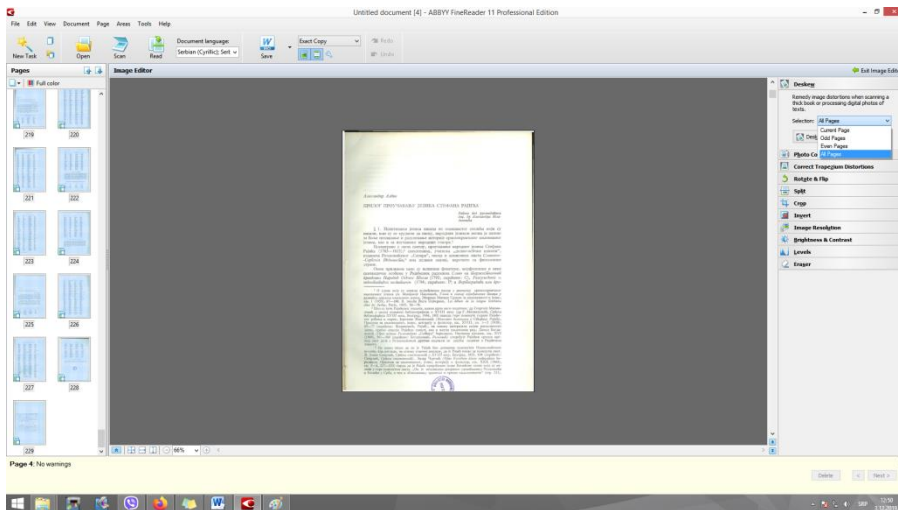
Ukoliko institucija ima sredstava kompletnu obradu možemo uraditi u programu Abbyy Fine Reader.

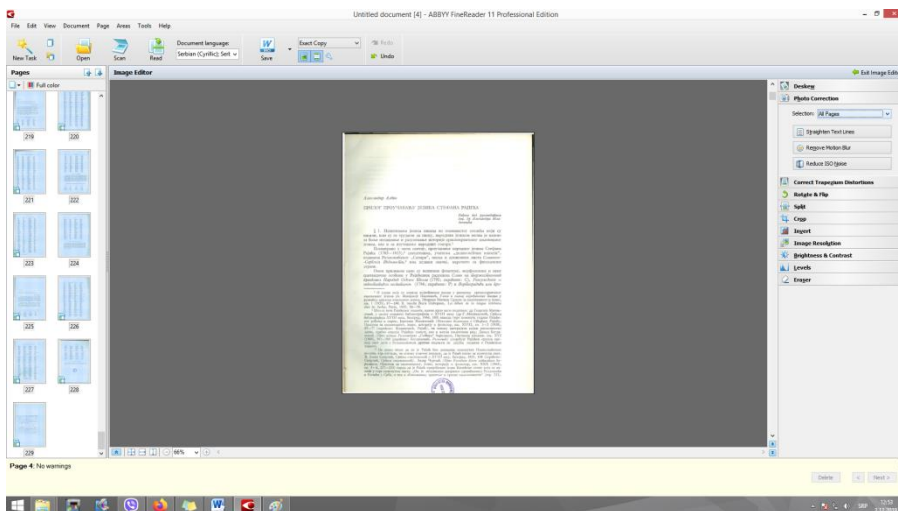

Ukoliko nam je cilj da dobijemo ujednačen dokument u PDF-u bitno je pre svega ujednačiti strane. Preprocessing strana je potreban i kako bi OCR bio uspešniji.

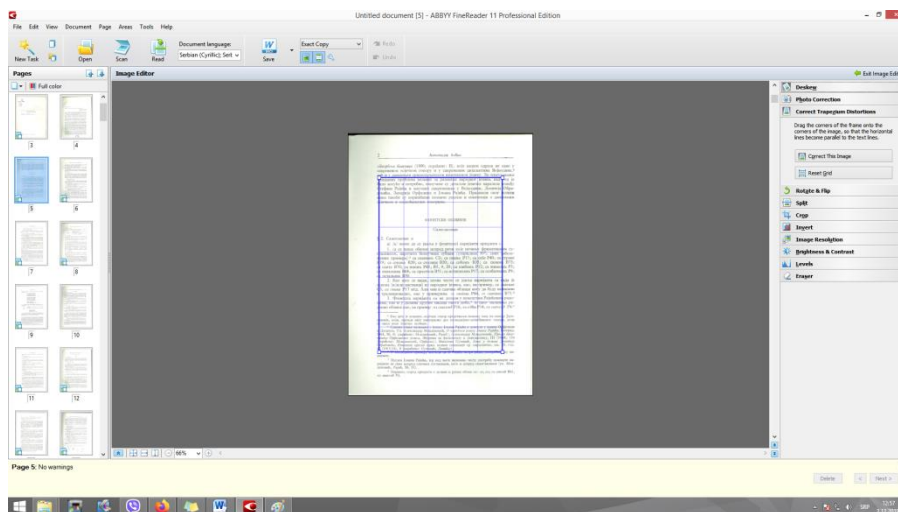
Obradu slika započinjemo ravnanjem teksta po vertikali i horizontali "Deskw". Ukoliko je materijal dobijen sa skenera ili robota za digitalizaciju slobodno možemo pustiti da se ovaj proces završi automatski za sve strane.

Sledeća operacija je "Photo Correction", korekcija boja (povećanje kontrasta u tekstu), uklanjanje zamućenosti i suvišnih piksela. Ovu operaciju možemo takođe automatizovati za sve strane.

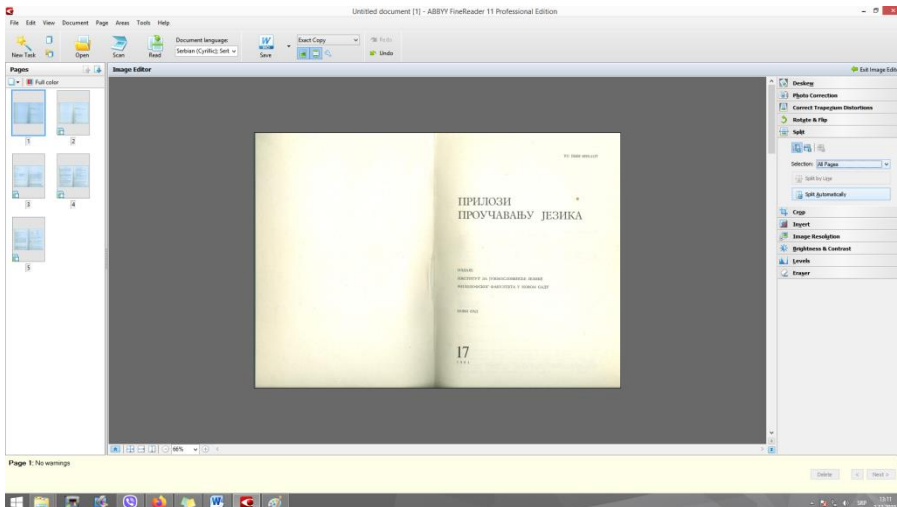
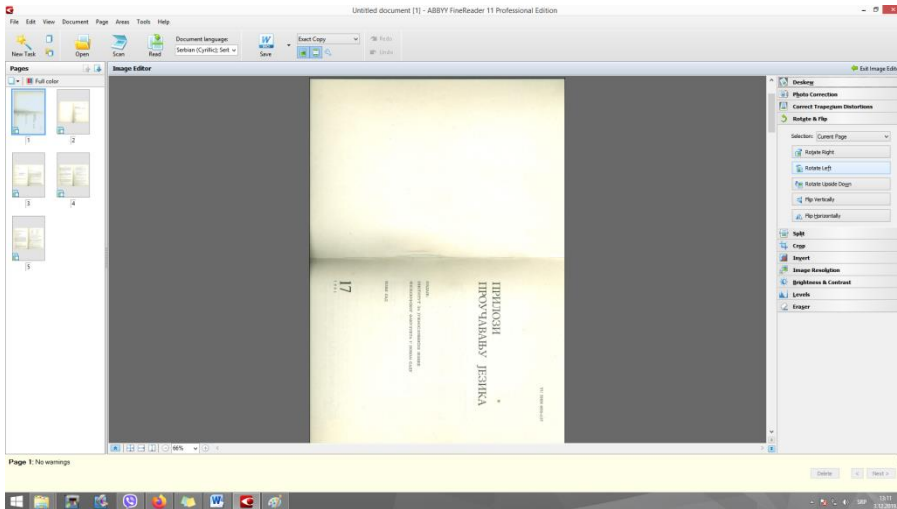

Ukoliko su materijali dobijeni fotografisanjem sa stativa ili iz ruke potrebno je ispraviti trapezno košenje opcijom "Correct Trapezium Distortions". Ovo je korak koji radimo na stranicama na kojima je to potrebno uraditi.

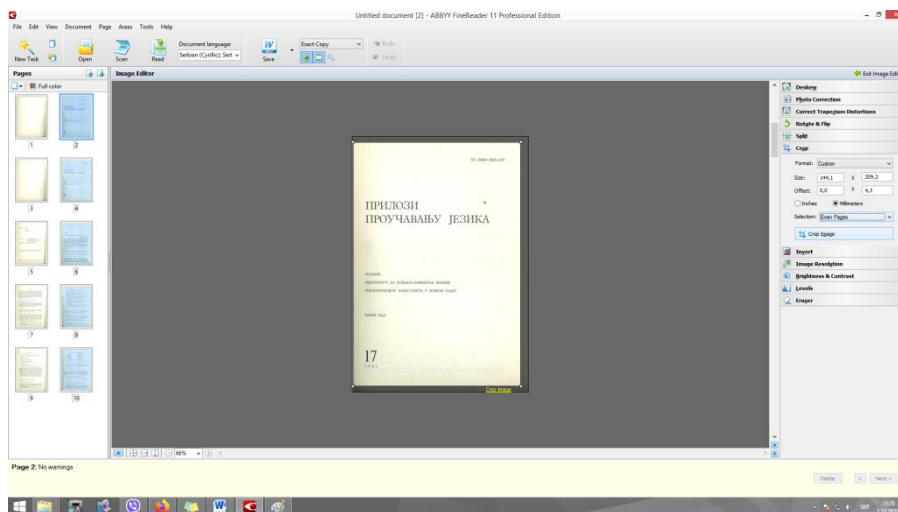
Operacije "Rotate & Flip", "Invert", "Brightness & Contrast", "Levels" i "Eraser" nećemo objašnjavati pošto na osnovu iskustva nisu opcije koje se često koriste.

Veoma bitna alatka svakako je Split koja služi da se dvostrano skenirane stranice podele na dva dela. Abbyy ima algoritam koji veoma uspešno prepoznaje središnju liniju koja nastaje zbog pojave senke prilikom skeniranja ili fotografisanja i ovo je operacija koju slobodno možemo pustiti da se uradi automatski. Ukoliko su uključene opcija "Detect page orientation" i "Split facing pages" program će sam podeliti strane i korigovati orijentaciju, ukoliko ne, potrebno je da te operacije uradimo sami.

Sledeća operacija je ujednačavanje dimenzija strana. Alatka koju ovde koristimo je "Crop". Da bismo bili sigurni da nećemo odseći tekst na nekim stranicama potrebno je da pronademo dimenziju na osnovu najpopunjenije strane u dokumentu (strana koja ima najmanje margine). Kada smo ju pronašli podešavamo veličinu polja i biramo način kako ćemo primeniti opsecanje na ostale strane. Dobar način je da se prvo rade sve desne strane, pa zatim sve leve strane ili

obrnuto, ali nikako sve strane u isto vreme pošto se tekst ne nalazi na istim pozicijama¹¹.

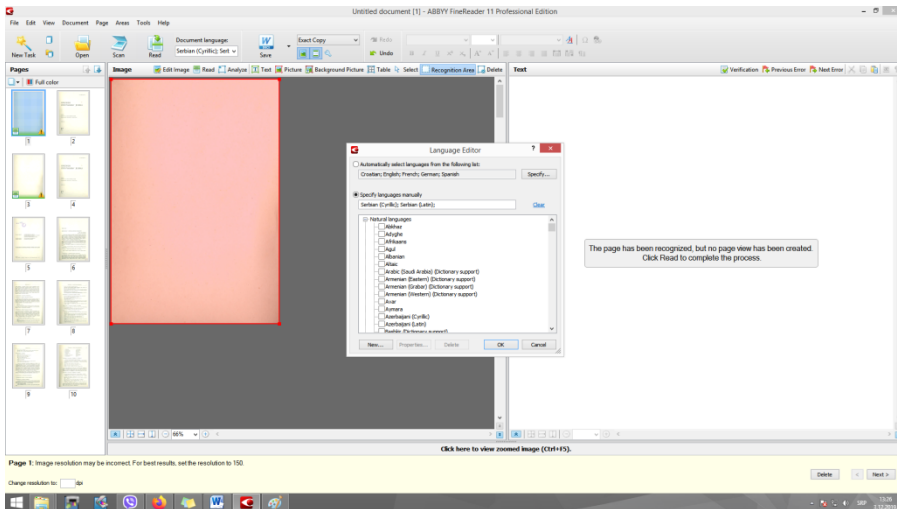

Nakon ove operacije dokument je spreman za objavljivanje u digitalnom obliku ukoliko se na njemu ne radi OCR ili za proces OCR-a ukoliko je on potreban. Da bismo sačuvali obrađene strane kao dokument potrebno je odabrati operaciju "Save images" koja se nalazi u grupi operacija "Files" i obavezno u dijalogu uključiti opciju "Save as multi-page image file".

¹¹ Na desnim stranama tekst se obično nalazi bliže levoj strani, dok se na levim stranama nalazi bliže desnoj strani, ovo je posledica povezivanja knjiga, ali i zakrivljenja koje se javlja na sredini kada se knjiga otvori, a kada se dobije slika ovo se odražava u vidu smanjenja margine i pomeranja teksta.

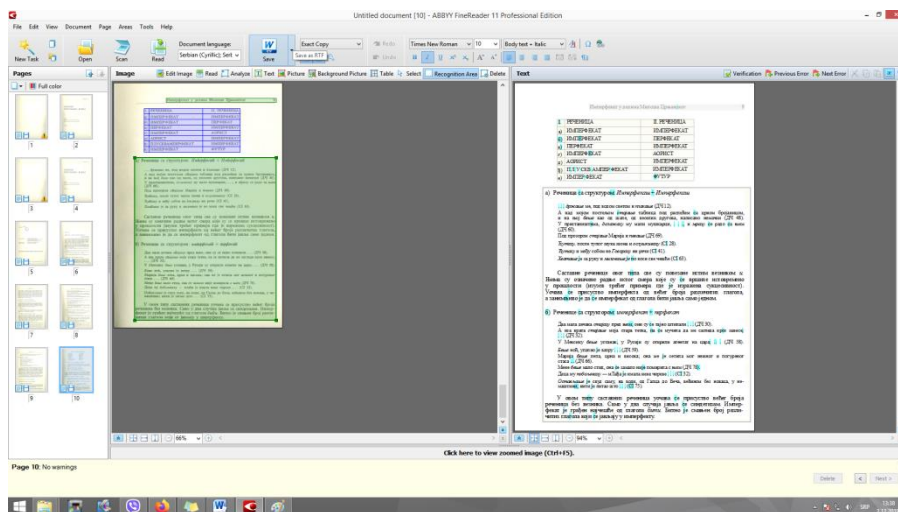
OCR

Ukoliko je potrebno uraditi "Optičko prepoznavanje karaktera", pre čitanja dokumenta potrebno je odabrati sve jezike na koje je moguće naići u dokumentu kako bi se uključili odgovarajući algoritmi prilikom prepoznavanja, takođe je potrebno obratiti pažnju na pisma (latinica, ćirilica). Nakon čega možemo pustiti da se dokument čita

Kada je čitanje završeno u programu će sa leve strane biti prikazana slika na kojoj se nalaze polja koja obeležavaju sadržaj koji je program prepoznao, tekstovi, tabele, slike, dok se na desnoj strani nalazi prepoznati tekst i ostali sadržaj na kom možemo raditi korekturu. Ovakav vid korekture je zahvalan pošto se prilikom prelaska preko dobijenog teksta u levom prozoru markira polje gde je karakter prepoznat pa u slučaju greške u prepoznavanju nema potrebe za potragom kroz ceo dokument. Pored ovoga, Abbyy sam markira karaktere za koje se sumnja da nisu tačno prepoznati. Iako u većini slučajeva karakteri budu dobro prepoznati, ovo nam ne ostavlja slobodu da se oslonimo samo na označene delove i ne uradimo detaljnu korekturu dobijenog materijala. Kako se optičko prepoznavanje

teksta vrši po poljima koja Abbyy prepoznaje kao "popunjena" prepoznati tekst se prikazuje u "boksovima" kako bi se zadržale pozicije teksta¹².

Nakon urađene korekture dobijeni materijal možemo sačuvati kao dokument za dalje korišćenje. Ponuđeno je čuvanje u nekoliko formata za dalje korišćenje:

- Microsoft Word
- Microsoft Excel
- Adobe PDF
- EPUB
- RTF.

¹² Ovo može predstavljati problem kada nam tekst treba za dalju obradu u programima kao što je Microsoft Word pošto će dokument biti formatiran u boksovima što će podrazumevati da ga je prvo potrebno izvući iz njih kopiranjem da bismo dobili upotrebljiv sadržaj koji će prelaziti sa strane na stranu, a tek nakon toga pristupiti lekturi i doradi teksta.

ScanTailor Advanced

ScanTailor Advanced predstavlja OpenSource program koji služi za obradu skeniranog materijala nakon izvršenog procesa digitalizacije. Postoje dve verzije programa ScanTailor i ScanTailor Advanced, prva je zvanična stabilna verzija, dok je Advanced nezvanična verzija u kojoj su urađene dodatne optimizacije u procesu obrade i algoritmima.

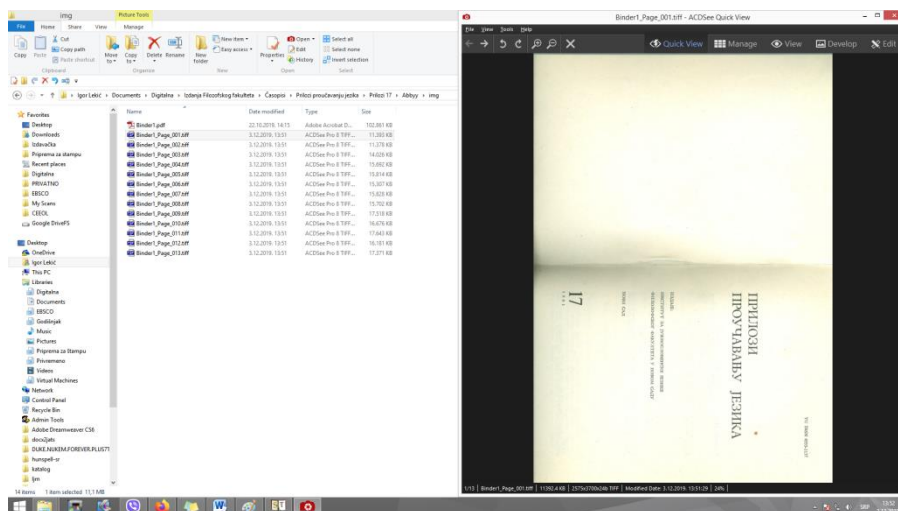
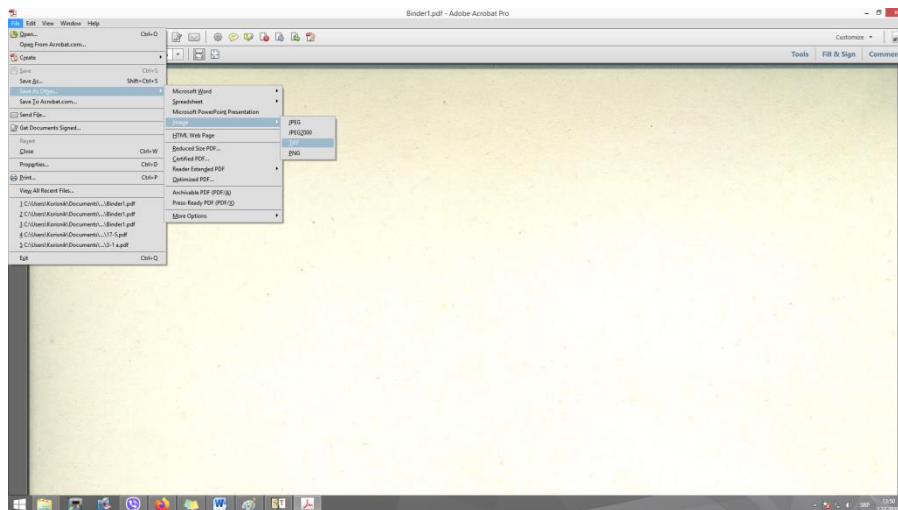
Program je dostupan za Windows operativni sistem na sledećim adresama: <https://scantailor.org/> i <https://github.com/4lex4/scantailor-advanced/releases>

U ovom uputstvu korišćićemo Advanced verziju.

Program je organizovan tako da se obrada dokumenta vodi kao "Projekat" pa je nakon pokretanja programa potrebno započeti novi projekat što prilikom prvog susreta može biti pomalo zbunjujuće.

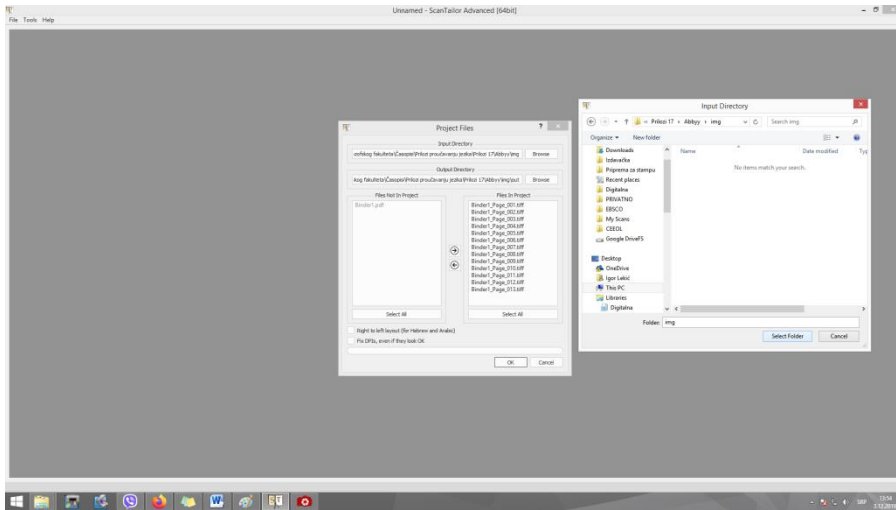
Kako ScanTailor služi za obradu slika, nije moguće automatski obrađivati PDF dokumente već ih je pre svega potrebno konvertovati u slike. Ovo možemo uraditi pomoću Acrobat Reader-a ili nekog drugog programa. Za obradu korišćićemo fotografije u TIFF formatu kao najpotpunijem.

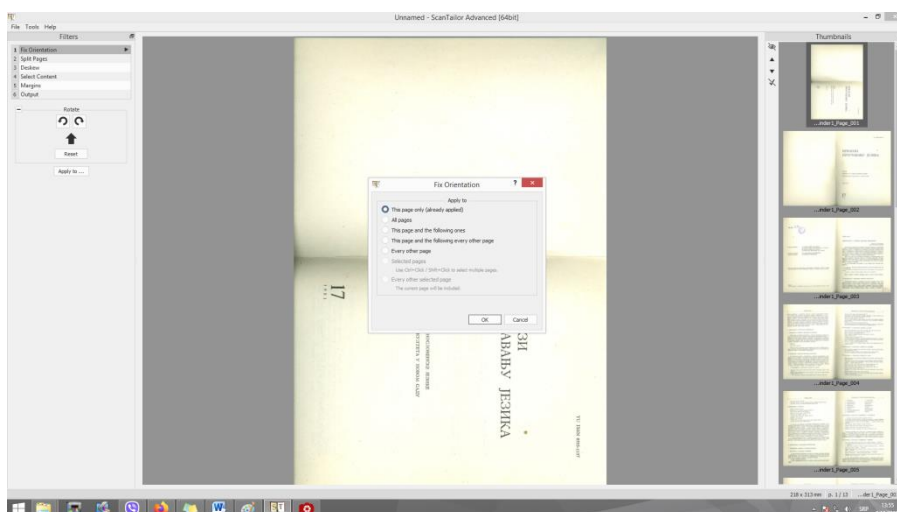
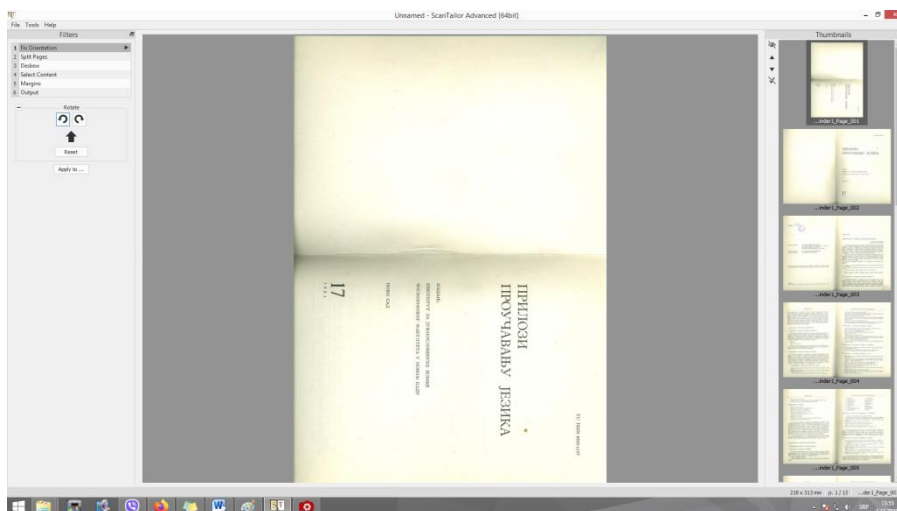
Da bi se obrada slika izvršila ispravno potrebno je da se ispune dva kriterijuma, sve slike treba da se nalaze u jednom direktorijumu u kom će se raditi njihova obrada i da nazivi budu takvi da se ne gubi redosled stranica¹³. ScanTailor će

¹³ Ukoliko se izvoz slika vrši automatski korišćenjem nekog programa, ovo neće biti problem, ali se o tome mora voditi računa prilikom digitalizacije materijala.

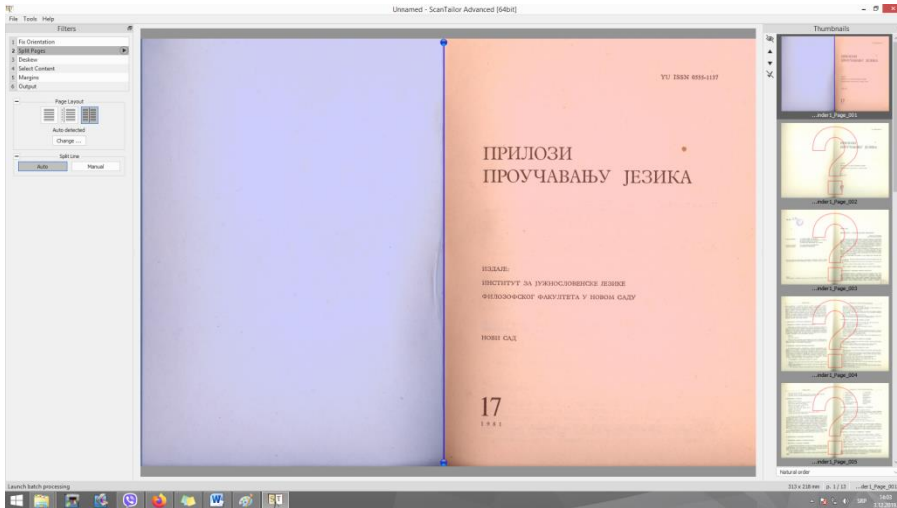
automatski napraviti potrebne direktorijume i poddirektorijume kada započnemo obradu.

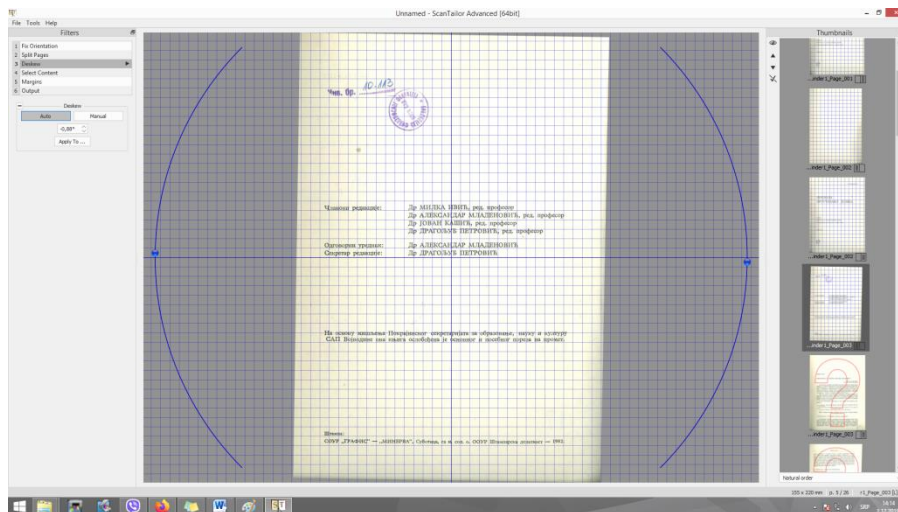
Prva operacija je popravljanje orijentacije. Orijehtaciju možemo podesiti za pojedinačne slike ili u nekoliko kombinacija već po potrebi.

Nakon sređivanja orijentacije prelazimo na podelu stranica ukoliko je to potrebno. Za ovo koristimo alatku Split page. Program će automatski podeliti stranicu kada se na nju klikne, odnosno dati predlog podele stranice, nakon čega je potrebno aktivirati alatku pritiskom na dugme "Play" koje se nalazi sa desne strane pored imena alatke.

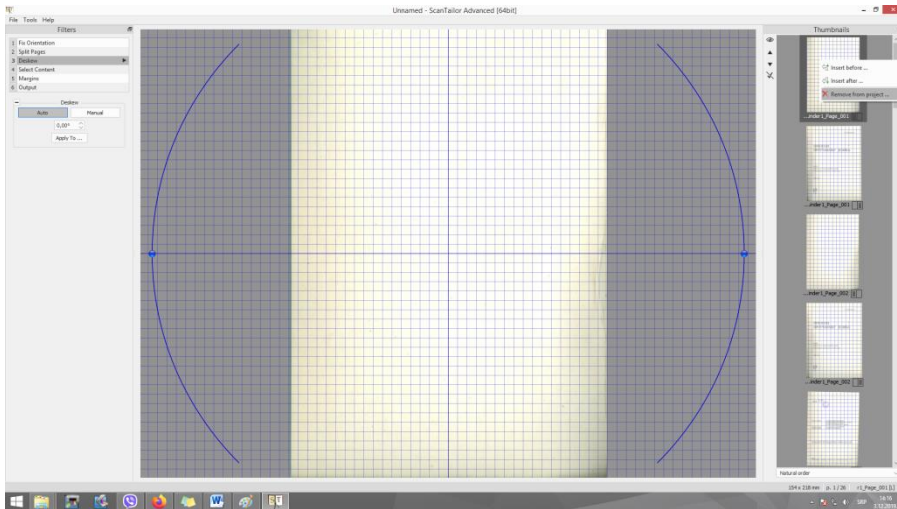
Sledi ravnanje teksta¹⁴ alatkom Deskew. Algoritam koji program koristi radi stabilno pa ovu operaciju možemo automatizovati za sve strane koje obrađujemo.

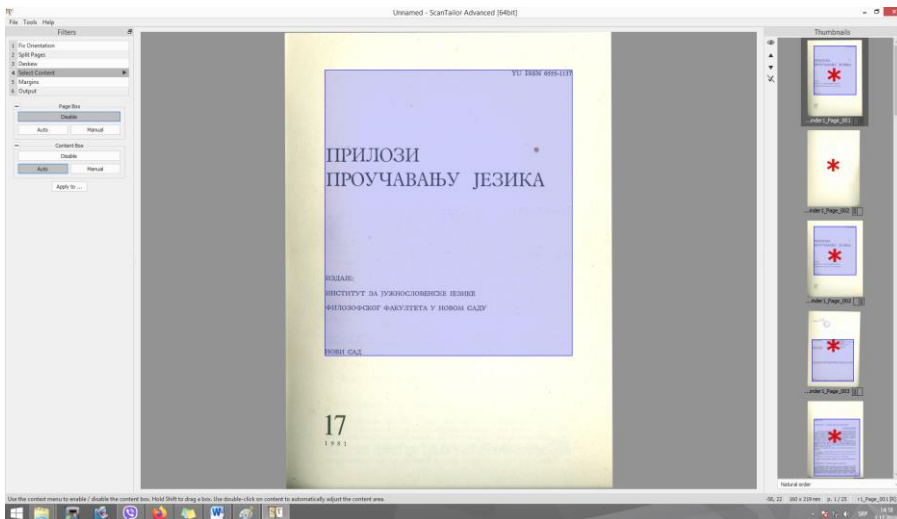
U ovom momentu možemo obrisati i suvišnu stranu ukoliko ona postoji na početku¹⁵.

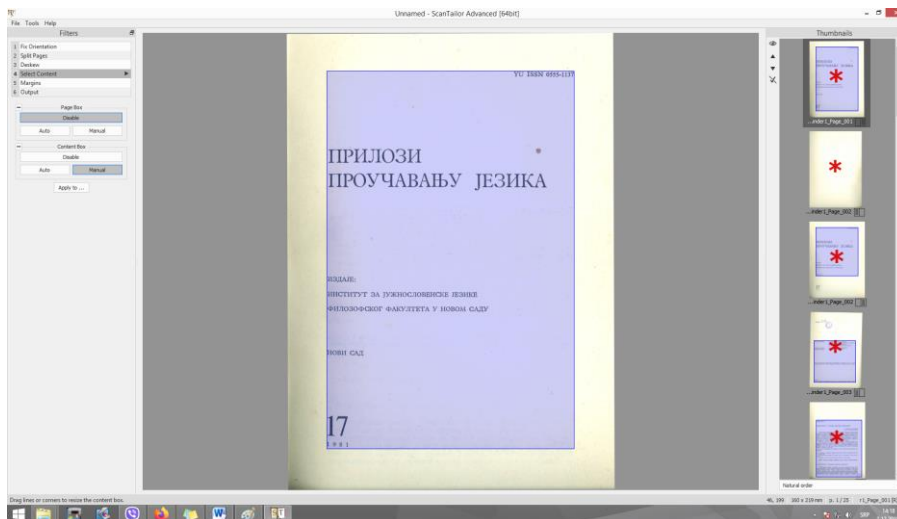
¹⁴ Ovdje se namerno navodi ravnanje teksta pošto je on u fokusu, ne slika cele sstranice.

¹⁵ Ukoliko je rađeno dvostrano skeniranje.

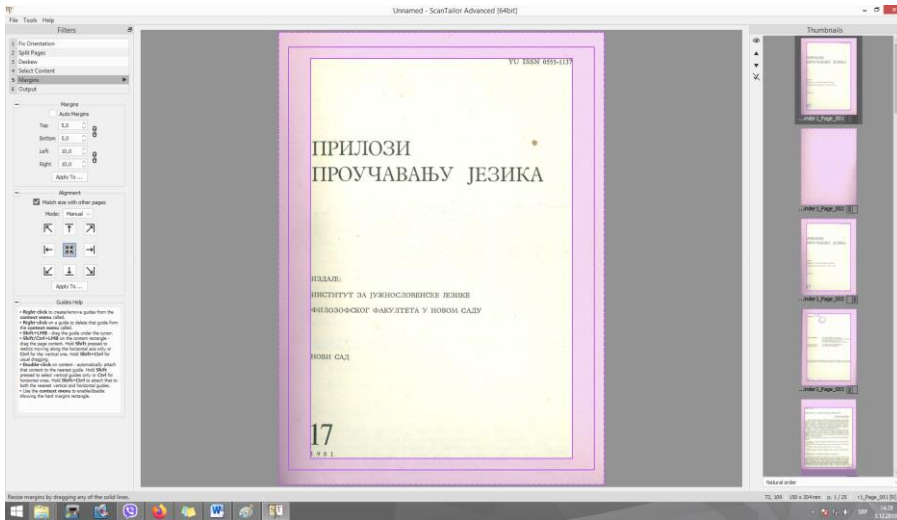
Sledeći korak je markiranje sadržaja na stranicama. Ovu operaciju radimo u dva koraka, automatsko markiranje, a nakon toga dodatna markiranja i korekcije za svaku stranu ponaosob ukoliko primetimo da nije obeležen sav sadržaj.

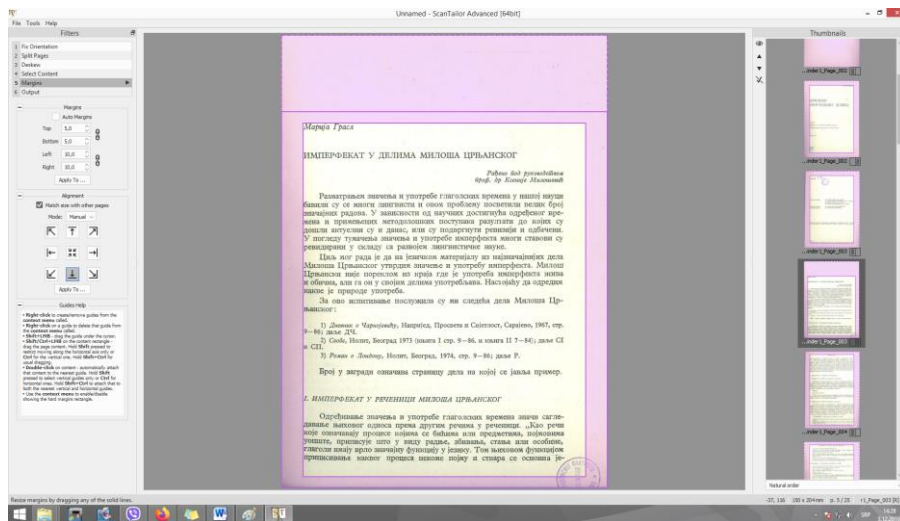
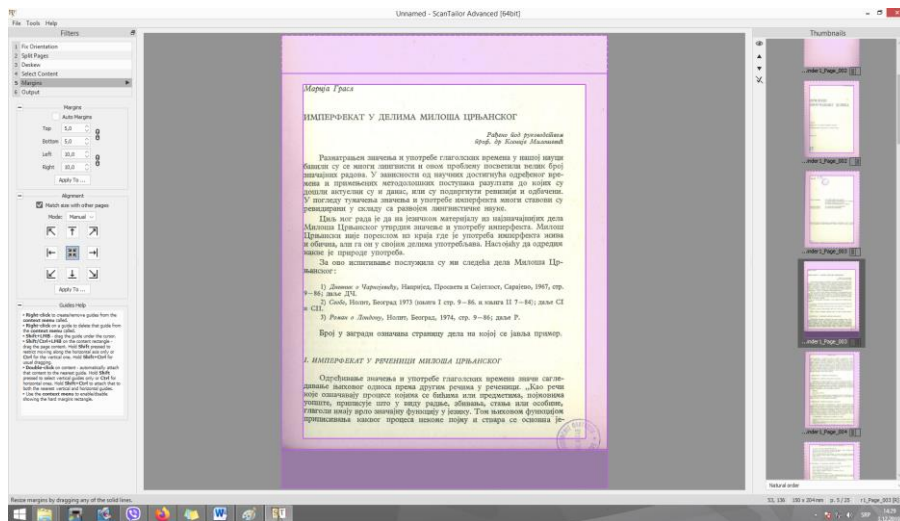
Nakon manuelnih korekcija nije potrebno puštati novo prepoznavanje sadržaja dugmetom "Play". Ukoliko je kvalitet slika na zadovoljavajućem nivou bez nečistoća program će sam prepoznati sadržaj, ali kako ne bismo došli u situaciju da posao radimo dva puta dobro je proveriti šta je prepoznato. Sa malo više iskustva ovo ćemo prepoznavati i u malim prikazima stranica sa desne strane.

Operacija prepoznavanja sadržaja je veoma bitna pošto se na osnovu nje definišu margine, pozicije teksta i krajnja veličina slika koje ćemo dobiti kao proizvod. Margine služe kako bi svaka stranica bila istih dimenzija, ali i kako bismo bili sigurni da nećemo slučajno odseći deo teksta. Margine nameštamo po svom nahodjenju i želji, a osnovno podešavanje je 5 mm za gornju i donju i po 10 mm za levu i desnu marginu. Pozicija teksta predstavlja pozicioniranje sadržaja u odnosu na margine i stranicu. Ovo su operacije koje možemo uraditi u dva koraka, automatsko podešavanje i ručno podešavanje. Margine možemo automatski primeniti na ceo projekat, a pozicije ćemo nameštati po potrebi.

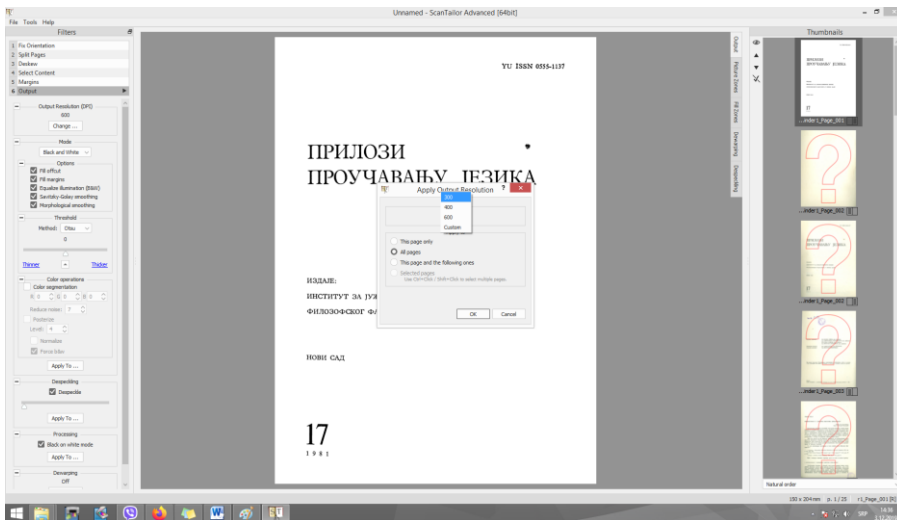

Na sledeće dve slike vidimo kako funkcioniše opcija podešavanja pozicije teksta, na prvoj slici ispod stranice se vidi margina pošto je sadržaj poravnat sa gornjom marginom, ali u stvarnosti na stranici postoji ostavljen prazan prostor kako bi se grafički naznačio početak novog rada u časopisu, a kako je tekst poravnat sa donjom marginom potrebno je poravnanje primeniti i u programu i poravnati sadržaj sa donjom marginom¹⁶.

¹⁶ Napominjemo da nakon ručnih izmena nema potrebe puštati program da prolazi kroz ceo projekat pošto smo automatska podešavanja već uradili.

Nakon podešavanja margina i prelazimo na izradu slika. Ova operacija ima jedno veoma bitno podešavanje koje će definisati dalju upotrebu dobijenih dokumenata. Ukoliko spremamo materijal koji će se koristiti za OCR potrebno je da podesimo gustinu slike na 600 DPI (ovo je i podrazumevano podešavanje). Ukoliko nemamo potrebu za OCR-om slobodno možemo spustiti gustinu na 300 DPI čime ćemo ubrzati izradu konačnih dokumenata, a kvalitet neće biti upitan. Ovu opciju treba primeniti na sve strane pre započinjanja operacije.

Rezultat obrade su crno-beli TIFF dokumenti koje možemo spojiti u PDF i postaviti na upotrebu ili ih iskoristiti za OCR.

зичка јединица, тј. реченица. Глагол је, дакле, организатор реченице.”¹ Према томе, значење глаголских облика манифестује се тек у везама са другим језичким јединицама. Потребно је прво истаћи прецизирање значења глаголских облика које се врши прилошким одредбама за време, начин и количину, као и различитим прилошким изразима. Значење глаголских облика је у вези са типом реченичне структуре, а зависи и од ширег контекста. Међутим, одређено значење глаголских речи (уз семантички садржај) проистиче и из глаголског вида и временског облика. Сви ови моменти морају се узети у обзир приликом разматрања значења глаголских времена.

А. ИМПЕРФЕКАТ У ПРОСТИМ РЕЧЕНИЦАМА

1. *Имперфекат у јросћим нейроширеним реченицама*

Разматрање употребе имперфекта у простој реченици показало би шта овај глаголски облик значи сам без других реченичних делова — објекта или прилошких одредаба. Међутим, у испитиваном материјалу Црњански не употребљава просту реченицу са имперфектом (забележен је само један пример). Због тога није могуће показати каква је природа употребе имперфекта без реченичних додатака.

Пример:

Беше поноћ (ДЧ 62).

Из овог једног примера прости реченице не може се извући закључак о природи употребе имперфекта. Имперфекат од глагола *бићи* најчешћи је глагол у испитиваном материјалу.

2. *Имперфекат у јросћим јроширеним реченицама*

Уз глаголски облик у имперфекту у простим проширеним реченицама често се јављају глаголски додаци објекат и прилошке одредбе. Објекат је мање битан за временско одређивање значења глаголских облика, али су зато прилошке одредбе за време, начин и количину необично важне. Код Црњанског имперфекат у простим проширеним реченицама најчешће се јавља са прилошким одредбама за место, време и начин. У овим реченицама скоро по правилу долази објекат. Додаци за узрок, количину, намеру и последицу много су ређи.

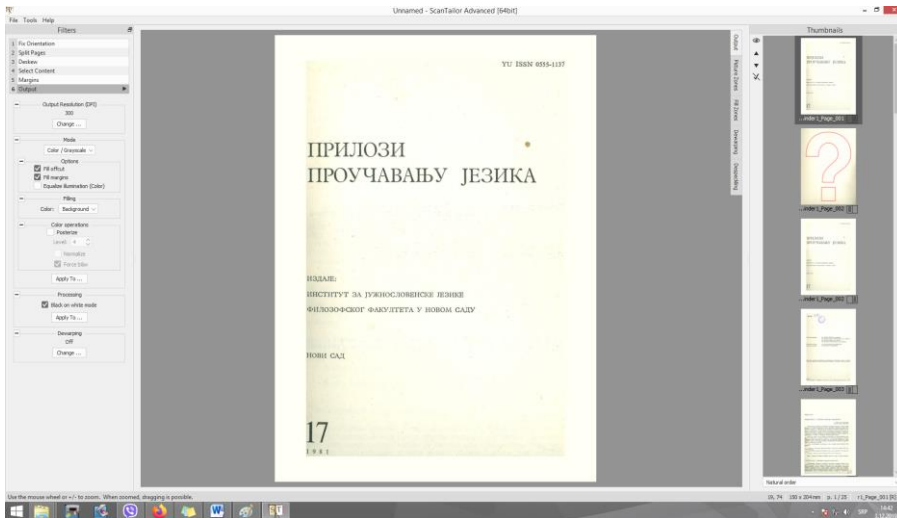
1) Имперфекат са прилошким одредбом за време

Иза нас, из неке шумице, *јеваше* неко целе ноћи, уз хармонику, нешто тужно (ДЧ 16).

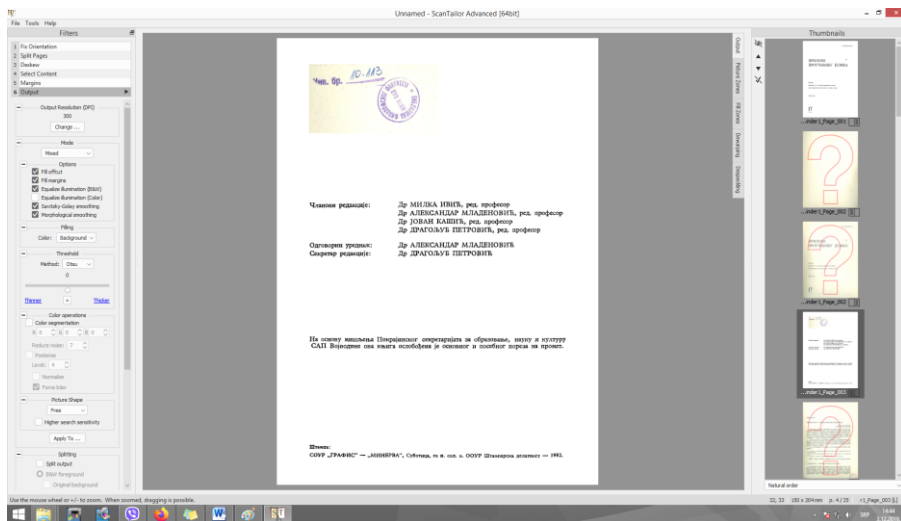
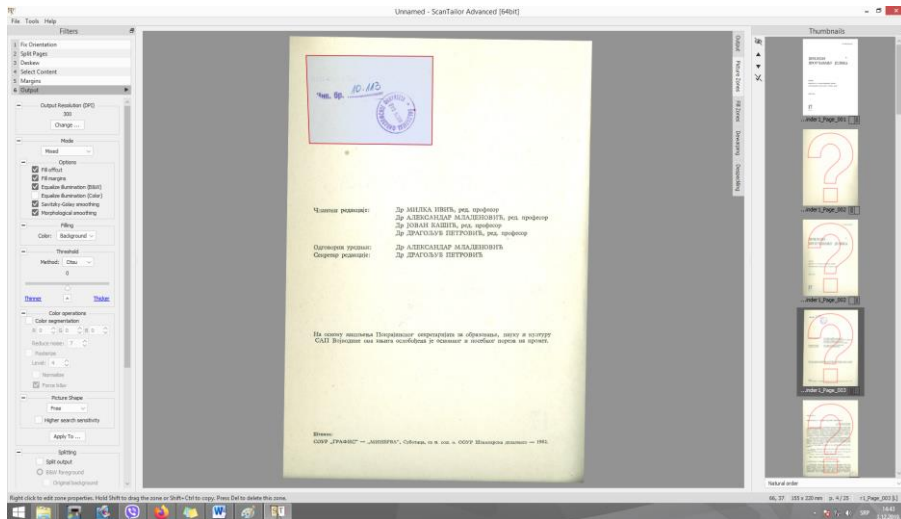
Недељом, при служби, *јеваху* сулуде девојке, у бело рубље и дебеле вунене чарапе обучене (ДЧ 44).

¹ М. Стевановић, *Савремени српскохрватски језик II*, Београд, 1969, 506.

Ukoliko nam je potrebno, dokumente možemo dobiti i u boji. U ovom slučaju program će pokušati ujednačiti boju margina sa bojom papira, ali po iskustvu margine će i dalje biti vidljive na nekim delovima ukoliko je zakrivljenje boje prilikom skeniranja/fotografisanjem veliko.

Treća opcija je da se koristi "mešani mod" odnosno kombinacija crno-belih stranica i delova u boji. U ovom slučaju imamo mogućnost da obeležimo zone sa slikama koje će se prikazivati u boji dok će ostatak biti crno-beli.

Ukoliko nemoamo potrebe za dokumentima u boji preporuka je da se za konačni rezultat bira opcija crno-belih slika pošto svaka druga opcija kao proizvod daje velike dokumente koji nisu podesni za postavljanje na servere¹⁷.

Zaključna razmišljanja: prednosti i mane ukratko

Kao što vidimo ScanTailor može se porediti sa samo jednim delom Abbyy Fine Reader-a, sa delom koji se bavi obradom materijala pošto sam nema opciju prepoznavanja teksta¹⁸. Oba programa imaju svojih prednosti i mana, prednost ScanTailor-a svakako je u tome što je besplatan i na taj način dostupan svima, pored nje, svakako treba istaći i brzinu prilikom obrade slika i ne veliku zahtevnost u pogledu hardvera. Abbyy sa druge strane kao krajnji rezultat daje slike koje možemo nazvati fototipskim, ali to svakako ima svoju cenu kada pogledamo veličine dokumenata. Ukoliko želimo da zadržimo kvalitet slika u Abbyy-ju moramo zadržati minimalnu gustinu fotografija od 300 DPI prilikom čega dobijamo dokument od 3571 KB za 10 stranica PDF-a, sa istom gustinom u ScanTailor-u dobijamo crno-beli dokument istih strana od 198 KB što je mnogo prihvatljivije za servere.

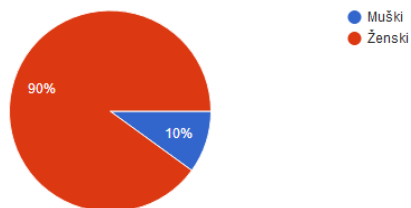
¹⁷ Ista slika u crno-beljoj verziji ima razliku od preko 2MB u odnosu na sliku u boji prilikom popunjenosti od samo par procenata.

¹⁸ Za potrebe OpenSource OCR-a može se koristiti program Tesseract.

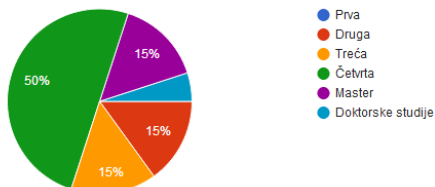
Прилог 10 – Детаљан приказ Евалуације:

Evaluacija Centra za podršku studentima Filozofskog fakulteta***Evaluacija od strane volontera:***

U evaluaciji Centra za podršku studentima je učestvovalo 20 volontera koji su angažovani na različitim aktivnostima Centra. U istraživanju su učestvovalе pretežno studentkinje – 90% njih, a od ukupnog uzorka 50% su bili studenti četvrte godine, sa po 15% studenti master studija, druge i treće godine, a 5% su činili studenti doktorskih studija. U uzorku je 8 studenata sa pedagogije, 8 sa

psihologije, i po jedan student sa anglistike, istorije, srpskog jezika i srpske književnosti. Najveći broj studenata volontera je angažovan oko godinu dana u Centru, dok su neki tu od samog osnivanja. Osim u CzPS svako od njih volontira na bar još jednom mestu: Galerija Pavle Beljanski, Galerija Matice srpske, Fokus,

NSHC, Udruženje građana NS, Klub osoba sa mentalnim poteškoćama (KOMPAS), Nurdor, Mind the Mind, Raspustilište, Veseli voz, Udruženje za promociju društvene odgovornosti, Play centar, Centar za bihejvioralnu genetiku,

SOS ženski centar, EHO, Prevent, Festival nauke, OŠ „Jožef Atila“. Najveći broj volontera je učestvovao u aktivnosti prijavljivanja kandidata na studijske programe, pomagali su pri upisu novih akademaca i pri prijemu novih akademaca na početku akademske godine. Veliki procenat njih je učestvovao u organizaciji Dana otvorenih vrata fakulteta ili u promociji fakulteta (“Jedan dan filozofiram”), a nekoliko studenata je učestvovalo u aktivnostima oko organizacije skupa, konferencije ili simpozijuma, na Festivalu nauke i na Sajmu volontiranja na FF. Kada su u pitanju volonterske aktivnosti u okviru CzPS najveći broj njih je bio angažovan u promociji programa i aktivnosti CzPS i u dežurstvima u okviru Otvorenih vrata CzPS Filozofskog fakulteta. Nešto manji broj njih je bio angažovan pri izradi materijala za potrebe Centra i u organizovanju tematskih

radionica. Gotovo svi volonteri su prošli obuku u okviru programa “Postani vršnjački mentor”, učestvovali su u supervizijskim sastancima u okviru projekta vršnjačkog mentorstva, a nekolicina ih je prošla i obuke “Šta je volontiranje?” i radionice vršnjačkog mentorstva na određenu temu.

U drugom delu evaluacije ispitanici su imali zadatak da na skali od 1 (izuzetno nezadovoljan) do 5 (izuzetno zadovoljan) procene stepen zadovoljstva pojedinačnim domenima funkcionisanja Centra (Tabela 1). Prosečne vrednosti na svim aspektima funkcionisanja Centa se kreću između 2.81 i 3.81, s tim da volonteri najniži stepen nezadovoljstva procenjuju za mogućnosti za praktičnim uvežbavanjem veština stečenih na fakultetu, a u proseku su najzadovoljniji komunikacijom sa supervizorima. Ipak, 25% volontera je izuzetno nezadovoljno ili nezadovoljno iskustvom i znanjem koje stiče, u kojoj meri volontiranje omogućava razvoj određenih kompetencija, komunikacijom sa drugim volonterima, uslugama i aktivnostima koje nudi Centar i doprinosem boljem funkcionisanju zajednice, 30% njih je nezadovoljno uslovima u kojima se obavljaju volonterske aktivnosti i supervizijom, 10% njih komunikacijom sa supervizorima, a čak 55% njih mogućnošću za praktičnim uvežbavanjem veština stečenih na fakultetu.

Tabela 1....

U narednom delu ankete volonteri su procenjivali svoj stepen slaganja sa različitim tvrdnjama na skali od 1 (upotpunosti se ne slažem) do 5 (upotpunosti se slažem) (Tabela 2). Kada je reč o pozitivno formulisanim tvrdnjama aritmetička sredina se kreće od 3.43 do 3.95. Najniža prosečna vrednost je ostvarena za tvrdnju “jasna mi je strategija razvoja CzPS”, a najviši stepen slaganja je ostvaren za tvrdnju “Uvek znam kome da se obratim ukoliko mi nešto u vezi sa mojim aktivnostima nije jasno. Upotpunosti se slaže ili se delimično slaže 55% volontera sa tvrdnjom da im je jasna strategija razvoja CzPS, da se njihovo mišljenje o aktivnostima Centra uvek uvažava ili bar razmatra i da im Centar pruža mogućnost da samostalno odlučuju o tome kako će sprovesti aktivnosti, 70% njih se slaže sa tvrdnjom da uvek zna kome da se obrate ukoliko im nešto u vezi sa aktivnostima u Centru nije jasno, 60% volontera se slaže sa tvrdnjom da im se pruža mogućnost da samostalno predlažu i biraju aktivnosti, 40% sa tvrdnjom da supervizori i drugi volonteri čine da se osećaju važnim delom CzPS. 40% njih se slaže sa tim da često nisu sigurni šta se očekuje od njih i koji su njihovi zadaci, a 25% njih misli da im je nejasna uloga u Centru. Ukoliko obratimo pažnju na nezadovoljne, 30% njih se

ne slaže sa tim da im je jasna strategija razvoja Centra i da im Centar pruža mogućnost da samostalno predlažu i biraju aktivnosti, 25% njih se ne slaže sa tim da im se pruža da samostalno biraju aktivnosti i da supervizori i drugi volonteri čine da se osećaju važnim delom CzPS, 20% volontera se ne slaže sa tim da se njihovo mišljenje uvažava ili razmatra, dok 10% njih ne zna kome može da se obrati ukoliko im nešto u vezi sa aktivnostima Centra nije jasno.

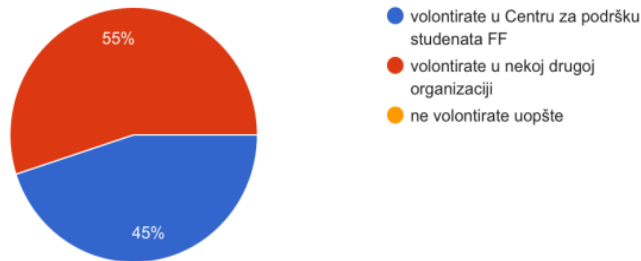
Tabela 2.

Stepen slaganja i prosečne vrednosti: tvrdnje o volontiranju

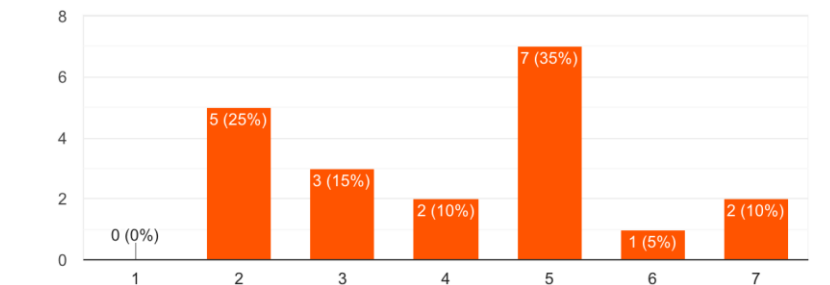
	1	2	3	4	5	AS
Jasna mi je strategija razvoja CzPS	15%	15%	15%	30%	25%	3.43
Uvek znam kome da se obratim ukoliko mi nešto u vezi sa mojim aktivnostima nije jasno	5%	5%	20%	35%	35%	3.95
Pružajući mi se mogućnost da samostalno predložim i biram aktivnosti kojima bih se bavio u Centru	10%	15%	15%	30%	30%	3.62
Centar mi pruža mogućnost da samostalno odlučujem o tome kako ću sprovesti aktivnosti	5%	25%	15%	15%	40%	3.67
Često mi je nejasno koja je moja uloga u Centru	20%	30%	25%	25%	0	2.67
Često nisam siguran šta se očekuje od mene i koji su moji zadaci kao volontera	20%	20%	20%	35%	5%	2.95
Moje mišljenje o aktivnostima Centra je uvek uvaženo ili bar razmotreno	10%	10%	25%	40%	15%	3.48
Supervizori i drugi volonteri čine da se osećam važnim delom CzPS	0	25%	35%	10%	30%	3.52

Za godinu dana planirate da:

20 одговора

Iako svi volonteri planiraju da se u nastavku studija bave volonterskim radom, 45% njih planira da u budućnosti volontira u Centru za podršku studentima, dok 55% njih planira da počne da volontira u nekoj drugoj organizaciji.

Na skali od 1 do 7, 25% njih je napitanje o tome koliko su generalno zadovoljni svojim volonterskim angažovanjem u Centru zaokružilo dva, 15% je zaokružilo trojku, 10% četvorku, 35% peticu, 5% šesticu, a 10% je izuzetno zadovoljno i zaokružilo je najveću moguću ocenu.

1. Na linijama ispod pitanja navedite kako mislite da je moguće unaprediti rad Centra za podršku studentima, da i korisnici bili zadovoljniji i da bismo privukli više korisnika:

- a) Nagraditi i motivisati volontere, uvažiti njihove sugestije
 - b) Praktična znanja
 - c) Bolja promocija aktivnosti
 - d) Umrežavanje sa predstavnicima Odseka
 - e) Bolja organizacija Centra i volontera
 - f) Podsticanje bolje komunikacije među volonterima
 - g) Više prostorija za rad
 - h) Bolja upoznatost volontera sa svojim zadacima i ulogama
 - i) Selekcija volontera
 - j) Procena studentskih potreba
 - k) Kompleksniji sadržaj aktivnosti (stiče se utisak da se korisnici potcenjuju)
2. Na koji način bismo mogli da poboljšamo uslove za volontere koji volontiraju u Centru za podršku studentima:
- a) Nagrađivanje volontera
 - b) Veća autonomija pri izboru aktivnosti
 - c) Jasnija pravila volontiranja: koje su uloge volontera
 - d) Bolja selekcija volontera
 - e) Uključivanje volontera u donošenje odluka i predloga o budućim aktivnostima i strategijama CzPS
 - f) Poboljšanje koordinacije: povratne informacije, informisanje o tome zašto su neke aktivnosti bitne i kako volonteri doprinose krajnjem proizvodu
 - g) Jasniji zadaci - više obuka o volontiranju
 - h) Umrežavanje volontera
3. Ukoliko razmišljate ili ste nekad razmišljali da odustanete od volontiranja u CzPS, navedite koji su bili glavni razlozi za to:
- a) Nedostatak nagrade za volontere
 - b) Loš odnos i nedostatak komunikacije sa mentorima
 - c) Neuvažavanje predloga i kritike
 - d) Nejasnoća aktivnosti koje sprovode

- e) Loša atmosfera među volonterima
- f) Nedovoljna obaveštenost o aktivnostima i ulozi volontera
- g) Slab razvoj
- h) Nejasnoće u sprovođenju aktivnosti**

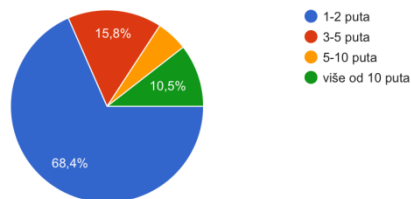
Evaluacija od strane korisnika:

U evaluaciji CzPS je učestvovalo 19 korisnika. Uzorak čine pretežno osobe ženskog pola (84.2%) i pretežno studenti prve godine (73.7%). Osim studenata prve godine uzorak je činilo

10.5% studenata druge i treće godine. Najviše korisnika je usluge Centra za podršku studentima koristil 1 ili 2 puta (68.4%), 15.8% njih je usluge Centra koristilo 3-5 puta, a 10.5%

Koliko puta ste koristili usluge Centra za podršku studentima FF

19 одговора

njih je usluge Centra koristilo više od 10 puta. Pet korisnika je sa Anglistike, troje sa pedagogije, dvoje sa psihologije, troje sa socijalnog rada, troje sa srpskog jezika i književnosti, dvoje sa istorije i jedan student sa žurnalistike.

Na sledećim tvrdnjama korisnici su imali zadatak da procene svoj stepen slaganja na skali od 1 (uopšte se ne slažem) do 5 (u potpunosti se slažem) (Tabela 3). Oko dve trećine korisnika se u potpunosti ili generalno slaže s tvrdnjama da im je CzPS pomoga da prevaziđu neke probleme u funkcionisanju vezane za studiranje (63.2%), da razmišljaju o tome da se obrate CzPS kada imaju neki problem (57.9%), imaju generalno pozitivna iskustva sa volonterima (68.4%), smatraju da su im volonteri pomogli svaki put kada su im se obratili (68.5%), znači im što Fakultet kroz CzPS brine o njihovim potrebama (68.4%) i smatraju da CzPS pruža studentima mogućnost da lakše prođu kroz proces studiranja (68.4%). 73.7% njih se u potpunosti ili delimično ne slaže sa tim da su im iskustva sa CzPS veoma loša, a 53.7% njih se ne slaže sa tvrdnjom da CzPS ne pruža studentima

pomoć u brojnim stvarima koje su važne za period studiranja. Između 10.5% i 26.4% se ne slažu sa tvrdnjama koje su afirmativno formulisane o CzPS. U pitanju su isti studenti, koji su na svim stavkama izrazili nezadovoljstvo.

Tabela 3.

Stepen slaganja korisnika sa izdvojenim tvrdnjama

	1	2	3	4	5
CzPS mi je pomogao da prevaziđem neke probleme u funkcionisanju vezane za studije i studiranje	15.8%	5.3%	15.8%	21.1%	42.1%
Kada imam neki problem razmišljam o tome da se obratim CzPS	21.1%	5.3%	15.8%	31.6%	26.3%
Moja iskustva sa CzPS su veoma loša	63.2%	10.5%	10.5%	0	15.8%
Moja iskustva sa volonterima Centra su veoma pozitivna	0	10.5%	21.1%	15.8%	52.6%
CzPS ne pruža studentima pomoć u brojnim stvarima koje su važne za period studiranja	47.4%	5.3%	15.8%	5.3%	26.3%
Svaki put kada sam se obratio CzPS pomogli su mi da problem rešim	10.5%	5.3%	15.8%	21.1%	47.4%
Izuzetno mi znači što imam doživljaj da Fakultet kroz CzPS brine o našim potrebama	15.8%	0	15.8%	10.5%	57.9%
CzPS pruža studentima mogućnost da lakše prođu kroz proces studiranja	15.8%	0	15.8%	15.8%	52.6%
Smatram da svoje probleme treba da rešavam na drugom mestu, a ne u okviru centara fakulteta	26.3%	15.8%	26.3%	10.5%	21.1%

U drugom delu upitnika korisnici su imali zadatak da procene zadovoljstvo pojedinačnim domenima funkcionisanja CzPS (1-izuzetno nezadovoljan, 5-izuzetno zadovoljan) (Tabela 4). Korisnici su u 68.4% slučajeva zadovoljni ili izuzetno zadovoljni zalaganjem volontera da pomognu u rešavanju problema, u 73.7% slučajeva preduzimljivošću i dostupnošću volontera. Nešto niži stepen zadovoljstva se ostvaruje kada su u pitanju stavke u kojima se proverava

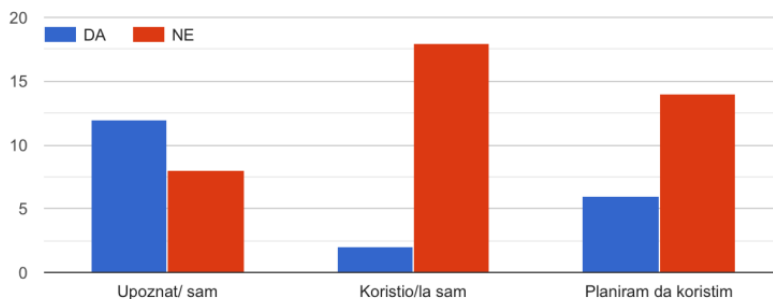
zadovoljstvo dostupnošću informacija: 42.1% je zadovoljno ili izuzetno zadovoljno stepenom u kom su im dostupne informacije o aktivnosima Centra i preglednošću sajta i drugih sredstava informisanja o aktivnostima Centra. 57.9% njih je zadovoljno ili izuzetno zadovoljno uslovima u kojima se pružaju usluge Centra. Aspektima koji se tiču angažovanja volontera i uslova u kojima se pružaju usluge je nezadovoljno 15.8% korisnika, dok je 26.3% nezadovoljno stepenom u kom su dostupne informacije o aktivnostima Centra, a 21% njih preglednošću sajta i drugih sredstava informisanja o aktivnostima Centra.

Tabela 4.

Stepen slaganja i prosečne vrednost: procena iskustva volontiranja u CzPS

	1	2	3	4	5
Zalaganjem volontera da pomognu u rešavanju problema	15.8%	0	15.8%	15.8%	52.6%
Preduzumljivošću i dostupnošću volontera	15.8%	0	10.5%	26.3%	47.4%
Stepenom u kom su dostupne informacije o aktivnostima centra	15.8%	10.5%	31.6%	10.5%	31.6%
Preglednošću sajta i drugih sredstava informisanja o aktivnostima Centra	10.5%	10.5%	36.8%	5.3%	36.8%
Uslovima u kojima se pružaju usluge Centra	10.5%	5.3%	26.3%	10.5%	47.4%

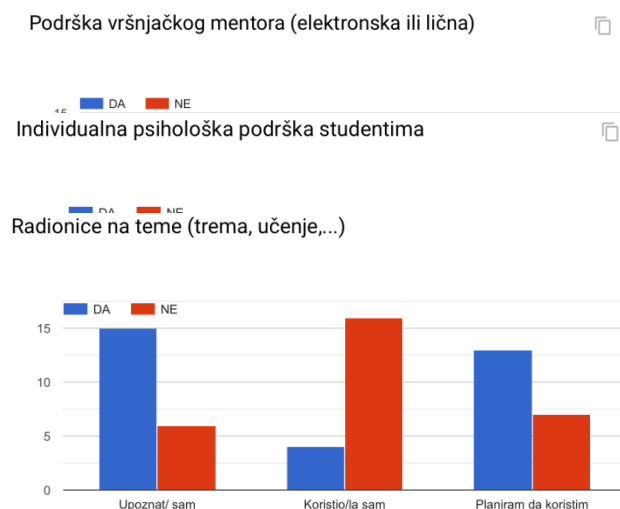
Oktobarska Otvorena vrata CPS FF (informacije)

Nešto malo iznad polovine korisnika je upoznato sa aktivnošću *Oktobarska otvorena vrata CzPS*, svega dva ispitanika su koristila tu uslugu, ali oko 30% njih smatra da će je koristiti nekad u budućnosti.

Oko 75% korisnika je upoznato sa podrškom vršnjačkog mentora. Do sada je ove usluge koristilo 60% korisnika koji su popunili evaluacioni list, a 65% njih planira da koristi ove usluge u budućnosti. Svega 10% ispitanika koji su koristili usluge vršnjačkog mentorstva ne planira da koristi te usluge u budućnosti.

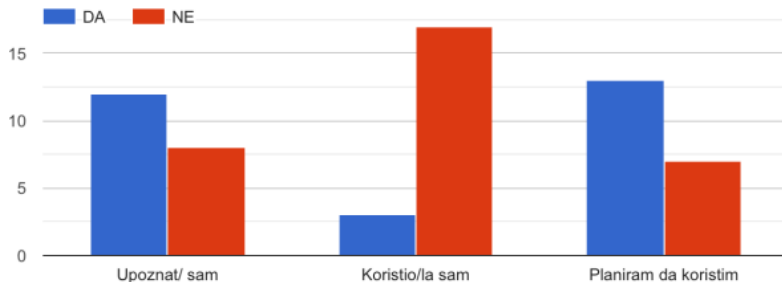
Polovina ispitanika koji su koristili usluge Centra za podršku studentima

učeštvovali u ovoj anketi, planira da pohađa pomenute radionice.

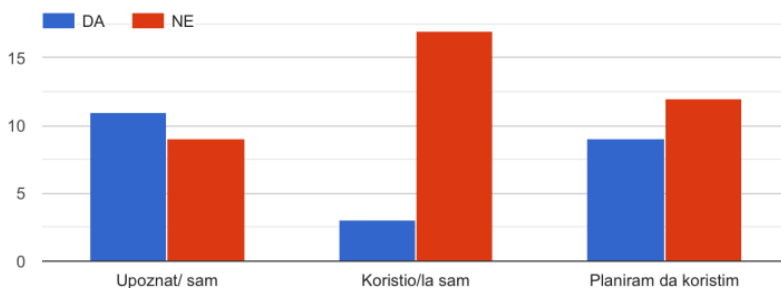
je informisana sa pružanjem usluga individualne psihološke podrške studentima. Od toga je samo 10% ispitanih korisnika koristilo ove usluge, a oko 45% njih planira da ih koristi nekad u budućnosti. Oko 20% ispitanika je pohađalo radionice na određene teme (trema i učenje), a 65% već postojećih korisnika Centra koji su

Predavanja i tribine (finansijska pismenost, reproduktivno zdravlje, migranti u Srbiji itd)

Oko 65% ispitanika je upoznato sa aktivnostima Centra kao što su različita predavanja i tribine, poput tribina o finansijskoj pismenosti, reproduktivnom zdravlju, migrantima u Srbiji itd. Oko 15% njih je ovakve tribine i pohađalo, a 68% njih planira takve tribine da pohađa u budućnosti.

Obuke (postani vršnjački mentor; šta je volontiranje; on-line komunikacija Srce)

Oko 58% korisnika je upoznato sa tim da Centar organizuje obuke, poput “postani vršnjački mentor”, “šta je volontiranje”, “on-line komunikacija” itd., oko 15% njih je te obuke već pohađalo, a u budućnosti njih oko 45% planira da pohađa pomenute obuke.

85% korisnika koji su učestvovali u evaluaciji bi preporučili CzPS svojim kolegama i kada bi imali problem ponovo bi se obratili volonterima Centra. Njih 74% bi učestvovalo u drugim aktivnostima Centra, a ne samo u onim u kojima su do sada učestvovali, a njih 50% razmišlja da se angažuje i kao volonter.

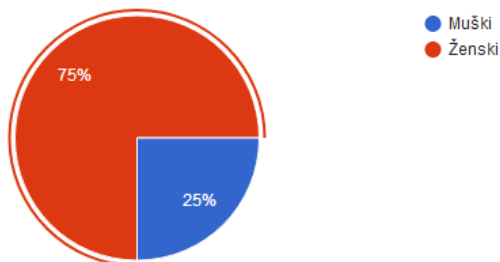
U sledećem delu upitnika korisnicima su postavljena dva pitanja otvorenog tipa, a njihovi odgovori su zatim analizirani radi definisanja zajedničkih tema.

1. Koje još aktivnosti bi mogao da organizuje Centar za podršku studentima FF, a koje bi mogle da olakšaju proces studiranja:
 - a) Umrežavanje (Studentske večeri, gde bi studenti sa različitih odseka mogli neobavezno da ćaskaju)
 - b) Diskusije i tribine (Panel diskusije, tribina: šta je CzPS)
 - c) Bolja promocija Centra

2. Poznavajući načine na koje studenti dolaze do raznih informacija koji bi bio najbolji način da se studenti informišu i motivišu za uključivanje u aktivnosti CzPS:
 - a) Putem sajta
 - b) Grupe na facebook-u
 - c) Poseban deo na sajtu FF
 - d) Mejling lista
 - e) Društvene mreže
 - f) Reklamni pano kod maturantskih panoa
 - g) Kontaktirajući vršnjačke mentore
 - h) Zanimljive informacije**

Evaluacija od strane saradnika:

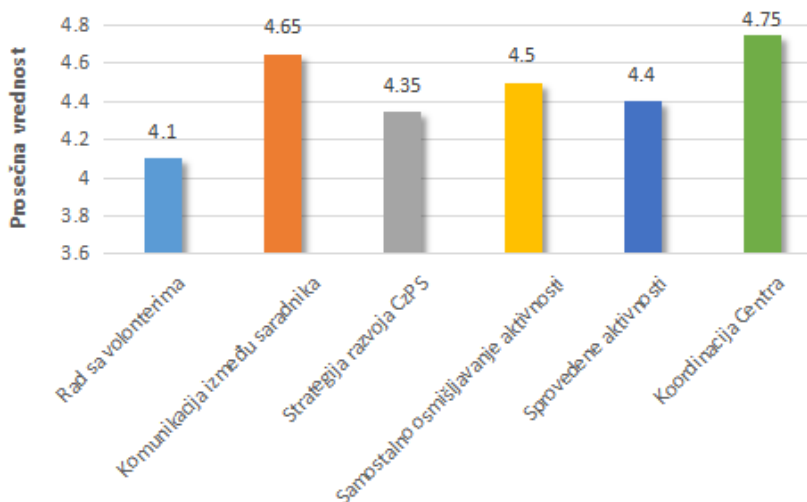
U evaluaciji Centra za podršku studentima je učestvovalo 20 saradnika, koji su na različite načine uključeni u aktivnosti Centra: akademski koordinatori, članovi stručnog veća Centra, vršioci obuke vršnjačkih mentora, zaduženi za promociju, mentorski rad i podršku studentima sa invaliditetom, saradnici na aktivnostima psihološkog savetovanja i psihoterapije, pružanja emotivne podrške putem e-mail-a, edukacijama i istraživanjima, evaluacijama, kao

i saradnici koji su kratkoročno učestvovali na aktivnostima poput Jedan dan filozofiram i Sajam volonterizma. U evaluaciji je učestvovalo 15 (75%) osoba ženskog pola. U pitanju su saradnici koji učestvuju u aktivnostima Centra od 3 meseca do onih koji su tu od osnivanja.

U nastavku evaluacije ispitanici su imali zadatak da odgovore na niz pitanja koja se tiču same organizacije Centra, transparentnosti i jasnoće u definisanju uloga. Saradnici veoma visoko procenjuju ove domene, tako da je na skali od 1 do 5 prosečna ostvarena vrednost sa upoznatošću sa tim koja je uloga saradnika u timu iznosi 4.80, sa prosečnom vrednošću od 4.90 saradnici ocenjuju to da im je jasno kome mogu da se obrate za informacije, ukoliko imaju nedoumice oko određenih aktivnosti CzPS, prosečna vrednost 4.55 se ostvaruje i za organizovanost saradnje između saradnika i volontera, kao i za samostalnost u odlučivanju o sadržajima aktivnosti za koje su zaduženi (s tim da je jedan ispitanik nezadovoljan ovim aspektom), 4.80 za procenu toga da li su aktivnosti Centra korisne za studente i volontere, a najniža prosečna vrednost od 4.11 se ostvaruje za procenu toga u kojoj meri im saradnja sa CzPS omogućava razvoj određenih veština. 100% njih se slaže ili upotpunosti slaže sa tim da je upoznat sa tim koja je njegova uloga kao saradnika i kome može da se obrati oko nedoumica, 90% njih smatra da je saradnja između saradnika i volontera dobro organizovana, dok 10% nije sigurno, 85% se slaže ili upotpunosti slaže sa tim da je saradnicima ostavljen prostor da samostalno odlučuju o aktivnostima koje sprovode, 75% njih da im Centar omogućava da razvijaju određene veštine, a 95% da su aktivnosti koje se sprovode korisne za studente i volontere.

Svega jedna osoba se pokajala što je pristala da bude saradnik CzPS, dok čak 17 njih se uopšte ne slaže sa ovom tvrdnjom. Takođe, samo jedan saradnik smatra da se Centar ne bavi aktivnostima koje smatra ključnim za studiranje i olakšavanje procesa studiranja, dok 14 njih evaluira aktivnosti Centra kao ključne, a ostali kao veoma važne. Lošiju procenu saradnje sa Centrom su davali spoljni saradnici koji su kratkoročno ili jednokratno bili angažovani u rad Centra. Takođe, u pitanju su saradnici koji smatraju da za aktivnosti koje sprovodi Centar trebaju da se izdvoje određena materijalna sredstva i u skladu sa mogućnostima razvije dugoročna strategija razvoja Centra.

U drugom delu upitnika saradnici CzPS su bili pitani da na skali od 1 do 5 procene zadovoljstvo pojedinačnim aspektima rada Centra: direktnim radom sa volonterima (4.1), načinom komunikacije između saradnika (4.65), strategijom razvoja Centra (4.35), mogućnostima za samostalno osmišljavanje aktivnosti (4.5), sprovedenim aktivnostima (4.4) i koordinacijom Centra (4.75). Saradnici su veoma zadovoljni svim aspektima rada Centra, s tim da se najviši skor ostvaruje za zadovoljstvo koordinacijom, a najniži za direktan rad sa volonterima. Svi ispitanici su na navedena pitanja davali odgovore od 3 do 5. S tim da je 75% njih zadovoljno ili veoma zadovoljno direktnim radom sa volonterima, 95% njih načinom komunikacije između saradnika, 85% njih strategijom razvoja Centra i mogućnostima za samostalno osmišljavanje aktivnosti, 90% sprovedenim aktivnostima i 100% koordinacijom Centra. Na skali od 1 do 7 su procenjivali generalno zadovoljstvo Centrom i ostvarena prosečna ocena je 5.95 (Petoro njih je zaokružilo najveću ocenu, desetoro je zaokružilo 6, četvero je zaokružilo 5, a jedna osoba je zaokružila četiri).

U sledećem delu upitnika saradnicima su postavljena pet pitanja otvorenog tipa, a njihovi odgovori su zatim analizirani radi definisanja zajedničkih tema.

1. Navedite na koje načine bi se još mogao unaprediti rad Centra za podršku studentima kako bismo privukli više korisnika i učinili da oni budu zadovoljniji:
 - Više javnih događaja koji okupljaju veći broj ljudi: tribine, okrugli stolovi, panel diskusije

- Bolja promocija programa i Centra, veća vidljivost, akcentat na promociji na društvenim mrežama i u medijima (najčešće navođena tema)
 - Izdvojiti konkretna sredstva i jasno formulisati strategiju razvoja
 - Veća transparentnost aktivnosti Centra
 - Doprinos u rešavanju problema studenata sa invaliditetom (obezbeđivanje uslova)
 - Bolja saradnja između Odseka po pitanju tema važnih za podršku studentima
 - Veći broj aktivnosti, poput radionica, edukacija, savetovanja
 - Uključivanje studenata u zajednicu
 - Povremeno anketiranje studenata o njihovim potrebama i o načinima na koje bi mogli da se uključe u rad Centra kao korisnici ili kao volonteri
 -
2. Navedite na koje sve načine bismo još mogli da poboljšamo uslove za saradnike Centra za podršku studentima:
 - Umrežavanje saradnika, češći sastanci svih saradnika, zajedničke aktivnosti
 - U većoj meri upućivanje studenata na saradnike
 - Povezivanje saradnika sa nekim drugim organizacijama
 - Bodovanje ili neki drugi način vrednovanja angažovanja
 - Periodične prezentacije rezultata rada CzPS
 - Povećati broj angažovanih saradnika
 - Bolji prostor za rad
 3. Da li možete preporučiti saradnju sa još nekim institucijama ili organizacijama koje smatrate značajnim za unapređenje rada Centra za podršku studentima?
 - Centar za socijalni rad
 - Osnovne škole i predškolske ustanove
 - Srpsko narodno pozorište i ostala pozorišta i kulturni centri
 - Matica srpska
 - OPENS
 - Institut za javno zdravlje Vojvodine
 - Studentski centar UNS
 - Savez studenata FF

- Organizacije koje se bave mentalnim zdravljem
 - Organizacije koje se bave kulturom
 - Savetovaništa koja pružaju besplatnu pomoć mladima
 - Sigurna kuća, prihvatilišta
4. Ukoliko razmišljate, ili ste nekad razmišljali, da odustanete od toga da budete saradnik u Centru za podršku studentima, navedite šta su bili glavni razlozi za to:
- Nedovoljno jasna organizacija Centra
5. Ukoliko imate potrebu da ukažete na još neka Vaša zapažanja ili predloge za unapređenje organizacije i funkcionisanje Centra za podršku studentima navedite ih:
- Informativnija stranica Centra
 - Profili na društvenim mrežama
 - Aktivnosti u cilju podrške studentima u vidu smernica za zapošljavanje i razvoj karijere
 - Jasnija strategija rada i pomoći studentima na svim nivoima studija
 - Bolja saradnja sa studentskim klubovima koji već postoje na FF

Kada su saradnici na kraju upitani o nameri da nastave saradnju sa CzPS 19 njih planira da nastavi saradnju sa Centrom, dok jedan saradnik planira da odustane od saradnje.

4. КУЛТУРА ВАННАСТАВНОГ АНГАЖОВАЊА И ВОЛОНТИРАЊА У АКАДЕМСКОЈ ЗАЈЕДНИЦИ

Улога и значај ваннаставног ангажовања студената у заједници

У последњих 30-так година многи факултети и универзитети као циљ поставили су ширу образовну мисију која се односи на холистичко сагледавање искуства и ангажовања студената (Astin, 1993), наспрот обезбеђивања студената само академским знањима. На универзитетима ваннаставно ангажовање/активност је кључно средство личног развоја. За већину студената, укључивање у ваннаставне активности игра значајну улогу у целокупном академском искуству. Студенти се укључују у ваннаставне активности не само у забавне и друштвене сврхе, већ, као најважније, како би стекли и даље развијали знања, вештине и компетенције, а то им омогућава заиста широк и разноврстан спектар ваннаставних активности који удовољавају различитим потребама, способностима и интересовањима студената.

Основни циљеви ваннаставних активности фокусирани су на појединачни ниво студената, институционални ниво и шири ниво заједнице. Ове активности постоје како би допуниле академски наставни план и програм и побољшале академско искуство студената (Astin, 1993). Како је холистички развој појединца главни циљ ваннаставних активности на универзитетима, бројна искуства ових активности пружају позитиван утицај на емоционални, интелектуални, социјални и лични развој. Радећи заједно са другим појединцима и групама у свом окружењу, студенти уче да преговарају, комуницирају, решавају сукобе, иницирају и делују као проактивни чланови заједнице. Поред тога, учествовање у ваннаставним активностима помаже студентима да разумеју важност вештина критичког мишљења, управљања временом, те сагледају значај академских и

интелектуалних компетенција. Укљученост у активности помаже им да друштвено сазреју пружајући могућност за међусобну интеракцију студената, формирање односа и дискусију. Активности ван учионице са различитим групама и појединцима омогућава студентима да стекну више самопоуздања, самосталности и уважавања за разлике и сличности других (Kuh, 1995).

Ваннаставно ангажовање студената

Ангажовање студената се све више поставља као кључна карактеристика високог квалитета наставе и учења у високом образовању. Међутим, истиче се нејасноћа значења овог концепта. Ангажовање студената може се дефинисати као „учешће у образовно ефективним праксама, унутар и изван учионице, што доводи до низа мерљивих исхода“ (Jones, 2002: 11). Такође, оно може да представља и “у којој мери се студенти укључују у активности, за које су истраживања високог образовања показала да су повезана са висококвалитетним исходима учења” (Krause & Coates, 2008: 494). Слично томе, аутори (Hu & Kuh, 2002) дефинишу ангажовање као квалитет напора који студенти сами посвећују образовно сврховитим активностима које директно доприносе жељеним исходима. Супротно томе, овај концепт може се дефинисати као процес у којем институције и секторска тела намерно покушавају да укључе и оснаже студенте у процес обликовања искуства учења. Комбинујући ове две перспективе, Кух (Kuh, 2009: 6) је студентско ангажовање дефинисао као „време и труд који студенти посвећују активностима које су емпиријски повезане са жељеним исходима универзитета и оним што институције чине да подстакну студенте да учествују у тим активностима”.

Коатс (Coates, 2005) наводи да је ангажовање широк конструкт који тежи да обухвати академске и одређене неакадемске аспекте студентског искуства, као што су: активно и колаборативно учење; учествовање у изазовним академским активностима; формативна комуникација са наставним особљем; учешће у обогаћивању образовног искуства; осећај легитимитета и подршке од стране универзитетских заједница за учење. Ових пет аспеката чине и основу Националног истраживања о ангажовању студената (НССЕ), годишњег истраживања спроведеног међу јавним и приватним високошколским установама у САД-у и Канади.

Као што се може запазити, дефиниције ангажовања студената често садрже претпоставке о томе ко сноси одговорност за студентски ангажман, и тиме ко може - или треба - да преузме одговорност. Дефинисање ангажовања као процеса у којем институције и секторска тела чине намерне покушаје да укључе и оснаже студенте у процес обликовања искуства учења сугерише да је одговорност на институцијама и секторским телима. Супротно томе, Краус и Коатс (2008) тврде да се „ангажман студената фокусира на мери у којој се студенти баве активностима за које се показало да су истраживања у високом образовању повезана са висококвалитетним исходима учења“ (Krause & Coates, 2008: 494). Ху и Кух дефинишу ангажман као „квалитет напора који студенти сами посвећују образовно сврховитим активностима које директно доприносе жељеним резултатима“ (Hu & Kuh, 2002: 557), сматрајући појединачног студената одговорним за своје ваннаставно ангажовање. Кухово касније гледиште да ангажовање студената представља време и труд који студенти посвећују активностима које су емпиријски повезане са жељеним исходима факултета и оним што институције чине да би подстакле студенте да учествују у тим активностима (Kuh, 2009), пребацује одговорност како према студентима тако и њиховим институцијама. Слично томе је и схватање да је концепт студентског ангажовања заснован на конструктивистичкој претпоставци да на учење утиче начин на који појединац учествује у образовно сврховитим активностима. Учење се сматра „заједничким предлогом“ које такође зависи од институција и наставног особља који студентима пружа услове, могућности и очекивања да се укључе (Coates, 2005).

Како би објаснили вредност, али и одговорност, ангажовања студената за универзитете, поједини аутори (Lizzio & Wilson, 2009), коментаришући вредност учешћа студената у, на пример, управљању универзитетом, примећују да од овог ангажовања постоје друштвене (као и функционалне и развојне) користи. Ангажовање студената (у управљању универзитетом) се такође може схватити као део насталих и повезаних дискурса образовања за демократију и универзитета као места грађанства. Повезано са овим дискурсом је основна забринутост да пад грађанске партиципације генерално поткопава демократске институције. Ако универзитети очекују да студенти развију вештине и ставове за ефикасно грађанство, на њима је обавеза да то подстичу и подрже кроз политику и праксу. Дакле, ангажовање студената у управљању универзитетима излаже

студенте демократској пракси и омогућава им да учествују као информисани грађани и подстиче демократију.

Студенти сарађују са заједницом на широк спектар начина, почев од учења залагањем у заједници и стажирањем кроз партиципативна истраживања заснована на заједници, до пројеката грађанског ангажовања. Две премисе обједињују ове различите педагошке праксе. Прво, интеракција академског знања и дисциплинарних вештина са практичним искуством је неопходна за учење, и друго, контекст заједнице пружа сложеније и изазовније окружење од традиционалних учионица где студенти могу да примене и тестирају своје знање и учење. Укључивање ових премиса обично значи да добро дизајнирано ангажовање у заједници унапређује циљеве учења (академске и грађанске), укључује реципрочну сарадњу међу студентима, универзитета, чланова заједнице, организација у заједници, и образовних институције да испуне заједничке циљеве и изграде капацитете свих учесника, укључују критичне рефлексije и процене које су намерно дизајниране за документовање значења/исхода за све.

Циљеви који имају факултет, наставно особље и студенти за ангажовање у заједници често варирају у зависности од полазног става педагогије која је укључена. Стажирање које је директно повезано са будућим циљевима запошљавања студената обично имају много другачију сврху од учења залагањем у заједници, које је осмишљено да задовољи циљеве курса извршавањем услуга у заједници и нису повезани са будућим циљевима запошљавања.

Без обзира на формат, ангажовање у заједници обично носи велики ризик. Ризици су многобројни. Учење у заједници може бити непредвидиво, а самим тим понекад можда превише компликовано и неочекивано за студенте који са таквим изазовима не могу да се носе, и не може се уредно организовати према наставном плану. Поред тога, нажалост, неки студенти не испуњавају своје обавезе према програму заједнице (Jones, 2002). Заиста лоша искуства не могу само ограничити учење студената и нанети штету партнерима у заједници, већ могу и потенцијално појачати, на пример, негативне стереотипе студената. Из тог разлога поставља се питање, зашто би универзитети требало да укључују студенте у локалну заједницу? Једноставно речено, исходи и добробити повезани са ангажовањем у заједници превазилазе ризике. Когнитивни, бихевиорални и афективни значај рада у заједници показују много позитивних исхода за студенте, а који

настају из добро осмишљеног ваннаставног ангажовања у заједници (Warren, 2012).

Могућности и спектар ваннаставног ангажовања студената

Због различитих интересовања студената, опсег понуда ваннаставних активности веома је опсежан. Ваннаставне активности се крећу у распону од превасходно социјалних и културних организација до владиних организација, као и спортских програма. Свака активност пружа студентима прилику да раде са другима, допринесу заједници и стекну основне животне вештине.

Једна од најраспрострањенијих врста ваннаставног искуства доступна на универзитетима је студентски парламент. Студенте укључене у организације за управљање, као што су студентски парламент, обично бирају њихови вршњаци да би функционисали као "службени глас" студената универзитетској администрацији. Ови учесници често служе у настојању да представљају идеје и бриге својих колега. Функције студентског парламента укључују доделу средстава другим организацијама, планирање програма везаних за интересе студената, пружање форума за дискусију о студентским темама и помоћ у изградњи и одржавању успешне заједнице. Поред тога постоје различите академске и професионалне организације, у које су студенти често укључени, а које помажу својим члановима у стицању искуства у одабраном занимању и помагању у тражењу посла. Студенти се окупљају како би разговарали о важним питањима која се односе на поље интересовања и научили вештине у настојању да буду у потпуности спремни за будући успех. Такве професионалне организације се обично фокусирају на једно конкретно подручје каријере. Примери оваквих организација су: Друштво за академски развој, Омладински педагошки центар, Клуб младих математичара и слично.

Можда најчешћи облик ваннаставног ангажовања студената представљају волонтерске и услужне активности које помажу побољшању локалне и светске заједнице, што је важан циљ ваннаставних активности. Постоје различите врсте волонтирања. Неке од њих су подучавање, помоћ и збрињавање људи, а неке су везане за питања животне средине, административни рад, реновирање и изградњу инфраструктуре, јавне кампање, итд. Волонтерски рад је један од најснажнијих елемената који

доприносе развоју и формирању демократских промена у сваком друштву (Перић и Чакало, 2008). Уједно је основа која омогућава грађанима да се укључе у подстицање развоја заједнице и друштва у целини кроз различите грађанске иницијативе давањем свог слободног времена, знања и искустава као и ентузијазма и енергије. Волонтери могу радити у различитим областима или са различитим групама корисника волонтерских услуга, као што су маргинализоване групе, особе са посебним потребама, медији, владине и јавне институције, организације које се баве промоцијом и заштитом људских права, здравством, животном средином, образовањем итд. Мултикултурне активности фокусирају се на повећање свести и разумевања различитих култура, етничких и расних позадина. Поред тога, укљученост у ове активности може бити важан корак ка позитивном развоју расног, етничког или сексуалног идентитета.

Ако говоримо о вредностима волонтеризма треба рећи да је оно вредно и корисно како за младе који волонтирају тако и за друштво у целини. Вредност волонтеризма за младе огледа се у самопоштовању, стицању знања и вештина, развијању моралног и етичког концепта, новим познанствима са различитим друштвеним групама, осећају корисности и припадности, корисном провођењу слободног времена, професионалним искуствима. Вредност волонтеризма за друштво у целини огледа се у развоју друштвене солидарности, бољој социјалној укључености младих у друштво, стварању нових вредности, превенцији поремећаја у понашању, повећању социјалног капитала и друштвене кохезије, хуманијем друштву и бољем квалитету живљења (Барић, 2008).

Такође, студенти заинтересовани за спорт или уметност имају мноштво ваннаставних могућности у којима могу активно учествовати. Волонтирање у спортским центрима или догађајима, музеју, позоришту или галерији пружају студентима прилику да покажу своје способности и интересовања.

Исходи ваннаставног ангажовања студената у заједници

Кух (2009) наводи да ангажовање повећава изгледе да ће сваки студент - без обзира на образовну и социјалну позадину - достићи своје образовне и личне циљеве, стећи вештине и компетенције које захтевају изазови XXI века. Међутим, студенти (индивидуално) нису једини који имају

користи. Када се студенти ангажују, може се створити клима кооперације, сарадње и међусобног умрежавања, што доводи до тога да се глас студената јаче чује, студенти и њихов глас постају важни, како Универзитету, тако и заједници.

Са друге стране, од фокуса на ангажовање студената користи има и систем високог образовања, пружањем података за мерење и праћење, као и коришћењем ових података за континуирано унапређење у читавом сектору. Ангажовање студената постаје средишњи фокус пажње јер се институције смештају у све више тржишно и конкурентно високошколско окружење. У међувремену, осигурање квалитета скренуло је пажњу на потребу универзитета да додатно побољшавају квалитет студентског искуства кроз циклусе праћења и евалуације сталног усавршавања. С обзиром на ову сложу интеракцију фактора, истраживачи, практичари, администратори и креатори политика препознали су императив да осмисле начине бољег разумевања, праћења и промовисања ангажовања студената у њиховим институцијама. Неке од користи које доноси такав приступ јесу: већа повезаност између наставног особља и њихових студената (Bensimon, 2007), повећана интеракција о основним питањима са њиховим студентима (Kuh, 2009) и дељење вредности и приступа учењу са студентима.

У мета-анализи, Варен (2012) запажа да је истраживање учења залагањем у заједници показало позитивне ефекте на многе аспекте живота студената укључујући културну свест, друштвену одговорност и когнитивне исходе. Показало се да учење у заједници има значајне когнитивне исходе за студенте. Овај облик ангажовања у заједници повећава академску успешност студената, побољшавајући како дисциплинарна знања и способности, тако и критичко мишљење (Warren, 2012). Заједнице у којима студенти уче стављају студенте у ситуације у којима морају да се прилагођавају и примењују оно што су научили у другачијим контекстима (Giles, Dwight & Euler, 2013). Ова искуства могу довести до тога да студенти развију дубље разумевање теоријског концепта везаног за научну дисциплину којом се баве (Yeh, 2010) и за пренос онога што они научили у заједници на друге аспекте свог живота. Поред учења везаних за академске предмете, когнитивни исходи повезани су и са развијањем знања ученика о социјалним питањима и заједници уопште. Истраживања показују да студенти кроз овакво учење постају свеснији и више заинтересовани за услове, проблеме и изазове у заједници и своје грађанске дужности (Steinberg, Hatcher & Bringle, 2011).

Постају све свеснији разлика, питања поштовања демократије, привилегија и стереотипа обликујући и свој идентитет и идентитет заједнице у којој служе.

Учење залагањем у заједници такође има тенденцију да утиче на исходе учења у домену понашања. Домен понашања обухвата конкретне вештине које ученици стичу кроз учење, укључујући и практичне вештине које појединци могу користити у свом свакодневном животу. Студенти залагањем у заједници развијају и усавршавају комуникационе, међуљудске и грађанске вештине (Moely & Iustre, 2014). Кроз услуге у заједници студенти стичу искуство у стварном свету и вежбају важне вештине, попут вођства, решавања проблема и управљања временом. Волонтирање нуди студентима могућност да своје вештине и способности примене на практичним сценаријима који имају стварне импликације.

Док студенти одлазе из кампуса да комуницирају, уче и раде са члановима њихове заједнице, они доживљавају и афективне промене. Студирање, неизмерно корисно искуство, долази са својим делом стреса. То је време када се млади одрасли уче да постану независни, управљају својим временом и пронађу свој пут у „стварном свету“. Ваннаставне активности попут волонтирања могу заправо помоћи у управљању временом и побољшати емоционално благостање. Афективни исходи за студенте укључују појачану самоефикасност и самопоштовање, повећану одлучност и упорност, побољшане ставове о укључивању у заједницу и развијање емпатије. Веома значајан је процес рефлексije и који подстиче студенте да испитују емоције које доживљавају док се суочавају са социјалном стварношћу. Зато је важно подстицати студенте да испитују и неугодно и позитивна осећања која доживљавају током учења у заједници.

Бернадовски и сар. (Bernadowski, Perru & Del Greco, 2013) наводе да кроз ефикасно учење у заједници студенти постају заступници заједнице који поседују побољшано самопоштовање, самоефикасност и растућу социјалност свест. Ови позитивни афективни исходи зависе од квалитета искуства и дубине саморефлексije. Иако су когнитивни исходи веома пожељни за студенте, афективни исходи нису ништа мање похвални. Емоционални интелигенција и друге „меке вештине“ такође су повезане са запослењем и успехом у животу. Учешће у ваннаставним активностима и водеће улоге у тим активностима позитивно су повезане са проналажењем првог посла. Учешће студената у ваннаставним активностима такође позитивно утиче на образовна постигнућа. Истраживања показују да

ваннаставно ангажовање има позитиван утицај на стицање дипломе и на образовне аспирације. Студенти који активно партиципирају у заједници имају веће образовне амбиције (Kuh, 1995). Непрофитне организације су партнер са другим предузећима, организацијама и иницијаторима промена у својим заједницама, те рад са непрофитним организацијама представља одличан начин за студенте да истражују путеве каријере. Надаље, непрофитни професионалци могу понудити корисне савете у каријери како би помогли студентима да усмере своје студије.

Значај социјалне интеграције студената у заједницу

Ваннаставне активности фокусирају се и на институционалне циљеве, попут изградње и одржавања заједнице на универзитетима, као и задржавање студената. Како кампуси постају све више разнолики, студенти желе окружење у којем се осећају повезано са другима, али и са универзитетом. Ваннаставне активности пружају могућност студентима да се окупе, разговарају о важним идејама и проблемима и постигну заједничке циљеве. У овој заједници, где се студенти међусобно осећају угодно, побољшава се учење и развој и позитивно утиче на задржавање студената. Кроз ваннаставно ангажовање, студенти често комуницирају са вршњацима који имају сличне интересе, пружајући социјалну интеграцију у окружење факултета.

Студентска вршњачка група представља најважнији извор утицаја на академски и лични развој. Идентификација са вршњачком групом може утицати на афективни и когнитивни развој студената, као и на њихово понашање (Moore, Lovell, McGann & Wurick, 1998). Као резултат тога, укључени студенти гледају на факултетске године као позитивно искуство и сматрају да су витални део универзитета, што резултира вишом стопом задржавања. Такође, социјална интеграција која подразумева сарадњу са другима доприноси осећају припадања заједници и осећају социјалне подршке што се према истраживањима неких аутора (Чарапина и Шево, 2017) показало као веома важно у превенирању сагоревања студената.

Институционално окружење универзитета је систем састављен од различитих врста заједница: интелектуалних/академских (одсеци и факултети) и друштвених (разна студентска друштва, клубови и удружења). Свака заједница има своју специфичну субкултуру, што укључује

нормативне ставове, вредности, прихваћени стил комуникације и понашања и поглед на свет. Социјална интеграција појединца је олакшана осећајем складности са бар једном од ових заједница на универзитету. Социјална интеграција заузврат промовише учење и развој. Заједнице појединцима пружају могућности за комуникацију и интеракцију са студентима и наставним особљем различитог порекла и различитих веровања (Yang & Chau, 2011). Таква разнолика социјална ситуација пружа студентима могућности да развију способност критичког размишљања и отворености према другачијем и заједници. Прилагођавање појединца институционалном окружењу није пасивно, већ активну улогу у томе има формирање личних циљева и одабир будућих образовних активности.

Међутим, у концептуализацији социјалних искустава и развоја студената постоји потреба за још јачим указивањем на њихову проактивну улогу студената. У том контексту значајан је концепт гледања на студента као активног учесника на универзитету, који се залаже за образовна искуства дизајнирана да воде студенте у активном учешћу у доношењу одлука о сопственом образовању. Да би имали такву проактивну улогу, студенти морају да развију способности самосталног размишљања и ефикасног учења, што захтева вођење од стране наставника које је уравнотежено са изборима и склоностима студената и сарадњом међу вршњацима (McInnis, 2001). Ова идеја своју потпору има још у Дјуијевој теорији учења путем искуства, што сугерише да би образовна искуства требало да представљају могућности да студенти преузму одговорност за своје поступке, тако да време проведено на универзитету доприноси не само припреми студената за живот већ и њиховом активном учешћу у друштву.

Социјална партиципација и осетљивост студената за заједницу

Током протеклих 20 година, друштвена партиципација младих све више добија на значају, како у научној литератури, тако и међу креаторима политика. Активно укључивање младих у заједницу и њихово понашање као активних грађана сматра се показатељима позитивног развоја и благостања младих, а њихова промоција постала је централни циљ омладинских политика у многим земљама.

Концепт „социјалне партиципације“ заузима централно место у различитим дисциплинама у оквиру политичких, друштвених и

хуманистичких наука и био је у фокусу многих концептуализација и теоријских перспектива. Дефинисан је као процес у којем појединци учествују у доношењу одлука у институцијама, програмима и окружењу које истовремено утичу на њих (Cicognani et al., 2008). Друштвена партиципација се одвија у оквиру заједнице у којој се људи укључују у друштвене активности на многим формалним и неформалним друштвеним контекстима. Облици учествовања одређују се питањима која настају у заједници и укључују њену културу, норме, вредности и институције. Знатно интересовање посвећено је испитивању природе и значаја различитих облика друштвеног учешћа младих и истраживању њихових корелата (нпр. породичног порекла, утицаја вршњака, образовања, утицаја масовних медија) и ефекти на развој и социјално прилагођавање младих (Smetana, Campione-Barr & Metzger, 2006). Различите врсте активности се испитују као облици партиципације. Они укључују политичку партиципацију, волонтерске активности, бављење друштвеним, културним, спортским, рекреативним догађајима као ваннаставним активностима. Холистичко разумевање социјалног искуства студената на универзитету захтева разумевање и проучавање студентских искустава како у академским, тако и у социјалним заједницама.

Концепт “социјалне осетљивости” или “осетљивости за заједницу” користи се за описивање осећаја припадности различитим врстама заједнице, које укључују формалне и неформалне социјалне организације ограничене физичким или географским положајем, попут локалне заједнице, града или насеља, комшилука, факултета/универзитета и сл. Штавише, овај термин је коришћен за означавање друштвених ентитета заснованих на заједничким интересима, циљевима или потребама, попут спортских група, политичких група, волонтерских група. Такође, осетљивост за заједницу се сматра и језгром конструкта, као централна вредност и идеал према коме се оријентишу интервенције којима је циљ повећање благостања унутар заједнице.

Познат је четвородимензионални модел овог концепта који укључује следеће компоненте: чланство, утицај, интеграцију и испуњење потреба и заједничку емоционалну везу (McMillan & Chavis, 1986, према Cicognani et al., 2008). Чланство се односи на осећај припадности заједници и идентификацију. Утицај је прилика за појединца да учествује у животу заједнице, дајући свој допринос у реципрочној вези. Интеграција и

испуњавање потреба односи се на користи које људи остварују својим чланством у некој заједници. Заједничка емоционална повезаност заснива се на осећају заједничке историје и везе које су се развиле кроз позитивне односе са осталим члановима заједнице.

Учешће у друштвеним покретима укључује проширење личног идентитета и представља прилику за самоостварење. Током адолесценције, доприносећи животу у заједници друштвеним учешћем повећава се самоефикасност и лична контрола адолесцената и побољшавају се позитивни развојни исходи. Истраживачке студије су показале да адолесцент партиципирањем у заједници повећава лидерске компетенције, осећај кохезије, друштвену одговорност, перцепцију личне ефикасности и вредности (Smetana, Campione-Barr & Metzger, 2006). На тај начин, могућности за учешће и могућност давања доприноса животу у заједници представљају основу за повећање психолошке и социјалне добробити и осећај припадности.

Постоји и емпиријска подршка позитивној улози осетљивости за заједницу у повећању личног благостања, како у одраслој тако и у адолесцентској популацији (Prezza et al. 2001; Y Chipuer et al., 2004). Друштвено оријентисано понашање и осећај припадности у смисленом друштвеном контексту позитивно утиче на социјалну добробит и социјалну партиципацију. За потребе истраживања предложена је социјално оријентисана концептуализација благостања за прикупљање процена појединаца о њиховом функционисању у друштву, кроз пет димензија: Социјална интеграција (процена појединаца о квалитету њиховог сопственог односа према друштву и заједници); Социјални допринос (осећати се као виталан члана друштва, који има нешто важно да понуди заједници); Социјално прихватање (веровање другима и вера у човекову природу); Социјална актуализација (процена потенцијала друштва и идеја да друштво има потенцијале који се остварују кроз институције и грађане); Социјална кохеренција (перцепција квалитета и организације социјалног окружења) (Keies 2003). Овај конструкт истовремено евалуацију самога себе с обзиром на друштвени контекст (социјална интеграција, социјални допринос), евалуација других људи (социјално прихватање) и евалуацију друштва (социјална кохеренција, социјална актуализација).

Закључак

Проучавањем релевантне литературе уочавамо велику улогу и значај ваннаставног ангажовања студената у заједници. Учешћем у заједници студенти развијају осећај за заједницу. Оно нуди младима могућност неговања друштвених веза са другима у различитим друштвеним контекстима и помаже им да стекну осећај повезаности и припадности социјалној и академској заједници, као и да граде свој друштвени идентитет и процес идентификације.

Ипак, закључци који указују на важност оваквог приступа високог образовања, заснованог на учењу у заједници, отварају нова истраживачка питања о којима треба промишљати. Пре свега, неопходно је премостити јаз између универзитета/кампуса и заједнице и ослонити се на службе у заједници. У том контексту веома важну улогу могу имати, на пример, омладинске заједнице, волонтерске и невладине организације, које свакако окупљају младе, али углавном без сарадње и континуитета који би могао да постоји између академских циљева које пред студенте ставља универзитет и циљева наведених организација. Даље, с обзиром на широк спектар субјеката и ресурса који би овакав модел обухватао, а како би се пратио његов ток и напредак, неопходно је обезбедити постојање базе података партнерске заједнице, која би истовремено могла да представљала и платформу за размену потреба и идеја и даље развија сарадњу међу партнерима. Када је реч о студентима, на чију добробит смо пре свега фокусирани, потребно је обезбедити им могућност да промишљају о свом ангажовању у заједници у контексту садржаја повезаних са академским интересовањем и промишљање о важности учешћа у заједници. Рефлексија студената о свом ваннаставном ангажовању могла би да се одвија кроз писање дневника, организоване међусобне дискусије, презентовање свог учешћа или писање и вођење портфолиа ангажовања у заједници. Још једно веома важно питање, које се често занемарује, јесте континуирана повратна информација и евалуација коју студенти добијају о свом раду у заједници од стране наставног особља на факултетима и партнера у заједници. Уколико се очекује да студенти увиде улогу и значај ваннаставног ангажовања у заједници и сами универзитети морају показати исту осетљивост вредновањем таквог учешћа.

Литература:

- Astin, A. W. (1993). What Matters in College. *Liberal Education*, 79(4), 4–15.
- Barić, S. (2008). *Volonterstvo kao inherentno socijalno odgovorna djelatnost - pravni aspekt*. Zagreb. TIM Press.
- Bensimon, E. M. (2007). The Underestimated Significance of Practitioner Knowledge in the Scholarship of Student Success. *Review of Higher Education*, 30(4), 441–469 .
- Bernadowski, C., Perry, R., & Del Greco, R. (2013). Improving Preservice Teachers' Self-Efficacy Through Service Learning: Lessons Learned. *International Journal of Instruction*, 6(2), 67-86.
- Chipuer, H. M., Bramston, P., & Pretty, G. (2004). Determinants of subjective quality of life among rural adolescents: A developmental perspective. *Social Indicators Research*, 61, 79–95.
- Cicognani, E., Pirini, C., Keyes, C., Joshanloo, M., Rostami, R. & Nosratabadi, M. (2008). Social Participation, Sense of Community and Social Well Being: A Study on American, Italian and Iranian University Students. *Social Indicators Research*, 89, 97-112.
- Coates, H. (2005). The Value of Student Engagement for Higher Education Quality Assurance. *Quality in Higher Education*, 11(1), 25–36.
- Čarapina, I., Ševo, J. (2017). Odnos socijalne podrške i sagorijevanja studenata. *Školski vjesnik*, 66(1), 9-26.
- Giles Jr., Dwight E. & Eyler, J. (2013). The Endless Quest for Scholarly Respectability in Service-Learning Research. *Michigan Journal for Community Service Learning*, 20(1), 53-64.
- Hu, S. & Kuh, G. D. (2002). Being (Dis)Engaged in Educationally Purposeful Activities: The Influences of Student and Institutional Characteristics. *Research in Higher Education*, 43(5), 555–575.
- Jones, S. R. (2002). The Underside of Service-Learning. *About Campus*, 7(4), 10-15.
- Keyes, C. L. M. (2003). Complete mental health: An agenda for the 21th century. In C. L. M. Keyes & J. Haidt (Eds.), *Flourishing. Positive psychology and*

the life well-lived (pp. 293–312). Washington DC: American Psychological Association Press.

- Krause, K. & Coates, H. (2008) Students' Engagement in First-Year University. *Assessment and Evaluation in Higher Education*, 33(5), 493–505.
- Kuh, G. D. (1995). The Other Curriculum: Out-of-Class Experiences Associated with Student Learning and Personal Development. *Journal of Higher Education*, 66, 123–155.
- Kuh, G. D. (2009). The National Survey of Student Engagement: Conceptual and Empirical Foundations. *New Directions for Institutional Research*, 141, 5–20.
- Lizzio, A. & Wilson, K. (2009). Student Participation in University Governance: the Role Conceptions and Sense of Efficacy of Student Representatives on Departmental Committees. *Studies in Higher Education*, 34(1), 69–84.
- McInnis, C. (2001). Researching the first year experience: Where to from here? *Higher Education Research and Development*, 20(2), 105–114.
- Moely, B. E., & Ilustre, V. (2014). The Impact of Service-Learning Course Characteristics on University Students' Learning Outcomes. *Michigan Journal of Community Service Learning*, 21(1), 5-16.
- Moore, J., Lovell, C. D., McGann, T. & Wyrick, J. (1998). Why Involvement Matters: A Review of Research on Student Involvement in the Collegiate Setting. *College Student Affairs Journal*, 17(2), 4–17.
- Perić, B., Čakalo, V. (2008). *Priručnik – Lokalni volonterski servis*. Novi Sad: Volonterski centar Vojvodine.
- Prezza, M., Amici, M., Roberti, T., & Tedeschi, G. (2001). Sense of community referred to the whole town: Its relations with neighbouring, loneliness, life satisfaction and area of residence. *Journal of Community Psychology*, 29(1), 29–52.
- Smetana, J. G., Campione-Barr, N. & Metzger, A. (2006). Adolescent development in interpersonal and societal contexts. *Annual Review of Psychology*, 57(15), 1–15.

- Steinberg, K. S., Hatcher, J. A. & Bringle, R. G. (2011). Civic Minded Graduate: A North Star. *Michigan Journal of Community Service Learning* 18,(1), 19-33.
- Warren, J. L. (2012). Does Service-Learning Increase Student Learning? A Meta-Analysis. *Michigan Journal of Community Service Learning*, 18(2), 56-61.
- Yang, M. & Chau, A. W. L. (2011). Social involvement and development as a response to the campus student culture. *Asia Pacific Education Review*, 12, 393-402.
- Yeh, T. L. (2010). Service-Learning and Persistence of Low-Income, First-Generation College Students: An Exploratory Study. *Michigan Journal of Community Service Learning*, 16(2), 60-65.

5. УЧЕЊЕ ЗАСНОВАНО НА ЗАЈЕДНИЦИ - ВАЖАН СЕГМЕНТ ТРЕЋЕ МИСИЈЕ УНИВЕРЗИТЕТА

Ка друштвено одговорном универзитету – процеси и промене

Друштвено одговорна улога универзитета занемарена је у српском научном дискурсу, како у теоријском тако и у оперативном смислу. Ипак отвореност универзитета према заједници, уз бројне замерке и критике, постаје саставни део његовог функционисања и деловања у савременом друштву. Све чешће и гласније се, услед многобројних промена, говори и промишља о такозваној „Трећој мисији Универзитета“. Уз наставу и истраживања, две до сада примарне мисије, трећа мисија се може дефинисати као интеракција универзитета и заједнице која тежи да у себи помири две димензије – друштвену и економску. Предуслов за развој друштвено одговорног универзитета и његове треће мисије налази се пре свега у промени вредносног система свих његових актера а затим и у постављању и јачању институционалног оквира за развој треће мисије универзитета у Србији. Позитивно је што у последње време има све више радова код нас и у региону, који се баве том тематиком (Ћулум и Ледић, 2010; Спасојевић, Клеут, Бранковић, 2012; Грандић и Босанац, 2018; Грандић и Босанац, 2019).

У уводном делу рада анализирани су вредности, као темељ и полазна основа у реформама које би тежиле конципирању друштвено одговорног универзитета и развоју цивилног друштва. Надаље се разрађује концепт друштвеног залагања у функцији развоја треће мисије универзитета у Србији, а по принципу про ет цонтра анализирани су и представљене парадигма служења у заједници и парадигма залагања у заједници. Презентован је модел учења путем залагања у заједници и напослетку је сумирана улога универзитетског наставника у конституисању друштвено одговорног универзитета.

Вредности као филозофски и културолошки замајак развоја цивилног друштва

Једна од кључних одлика савременог света, свакако јесте и турбулентност. Брзина и интензитет промена у којима се свет обрео на глобалном и локалном нивоу доводе до константног преиспитивања на многобројним пољима, а пре свега на пољу вредности. Бројни су теоретичари који се баве питањима попут тога Које су нам вредности потребне како бисмо преживели у данашњем свету и ко има задатак да их развија и утемељује? (Брезинка, 1992; Вон Henting, 1999; Liebau, 1999; Küng, 2004 према Мрњаус 2008). И сами смо сведоци промена које су се десиле преко ноћи, и опасности у којој се затекло човечанство, мењајући при томе живот из корена. Самим тим и питање које се перманентно поставља, а то је према којим максимама људи треба да се равнају и живе у XXI веку, те на основу којих вредностних начела можемо водити живот у слободи, доводи чини се до низа нових питања у односу на одговоре које смо имали до јуче. У мноштву дилема, наново се поставља антологијско питање, питање над питањима: Шта ме то чини човеком? Како каже Монтегју „Бити човек није статус са већ према коме се неко рађа. Мора се научити да се буде човек“ (Шмит, 1999: 45). Човек као *animal educandum*, по природи је биће учења које током живота развија своје људске квалитета, а значај вредности је на том путу кључан: „Вредности нас воде до тога да заузмемо одређена стајалишта о друштвеним питањима. Предодређују нас да фаворизујемо једну одређену политичку или религијску идеологију над неком другом. Вредности су стандарди који управљају нашим личним презентацијама других те евалуацијама и просудбама наших дела. Вредности су за истраживање процеса поређења најважније. Користимо их као стандарде за утврђивање јесмо ли моралнији и компетентнији од других људи. Вредности су стандарди који се користе како би се утицало на друге људе. Оне нам говоре који су ставови, уверења, вредности и акције вредни како би се о томе могло дискутовати или да би се тиме покушало на њих утицати или их променити. Вредности су стандарди који нам, у психоаналитичком смислу, кажу како можемо рационализовати уверења, ставове и акције, што је иначе лично и друштвено неприхватљиво, при чему стварамо лични осећај моралности и компетенције“ (Rokeach, 1973: 13 према Мрњаус, 2008). Социолози попут Диркема и Вебера сматрали су да вредности управљају деловањем сваког појединца допринисећи тиме одржању друштва као

заједнице и представљајући самим тим један од механизма социјалне интеграције (Мрњаус, 2008).

Вредности се усвајају и преносе на неколико нивоу. Осим породице, која има примарну улогу у овом процесу, ту су још и школа, медији, пријатељи, локална заједница. Будући да смо и сами део друштва које се прокламује за демократско, очекивано би било и да живимо у складу са демократским вредностима. То би подразумевало да их познајемо, интернализујемо, практикујемо и преносимо. Према Лиебау савремено васпитање за вредности треба да припрема за живот у слободи; да подстиче способности процењивања, деловања и преузимања одговорности у личном, друштвеном и политичком смислу; оснажује односе између појединца и друштва; подстиче и унапређује односе појединца са природом и на тај начин даје зајамац одрживом развоју и друштву. Лиебау га уједно назива и васпитањем за добро, издвајајући га као највишу вредност уз модерне педагошке вредности попут аутономије, солидарности, слободе, одговорности, права и обавеза, праведности, толеранције и оних традиционалних као што су мудрост, храброст, вера, нада, љубав, умереност (Liebau, 1999 према Мрњаус, 2008).

Васпитно-образовни систем у извесном смислу представља стожер у преношењу и утемељењу вредности, које друштво заступа, на нарашатаје који се образују и припремају за активно учешће у заједници којој припадају. Васпитно-образовна делатност је регулисана законима државе и ресорног министарства. У питању је делатност од непосредног друштвеног интереса и оставарује се као јавна служба. У закону о високом образовању (2018) наводи се да је то делатност од посебног значаја за Републику Србију и да је такође део међународног образовног, научног и уметничког простора. Као принципи високог образовања наводе се између осталог: „академске слободе; аутономија; академски интергритет; отвореност према јавности и грађанима; јединство наставе, научноистраживачког рада и иновативне делатности, као и стручан рад; уважавање хуманистичких и демократских вредности националне и европске тенденције и вредности културног наслеђа; поштовање људских права и грађанских слобода, укључујући и забрану свих видова дискриминације; учешће студената у управљању и одлучивању, посебно у вези са питањима која су од значаја за квалитет наставе“ (исто – члан 4.). Овако конципиран законски оквир представља

валидну основу за усвајање, развој и имплементацију демократских вредности.

Друштвено залагање као предуслов друштвено одговорног универзитета

Демократско друштво подразумева активно учешће у животу заједнице, свих својих чланова. У таквом друштву грађани су субјекти у друштвеним и политичким процесима који се свакодневно одвијају. То су услови који погодују развоју цивилног друштва. Цивилно друштво представља саставни део модерног демократског друштва које се темељи на комплементарним улогама представничке и партиципативне демократије, и чине га организовани грађани који имају за циљ да путем свог организовања и деловања утичу на стварање квалитетне промене која је од општег значаја за њихову заједницу (на локалном и на глобалном нивоу). У свакодневном говору управо се на то мисли када се употребљава термин локална заједница. Као примарне улоге које организације цивилног друштва имају у друштвеном животу издвајају се развијање културе грађанског активизма и учешће у друштвеним и јавним политикама, те пропагирање филантропских вредности и принципа (Стратегија за стварање подстицајног окружења за развој цивилног друштва у РС од 2016.-2020. године).

Важан предуслов за развој цивилног друштва и демократије јесу и информисаност и информисање грађана, деловање независних медија и образовање. У нашем се фокусу свакако налази образовање које пред собом има велики изазов, а односи се на то Како образовати друштвено одговорне и активне појединце? Како подстаћи развој социјално одговорних појединаца? Витални значај који образовање има приметан је и по томе што је Стратегија за стварање подстицајног окружења за развој цивилног друштва у Републици Србији за период од 2016-2020 године комплементарна са Стратегијом за развој образовања у Србији до 2020. године. Будући да је један од свеопштих циљева које високо образовање има на глобалном нивоу подстицање залагања у заједници и образовање друштвено одговорних и активних грађана и да је то управо место одакле се и очекује да започну све релевантне друштвене промене, подстакнуте академском елитом, покушаћемо да надаље искристалишемо улогу високог образовања и универзитета у постизњу поменутог циља.

Трећа мисија универзитета

У периоду транзиције и свеобухватних економских, политичких и културних промена мењао се и положај универзитета. Чини се да је у мору тих промена пред универзитет постављено очекивање да треба да задовољи бројне заинтересоване стране водећи рачуна о следећим питањима: Ко добија образовање? Шта полазници њиме добијају? И где их то води? (Brennan, King, Lebeau, 2004; Спасојевић, Клеут, Бранковић, 2012). Одговори на ова ултимативна питања дотичу мноштво сфера, од тржишта рада, преко политике, али и филозофије и морала, те тако имплицитно и експлицитно указују на статус академица и академске заједнице у друштву.

Универзитет је у разноликим друштвеним околностима мењао своје улоге у односу на потребе које су пред њега постављали различити друштвени актери. Из те потребе произилази и идеја о такозваној „Трећој мисији Универзитета“ о којој се све чешће говори. Полазећи са становишта да су прва и друга мисија универзитета настава и истраживање, трећа мисија се односи за развој друштвене одговорности универзитета. Трећа мисија универзитета има упориште у учешћу универзитета у изградњи цивилног друштва и друштвених вредности али и у економском развоју (Спасојевић, Клеут, Бранковић, 2012; Ћулум и Ледић, 2011). Бројни аутори сагласни су око синтагме да демократија не може да живи без демократа, што указује на нужност развоја демократске културе, при чему је управо цивилно залагање грађана кључно за одржање демократије, па је тако и активно и проактивно грађанство образовни идеал према коме се тежи (Griffith, 1998; Heather, 1999; Willkins, 1999; McLaughlin, 1995.,2000; Faulks, 2000; Gamson, 2001; Ahier, Beck и Moore, 2003 према Ћулум и Ледић, 2010). Реч је о грађанима који морају бити свесни проблема са којима се човечанство данас суочава (Елкана, 2009), али и спремни и вољни да преузму активну улогу у њиховом решавању.

Сам појам „друштвена одговорност универзитета“ сугерише на постојање двоструке улоге коју универзитет може да има када се нађе у улози носиоца развојно позитивних друштвених промена са једне стране и предузетничког упоришта који за циљ има допринос економском развоју на свим нивоима (локалном, регионалном, националном и глобалном)са друге стране (Ћулум и Ледић, 2011). Занимљиво је како су се на истом месту обреле тржишна оријентисаност и предузетништво, те цивилна мисија и друштвена одговорност. Поменута опречност понукала је поједине ауторе да

понуде предлог разрешења овакве дихотомије одрђења цивилне мисије на начин да се економска сфера и тржишна орјентисаност универзитета разматрају као трећа димензија, а друштвена одговорност универзитета као четврта димензија (Chechoway, 2001; Narauama, 2003 према Ћулум и Ледић, 2011; Ostrander, 2004; Narakavy, 2006). Тако рецимо Алтбах истиче да би тржишно орјентисане академске тенденције могле неповољно утицати на развој и вредности универзитета, будући да на тај начин они све више губе карактер друштвене институције јавног добра, утичући тиме неповољно и на развој социјално одговорних грађана, који би требали да конструктивно и активно решавају проблеме и унапређују квалитет живота у својим заједницама (Checkoway, 2001; Brennan, 2007; Altbach, 2008; Ћулум и Ледић, 2011 према Грандић и Босанц, 2019). Ипак, у литератури је задржан термин трећа мисија обједињујући у себи ове истовремено повезане и опречне мисије (Schoel, 2006).

Заинтересованост за проучавање треће мисије универзитета јавила се преваходно у систему америчког високог образовања, да би се последњих деценија у проучавање и имплементацију укључили и европски универзитети (Brennan et al., 2004; Schoel, 2006; Montesinos et al, 2008; Ћулум и Ледић, 2011; Спасојевић и сар., 2012; Ћелић и Узелац, 2016 према Грандић и Босанц, 2019). Европске земље теже успостављању „зоне“ високог образовања међусобно усаглашавајући националне системе високог образовања у циљу постизања јединствености и то први пут Сорбонском декларацијом 1998. године а затим и Болоњском декларацијом 1999. године (Спасојевић, Клеут, Бранковић, 2012).

Опсерваторија Европског универзитета, у оквиру првог пројекта међународног карактера, ангажовала се на утврђивању активности треће мисије као и развоја показатеља успешности универзитета приликом реализације активности. У приручнику који је с тим циљем уприличен наводи се да: „трећа мисија универзитета подразумева сарадњу универзитета са некадемском заједницом: економијом, јавним сектором и широм друштвеном заједницом. Као вишедимензионалан концепт она укључује неколико различитих активности попут комерцијализације академског знања развојем јавно приватних партнерских истраживачких пројеката, развоја патената и лиценцираних производа те стварање spin off предузетничких компанија у власништву универзитета, с једне стране, и учествовања у јавним расправама и процесу стварања јавних политика, као и ангажовања у

друштвено-културном животу заједнице, са друге стране. Иако повезана са наставом као првом, а посебно истраживањем као другом мисијом универзитета, трећа мисија универзитета посебна је мисија, дата кроз економску и друштвену димензију своји активности, које говоре о начинима и механизмима интеграције универзитета у заједницу те омогућавају анализу и расправу о доприносу универзитета развоју економије и друштва“ (Schoel, 2006 према Ђулум и Ледић, 2011).

У том смислу могуће је формулисати и конципирати специфична истраживачка питања која се односе на трећу мисију универзитета и у свом раду под називом *Свеучилишни наставници и цивилна мисија свеучилишта*, ауторке Ђулум и Ледић управо то и чине. Питања која оне постављају јесу, између осталих: проучавање сврхе универзитета у новој мисији; сукоб који се јавља у оквиру парадигме високог образовања на континууму између јавног и приватног добра; динамика односа између тржишта, индустрије и универзитета; промене у високом образовању које настају као последица утицаја савремених образовних политика; како одговорити на разноврсне потребе корисника универзитета, који су то механизми и активности који се њачешће и најуспешније користе; стимуланси и потешкоће у остваривању сарадње између универзитета и заједнице; место и улога истраживања и наставе у контексту образовања социјално и друштвено одговорних и проактивних грађана и њихов допринос заједници; улога коју имају универзитетски наставници у промоцији треће мисије универзитета – учење залагањем у заједници (Ђулум и Ледић, 2011). Осим питања која се баве актуелном ситуацијом везаном за изазове треће мисије, постављају се и она која задиру у футурологију образовног процеса универзитета и његове треће мисије. Питања која се везују за предвиђање будућности треће мисије у свом фокусу имају демократију, партнерство и економски развој са универзитетима; место треће мисије универзитета у хијерархији високог универзитета; утицај финансирања високог образовања на трећу мисију (Roper i Hirth, 2005 према Грандић и Босанц, 2018). Занимљива је дилема, појединих аутора, да ли трећа мисија универзитета у будућности треба да коегзистира са остале две мисије (наставом и истраживањем) или треба да представља у потпуности засебан ентитет (Barnett, 2005; Greenbank, 2006; Karlsson, 2007 према Грандић и Босанц, 2018).

Овако конципирана идеја и визија универзитета, подразумева његову двојаку улогу. С једне стране универзитет је носилац позитивних промена

које треба да допринесу друштвеном развоју, а са друге стране он је и подстрекивач предузетничких стремљења која би доприносила економском развоју (Ћулум и Ледић, 2011). Истичући на тај начин потенцијал образовања у развоју демократског друштва, јачању хуманистичких капацитета академске заједнице и места које има у буђењу критичког разматрања стварности. Битно је, ипак, поменути и да је један део оштрих критичара Болоњског процеса своје аргументе темељи „управо на изостанку хуманистичке димензије високог школства, односно фокусираности реформатора на вештине за тржиште рада, скраћивање курикулума, квантификацију свих научних и образовних постигнућа“ (Liesmann, 2009 према Спасојевић, Клеут, Бранковић, 2012). Оправдано је и критичко питање аутономије универзитета и успостављања баланса између универзитета као друштвено релевантног фактора и критичара друштва, што асоцира на два пола једног континуума.

Поједини аутори упућују критике на рачун универзитета, замерајући му на недовољном доприносу у односу и према заједници којој припада (Lombardi et al, 2001). На рачун такве критике, поставља се питање како повећати и интензивирати допринос универзитета заједници, водећи рачуна о бенефитима и универзитета и заједнице. У те сврхе било би добро редефинисати и преиспитати циљеве виокошколског образовања. Захтеви и потребе друштвене реалности који су се несумњиво променили преласком са такозваног „елитног“ на „масовно“ високо образовање не дозвољавају задржавање *statusa quo* када су у питању циљеви којима се тежи. Иако је универзитет недвосмислено још од свог оснивања у средњем веку био неодвојив од друштва у којем егзистира, однос између њега и окружења се перманентно мењао. Поједини аутори су става да и криза савременог образовања израста из контекста непомирљивости и опречности циљева образовања (Еган, 2001 према Милутиновић 2008). У складу са тим би подела циљева на академске, професионалне, друштвене и персоналне била сасвим адекватна (Marsh, 1994 према Милутиновић, 2008). Исти аутор надаље ближе објашњава постављене циљеве: 1) академски циљеви се даље разлажу на циљ интелектуалног развоја и напретка и на циљ овладавања базичним процесима и способностима; 2) професионални циљеви су у директној спрези са одлуком при избору занимања утемељеном на доброј обавештености; 3) друштвени циљеви своје упориште имају у енкултурацији, проактивности грађана, моралу и етици; 4) персонални циљеви отелотворени су у саморазвоју и самоостварењу појединца (Marsh,

1994 према Милутиновић, 2008). Наведени циљеви обликују интеракцију универзитета са спољашњом средином утичући тако на даљи ток развоја универзитета, универзитетских наставника, академске заједнице и друштва.

Ауторке Ћулум и Ледић, су става, да трећа мисија може да се посматра у светлу односа између високог образовања и друштва изван наставе и истраживања (тзв. прве и друге мисије), те да се универзитету приписује нова двострука улога и то као носиоца позитивних промена које имају удела у друштвеном развоју и предузетника који партиципирају у економском развоју (Ћулум и Ледић, 2011). Тако се у анализи треће мисије универзитета издвајају две парадигме међу којима постоје сигнификантне разлике. Први би била парадигма служења заједници (community service). Наиме, у оквиру дате парадигме подразумева се да универзитет пружа услуге заједници, уклапајући се тако у доминантан филантропски модел. Универзитет има статус „стручњака“ у заједници, а активности треће мисије су придружене уз наставу и истраживање. Опонент парадигми служења у заједници јесте парадигма залагања у заједници (community engagement) где се активности треће мисије универзитета интегришу у наставу и истраживање. Знања и вештине које поседује заједница се не негирају, већ добијају статус релевантног извора признатог и вреднованог од стране универзитета. Насупрот доминантног филантропског модела препознатог у постулатима парадигме служења заједници у парадигми залагања у заједници приметан је партнерски модел између заједнице и универзитета. У питању су партнери који сарађују у циљу постизања обостраног развоја и просперитета (Adams, 2005 према Грандић и Босанц, 2018).

Учење залагањем у заједници

Узимајући као основни постулат парадигму залагања у заједници и даље остају отворена питања попут тога ко су адекватни партнери универзитета у постизању заједничких циљева на обострану корист и колико су уопште академска и локална заједница заинтересоване и мотивисане на такав облик сарадње? Упитно је колико је заиста и самим представницима академске заједнице јасна идеја и суштина треће мисије универзитета. Значајан допринос, на том пољу у нашем региону, дале су Ћулум и Ледић (2010) представљајући управо концепт учења залагањем у заједници у циљу интеграције високошколске наставе и заједнице у процесу образовања

друштвено одговорних и активних грађана. Ауторке наглашавају да је реч о моделу који почива на интеграцији курикулума и активног ангажмана студената у заједници што доводи до њиховог бољег разумевања самог студијског програма, а затим и до бољег разумевања проблема и потреба заједнице, што све скупа доводи до подстицања њиховог каснијег (континуираног) цивилног залагања.

Под цивилним залагањем студената подразумева се пре свега залагање у локалној заједници којој студент припада (живи, студира), али се може односити на друштво у ширем контексту. И док „цивилна мисија универзитета подразумева напоре академске заједнице који се одвијају кроз истраживање, наставу, стручни рад и деловање у заједници њених чланова, а усмерени су на унапређење квалитета живота у заједници и образовању активних и друштвено одговорних грађана“ (Ледић, 2007 према Ћулум и Ледић, 2010:71), цивилно залагање се пре свега односи на добровољно учешће грађана у животу заједнице са неким „вишим“ циљем, односно са циљем општег побољшања животних услова (Adler, Goggin, 2005).

Бројни аутори, универзитетски професори и практичари су става да је сврха цивилног залагања студената њихова припрема за улогу одговорних и активних грађана, ангажованих у свим сегментима свакодневног живота (Ћулум и Ледић, 2010), али са идејом да то постане њихова сопствена тежња. Нешто што им је дато а не задато. Само на тај начин их универзитет заиста припрема за улогу академских грађана. Академски грађани несмеју поседовати само корпус научних и стручних знања. Оно што их додатно издваја јесте и поседовање компетенција за цивилно друштво, што би уједно била и одлика „академске елите“ без елитистичког карактера. Професионална знања и вештине које студенти стичу током свог академског развоја свакако су значајна како за њих саме тако и за друштво, међутим од њих се још захтева и поседовање одређеног склопа вредности, мотивације, одговорности, посвећености и бриге према заједници у циљу унапређења квалитета живота (Јацобу, 2009 према Ћулум и Ледић, 2010). Цивилним залагањем појединаца конституише се цивилно друштво при чему се грађани оснажују као носиоци позитивних друштвених промена за бољу демократију и одрживо друштво. Према коалицији цивилног залагања (Coalition for Civic Engagement and Leadership, 2005) издвајају се следеће „карактеристике цивилног залагања: самоучење и учење од других у окружењу како би се развила перспектива и став о одређеним друштвеним питањима; поштовање

различitosti и толеранција; обазриво и обзирно понашање, нарочито у ситуацијама сукоба; преузимање активне улоге у политичким процесима; активно учешће у јавном животу и допринос решавању проблема у заједници; чланство у организацијама цивилног друштва; преузимање водећих улога у организацијама цивилног друштва; развијање емпатије, етичности, вредности и осећаја друштвене одговорности; промовисање друштвене једнакости на локалном и глобалном нивоу“ (Ћулум и Ледић, 2010:72).

Учење залагањем у заједници је модел учења са дугом традицијом на светским универзитетима

Конципиран је још 1967. године у Сједињеним Америчким Државама од стране Роберта Сигмона и Вилеама Рамсија и то под називом *service-learning*, мада се у последње време све чешће користи термин *academic service-learning*. Даљи замах у развоју учења залагањем у заједници дао је НЦСА (*The National and Community Service Act*) 1990. године. Амерички конгрес је одобрио поменути документ 1993. године дајући тако замајац расправама о грађанској одговорности младих чланова заједнице, али и одговорности образовних институција према заједници уз подстрек универзитетима да развијају могућности бодовног кредитирања студената који партиципирају у програмима локалне заједнице (Ћулум и Ледић, 2010). Што се, пак, тиче самог терминолошког одређења овог модела искуственог учења, различити га аутори различито тумаче. Примере проналазимо у хрватској литератури, где је ова тематика досада изучавана у већој мери него код нас и где се помињу термини попут Академски сервисе-леарнинг (Удруга за грађанско образовање и друштвени развој ДИМ, 2006), друштвено корисно учење (Микелић Прерадовић, 2009), док се ауторке Ћулум и Ледић залажу за употребу термина учење залагањем у заједници.

Као основне аргументе за употребу термина учење залагањем у заједници наводи се: 1) анализу циљева, карактеристика и исхода овог модела и 2) корелацију са термином и концептом цивилног залагања који се овим моделом системски подстиче (Ћулум и Ледић, 2010:75). Сама идеја активног учења, учења путем укључивања студената у процес учења, потиче још од Дјуиа, који је сматрао да би добро осмишљене наставне активности могле подстицајно да утичу на студенте у циљу њиховог укључивања у

заједницу и интензивније цивилно залагање (Дјуи, 1938 према Ћулум и Ледић, 2010). Извесно је да се модел искуственог учења залагањем у заједници данас увелико практикује на универзитетима широм САД-а, иако ни тамошњи аутори не постижу консезус по питању такве праксе. Неки га критикују услед ограниченог појмовног и теоријског концепта, други му на терет стављају замерку да модел рефлектује својеврсно патронизовање образовне елите, трећи критике упућују на рачун обавезног волонтирања које чини саставни део модела, док четврти преиспитују идеолошка усмерења модела (Marcus, Howard i King, 1993; Grinwright i Cammarota, 2002; Ћулум и Ледић, 2010).

Упркос поменутиим критикама и критичарима, издваја се и група аутора која модел учења залагањем у заједници појми као један од најквалитетнијих модела искуственог учења, али и својеврсним алатом који универзитетским наставницима пружа изванредне могућности укључујући тако друштвену одговорност студената у исходе учења (Michael, 2005). Овим се отвора још једно изузетно значајно питање везано за успех модела учења залагањем у заједници на нашем поднебљу, а то су свакако наставници. Њихове вредности, перцепција, ставови, филозофије, знања и спремност за променом важе за пресудне факторе у бављењу овом тематиком, о чему ће касније бити више речи.

Ћулум и Ледић, дају у свом раду детаљно појашњење овог модела, анализирајући постојеће дефиниције и описе. Брингл и Хачер учење залагањем у заједници дефинишу као „вишедимензионално образовно искуство у којем студенти активно учествују у квалитетно осмишљеној и организованој активности у заједници која одговара на препознате потребе те заједнице, а затим анализирају своју активност на начин који им пружа могућност дубљег разумевања садржаја студијског програма, уважавање доприноса научне дисциплине те снажнији осећај сопствене друштвене одговорности“ (Bringle i Hatcher, 1996 према Ћулум и Ледић, 2010:77). Док Аллианце истиче како модел учења залагањем у заједници „наглашава учење решавањем проблема и критичко промишљање, ставља курикуларне концепте у контекст стварних животних ситуација и проблема заједнице и тако оснажује студенте захтевајући од њих анализу, евалуацију и синтезу теоријских концепата кроз практично решавање проблема“ (Alliance, 1993 према Ћулум и Ледић, 2010:77).

У циљу што прецизнијег дефинисања теоријског концепта, пре свега, а затим и његове практичне примене нужно је направити дистинкцију између неколико појмова који се јављају уз модел учења залагањем у заједници и са њим деле заједничку основу у моделу искуственог учења студената. Појмови који се неретко и неоправдано поистовећују јесу учење залагањем у заједници, практични рад студената и волонтирање студената. У сва три случаја реч је о практичном ангажовању (раду, активности) студената, али се међу њима читавају и суштинске разлике у погледу усмерености, исхода учења и односа који се изграђује са заједницом

(Табела 1): Разлика између практичних активности студената (Ћулум и Ледић, 2010:79)

Врста активности искуственог учења	Усмереност, исходи учења и однос са заједницом
Учење залагањем у заједници	<ul style="list-style-type: none"> - Реципрочни сараднички односи на релацији студент-заједница - Професионални и лични развој студента и брига за заједницу су подједнако важни - Равнотежа између циљева студијског програма и исхода деловања у заједници - Уравнотеженост контекста наставног програма, учења студената и добробити заједнице
Практичан рад у настави	<ul style="list-style-type: none"> - У фокусу је добробит студента и његов професионални развој уз стицање специфичних знања и вештина - Исходи учења унапред су дефинисани наставним програмом - Контекст заједнице је занемарен
Волонтирање	<ul style="list-style-type: none"> - У фокусу је добробит заједнице - Акцент је на разноврсним активностима у заједници - Исходи учења нису повезани са наставним програмом - Контекст учења је секундаран

Прегледом табеле 1 може се констатовати да је учењем залагања у заједници улога студената одређена потребама заједнице у чијем деловању студенти партиципирају, те да није унапред дефинисана студијским програмом и исходима учења високошколске институције. Учењем залагањем у заједници пружа им се прилика да стечена теоријска знања трансформишу у практична знања излазећи из оквира учионица и вежбаоница, учествујући у реалном животу заједнице, од чега корист имају и студенти и заједница. Са друге стране обавезне практичне активности почивају на усвајању нових знања и вештина (практичних углавном) које су унапред прописане студијским програмима и исходима учења, при чему суштинску корист имају само студенти док је заједница у улози „средства“ којим се жели постићи предвиђени циљ. Насупрот практичном раду код волонтирања је акценат на добровољном раду студената од којег ће корист имати заједница, док је сам процес учења које произилази из датог искуства у неком другом плану. Свиме реченим се не жели умањити значај који имају волонтирање и практичан рад студента, будући да они и на тај начин свакако црпе одређен корпус знања и сазнања из искуства деловања у заједници, међутим то ипак није део модела учења залагањем у заједници преваходно због значаја који се придаје учењу а самим тим и залагању студената у заједници. Важно је напоменути да се ови процеси међусобно не искључују, те је тако могуће да студенти током учења залагањем у заједници и волонтирају или обављају практичан рад, али су то онда активности модела учења залагањем у заједници предвиђене студијским програмом (Ћулум и Ледић, 2010).

Улога универзитетског наставника у постизању друштвене одговорности универзитета

Пођемо ли од премисе да улога универзитетских наставника није само у томе да студенте усмерава и води ка освајању обимног корпуса знања и сазнања, која су у складу са дефинисаним исходима учења, већ и да им буде на располагању током усвајања, преузимања и поунутрења скупа вредности које прокламује цивилно друштво, постаје јасно да су промене и у академској заједници нужне. Објашњавајући поближе у претходном поглављу појмове учење залагањем у заједници, практични рад студената и волонтирање студената (при чему сву сва три значајна у развоју цивилног друштва и конципирању друштвено одговорног универзитета) можемо

констатовати да је на нашем универзитету присутан само практичан рад студената, уз тежњу подстицања културе волонтирања док би за утмељење учења залагањем у заједници била неопходна промена низа законских регулатива. Свесни комплексности и озбиљности таквих промена, али и тромости законског апарата детаљније ћемо се позабавити анализом предуслова за покретање иницијативе и увођења модела учења путем залагања у заједници на универзитету. Први такав корак би могла да буде промоција културе волонтирања и то како међу студентима тако и међу наставницима, односно промена вредности унутар универзитетске заједнице, док се други корак односи на промене у академској професији које су условљене пре свега друштвеним променама.

Године 2012. Центар за образовне политике извршио је истраживање о друштвеној одговорности универзитета, базирајући се на четири сегмента академског живота: 1) друштвени ангажман припадника академске заједнице; 2) професионална каријера и услови рада у академској професији; 3) научно истраживачки рад; 4) врсте управљања и администрација (Друштвени ангажман академског особља у Србији, 2013 према Грандић и Босанц, 2018а). У оквиру наведеног истраживања разматрано је и питање активизма и то из два угла. Из угла стручног и друштвеног активизма при чему су испитаници имали задатак да вреднују важност саме активности, али и да оцене степен властитог активизма. У питању су биле активности стручног активизма попут: Учешће у јавним расправама и стручним консултацијама о предлозима закона и регулаторних аката у домену струке; Учешће у радним групама за израду закона и регулаторних аката; учешће у раду комисија на факултету; Учешће у раду радних група на Универзитету; Писање стручних чланака за новине.... Добијени резултати указују да иако испитаници (универзитетски наставници) сматрају велику већину побројаних активности изузетно значајним, сами углавном нису учествовали у наведеним активностима. Када су у питању активности друштвеног активизма као што су: Учешће на трибинама, јавним предавањима, организованим јавним скуповима; Праћење дешавања у политици уопште; Сарадња са организацијама цивилног сектора; Учешће у јавним расправама и стручним консултацијама о предлозима закона и регулаторних аката који су изван домена струке; Потписивање петиција о различитим питањима; Гостовање на радио и/или тв емисијама са активистичком тематиком; Учешће на демонстрацијама, протестима, митинзима; Учешће у штрајковима; Писање чланака на блогovima – и ту постоји приметан

дисбаланс у значају који испитаници придају поменутим активностима и степену њиховог залагања у оквиру истих. Резултати истраживања такође потврђују сумњу да постоји велики број испитаника који су неупућени у деловање матичне институције по питању стручног активизма на институционалном нивоу (Грандић и Босанц, 2018а).

Симптоматично је да су често и административно и наставно особље на универзитетима става да су аспекти активног грађанства попут волонтирања, изласка на изборе, учешће у универзитетским организацијама искључиво лична ствар студената, те да универзитетски наставници не сnose ни део одговорности по том питању. Надаље, у складу са тим већина запослених на универзитету сматра да институционални напори који се улажу у циљу цивилног залагања и промоције друштвених вредности, уствари нарушавају примарну мисију универзитета, односно образовање стручњака (Ледић, 2007). Како би био у стању да пруже друштвену одговорност, универзитетски наставник би према Макфарлановом моделу требао да поседују политичку писменост, поседују друштвену и моралну одговорност, као и знања и вештине залагања у академској и неакадемској заједници (Macfarlane, 2007 према Ћулум и Ледић, 2011). Универзитетски наставник, такође, наступа са позиције стручњака који сматра да је високошколско образовање много више од „пружања и усвајања корисних знања и вештина за тржиште рада, да је истраживање алат за решавање проблема локалне заједнице и друштва, а не само за објављивање, индивидуалну промоцију и напредовање“ (Ћулум и Ледић, 2011:47). Стога су Ћулум и Ледић (2011), оправдано, мишљења да интеграција друштвеног аспекта треће мисије у великој мери зависи управо од наставника и њихових ставова, те се у том смислу академска заједница може истовремено посматрати и као носилац јачања цивилне мисије, али и као извор отпора према њеном развоју. И док се у суседној Хрватској Законом о знанственој делатности и високом образовању из 2003.године проналазе чланови закона који јасно указују на значај друштвене одговорности универзитета, у Србији носиоци цивилне мисије нису универзитети већ појединци – ентузијастички, и стога је трећа мисија универзитета знатно мање институционализована у односу на две примарне мисије (наставу и науку) (Спасојевић, Клеут, Бранковић, 2012).

Јасно је да универзитети морају да рedefинишу своје приоритет и процесу ако желе да подстакну развој друштвене одговорности. Академска

заједница има задатак да активније партиципира при унапређењу квалитета живота у заједници и образовању проактивних и друштвено одговорних грађана. Један од аспеката путем којег је могуће утицати на афирмацију друштвене одговорности дефакто јесте и подстицање волонтерства у академској заједници. У прилог промоције и подстицања значаја волонтерства у образовном систему сведоче и резултати истраживања Ј. Ледић из 2001. и 2007. године, који сигнализирају да је потребно посветити посебну пажњу мотивисању младих за волонтирање с обзиром да они показују веће резерве и уздржаност према волонтирању у односу на старије. Истраживања су такође показала да образованији имају позитивније ставове према волонтирању, од мање образованих. Испитаници, су такође истакли и потребу за промоцијом и информисањем о волонтирању путем васпитно-образовног система, што имплицира потребом за увођењем волонтерских програма у све нивое васпитно-образовног система, што је и дугогодишња пракса у неким земљама (Ледић, 2007). У складу са резултатима из региона, јасно је да је и код нас нужно редефинисати и системски мењати ставове о волонтеризму, али и о многим другим вредностима друштвено одговорног, демократског и цивилног друштва, почевши од универзитетске заједнице која би по својој вокацији требала да буде заједница која учи и заједница која се мења.

Закључна разматрања

Данас се универзитети налазе у позицији у којој се од њих недвосмислено очекује да задовоље многе заинтересоване стране иако је њихова примарна концепција почивала на јединству заједнице студената и универзитетских наставника. Дејствујући под низом опречних захтева, потреба и намета, а под геслом глобализације и интернационализације све више пажње се у проучавању универзитета придаје његовој тзв. трећој мисији. Акцент је управо на дубини и обиму интеракција између заједнице и универзитета које се мењају, док је сама одговорност универзитета према друштву и економији перзистентна. Занимљива је и дилема којом се баве поједини аутори, расправљајући о томе да ли трећа мисија универзитета треба да буде у спрези са наставом и истраживањем или пак треба да буде у потпуности изолована од њих. Одговор на ову дилему несумњиво ће дати само друштво и промене које се у њему перманентно одвијају у некој скорој будућности. Оно што је сигурно, јесте, значај и потреба развоја треће мисије

универзитета уз промене у академској професији и друштвеном ангажману универзитетских наставника. Акцент је на промени вредносног система, изради законских регулатива и отварању универзитета ка моделу учења залагањем у заједници. Прегледом релевантне и доступне литературе јасно је да се учење залагањем у заједници у високошколској настави темељи на узајамно сарадничким односима између универзитета, са једне стране, и заједнице, са друге стране. Њихова кохабитација подразумева да обе стране инсистирају на садржајној повезаности студијских програма и активности залагања у заједници, уз постављане очекиваног исхода у виду обостране користи.

Изазови који предстоје и универзитету и заједници су бројни, а исходи неизвесни. Друштвено одговоран универзитет потражује друштвено одговорне модела учења, који би утицали на унапређење квалитета наставе али и осигурали већу проактивност студената и њихово ангажовање у решавању проблема и конструктивном савладавању препрека у заједници. Учење залагањем у заједници би могао бити један од модела који пружа могућност интелектуалног и друштвеног ангажовања студената и наставника, чинећи их друштвено одговорнијим грађанима (Wolff и Tinney, 2006 према Ћулум и Ледић, 2010) у склопу друштвено одговорног универзитета.

Литература:

- Adler, R. P., & Goggin, J. (2005). What do we mean by «Civic engagement»? *Journal of Transformative Education*, 3(3), 236-253. doi:10.1177/1541344605276792
- Brennan, J., King, R., & Lebeau, Y. (2004). *The role of universities in the transformation of societies. Synthesis Report.*, London: Centre for Higher Education Research and Information/Associatio of Commonwealth Universities: The Open University.
- Ćulum, B. I Ledić, J. (2010). Učenje zalaganjem u zajednici – integracija visokoškolske nastave i zajednice u procesu obrazovanja društveno odgovornih i aktivnih građana. *Revija socijalne politike*, 1, 71-88.
- Ćulum, B. i Ledić, J. (2011). *Sveučilišni nastavnici i civilna misija sveučilišta*. Rijeka: Filozofski fakultet u Rijeci.

- Elkana, Y. (2009). *Freedom and Interdisciplinarity: The Future of the University Curriculum*. *Social Research*, 76(3), 933–944.
- Ginwright, S., & Cammarota, J. (2002). New terrain in youth development: The promise of a social justice approach. *Social Justice*, 29(4), 82-95.
- Grandić, R. i Bosanc, M. (2018). Razvoj treće misije univerziteta u Srbiji. *Zbornik Odseka za pedagogiju*, 27, 7-27.
- Grandić, R. i Bosanc, M. (2018a). Promene u akademskoj profesiji i društveni angažman univerzitetskih nastavnika. *Pedagoška stvarnost*, 2, 158-169.
- Grandić, R. i Bosanc, M. (2019). Pedagoške implikacije društveno relevantnog univerziteta. *Nastava i vaspitanje*, 68(2), 215-230.
- Harkavy, I. (2006). The role of universities in advancing citizenship and social justice in the 21st century. *Education, citizenship and social justice*, 1 (1), 5–37.
- Kerr, C. (2001). *The uses of the university*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Ledić, J. (2007). Civilno zalaganje i društvena odgovornost sveučilišta. *U: Volontiranje je cool: Društveno odgovorno Sveučilište – poticanje culture volontiranja*. Rijeka: Zaklada Sveučilišta u Rijeci.
- Lombardi, J. V., Craig, D. D., Capaldi, E. D., Gater, D. S., & Mendonça, S. L. (2001). Quality engines: The strategic principles for competitive universities in the twenty-first century. *The Center Reports, University of Florida*, March.
- Markus, G., Howard, J., & King, D. (1993). Integrating community service and classroom instruction enhances learning: Results from an experiment. *Educational Evaluation and Policy Analysis*, 15(4), 410-419. doi: 10.3102/01623737015004410
- Michael, R. L. (2005). Service-learning improves college performance. http://findarticles.com/p/articles/mi_hb3325/is_/ai_n29182826. pristupljeno 10.5.2020.
- Milutinović, J. (2008) *Ciljevi obrazovanja i učenja u svetlu dominantnih teorija vaspitanja 20. veka*, Novi Sad: Savez pedagoških društava Vojvodine.

- Mrnjaus, K. (2008). *Pedagoška promišljanja o vrijednostima*. Rijeka: Filozofski fakultet Sveučilišta u Rijeci.
- Ostrander, S. (2004). Democracy, civic participation, and the university: A comparative study of civic engagement on five universities. *Nonprofit and voluntary sector quarterly*, 33(1),74-93.
- Schoel, A. (2006). *Strategic Management of University Research Activities*. Methodological Guide –PRIME project, Observatory of the European University.
- Spasojević, D., Kleut, J., Branoković, J. (2012). Društvene promene, Bolonjski proces i treća misija univerzitea u Srbiji. *Teme*, XXXVI, 3, 1157-1172.
- Šmit, V.H.O. (1999). *Razvoj deteta*. Beograd: Zavod za udžbenike i izdavačka sredstva.

Интернет извори:

Zakon o visokom obrazovanju – ("Sl. glasnik RS", br. 88 od 29. septembra 2017, 27 od 6. aprila 2018 - dr. zakon, 73 od 29. septembra 2018) -

<http://www.mpn.gov.rs/wp-content/uploads/2017/12/visoko-zakon.pdf> pristupljeno 1.6.2020.

Strategija za stvaranje podsticajnog okruženja za razvoj civilnog društva u Republici Srbiji za period od 2016.-2020.godine - <https://civilnodrustvo.gov.rs> pristupljeno 1.6.2020.

Strategija za razvoj obrazovanja u Srbiji do 2020.godine - <http://www.mpn.gov.rs/wp-content/uploads/2015/08/STRATEGIJA-OBRAZOVANJA.pdf> pristupljeno 22.5.2020.

6. РАЗВОЈ ПРАКСЕ ВОЛОНТИРАЊА И МОТИВАЦИЈА МЛАДИХ

Развој праксе волонтирања кроз историју до савременог доба

Волонтирање кроз историју

У различитим облицима кроз историју, волонтирање је било део сваког друштва и цивилизације (Dekker & Halman, 2003). Данас, за волонтирање можемо да кажемо да је глобални феномен, од ког се очекује све већи допринос како развоју појединца, тако и решавању различитих друштвених проблема. Прва белешка о волонтирању везује се за 1755. годину и француске војне добровољце, односно оне који су се нудили војној служби. У 19. веку, волонтеризам одлази корак даље. У САД, Клара Бартон, 1881. године заједно са добровољцима оснива амерички Црвени крст, организацију за помоћ у различитим катастрофама. У то време још увек се бележе искључиво неформални облици ангажовања становништва у добротворне и хуманитарне сврхе. Почетак институционализације волонтерства везује се за почетак 20. века. Идеологом овакве врсте волонтерског рада сматра се Пјер Серезол, син тадашњег председника Швајцарске, који је 1920. године заједно са Ибером Парисом организовао прву групу волонтера на међународном нивоу који су били укључени у обнављање Француске после Првог светског рата. Исте године основао је своју волонтерску организацију “Service Civil International”. 1934. године Серезол води волонтере у Индију и овај догађај се сматра почетком функционисања волонтирања у Азији, Јужној Америци и Африци (Gillette, 1968). Поред Серезолове организације, волонтерске организације основане почетком прошлог века, а које и данас постоје су: „Youth Action for Piece“,

„Union of International Associations“, „Rotari International“, „Junior Leagues International“ и „Lions club International“. Неке од ових организација су активне и данас и броје преко милион волонтера.

Волонтерство наставља свој развој и током Другог светског рата. Волонтери су преко различитих организација помагали војсци у виду неге повређених, забави војника и прикупљању залиха. После Другог светског рата, могућности за волонтирањем се шире, волонтери кроз формализоване процесе долазе до најразличитијих врста послова и пружају помоћ широм света (Резултати истраживања о волонтирању у пограничном региону Бугарска-Србија, 2017). Сваком наредном годином народи широм света и различите светске организације постају све свесније потребе за волонтирањем и побољшањем услова за волонтере. У том контексту 1948. године Унеско оснива ССIVS (Co-ordinating committee of international voluntary service), организацију која је представљала кровну платформу за сва друга волонтерска удружења. Овај комитет је практично промовисао боље услове за волонтере, а имао је и значајну улогу у формирању волонтерских организација у Источној Европи.

До 1960. године волонтерске организације постоје у целој Европи. Важност волонтерског рада постаје све већа и пре свих, западна Европа, почиње да увиђа велику економску вредност коју доноси волонтирање. На снагу ступа низ докумената, одлука и препорука које подстичу, промовишу и развијају волонтерство. 1983. године у Европском Парламенту усвојена је „Резолуција о волонтирању“, коју 1985. године усваја генерална скупштина Уједињених Нација, а 5. децембар се проглашава Међународним даном волонтера-ки за економски и социјални развитак (Resolution 40–212, 1985). Наредних година развијају се волонтерски програми и подстиче се мобилност волонтера. 1994. године донета је „Препорука о промоцији волонтерског сервиса“ (Recommendation R(94)4 of the Committee of Ministers to Member States on the Promotion of a Voluntary Service, 1994), у којој је указано на важност волонтирања за друштво уопште и значај стварања правних, политичких и финансијских оквира како би се формирао јединствен волонтерски сервис на европском нивоу. На основу овога 1996. године покренут је програм Европски Волонтерски Сервис (European Voluntary Service - EVC) који организује волонтирање младих од 18 до 25 година. 1998. године донета је Европска повеља о волонтерству којом се волонтерски рад одређује као делатност која је мирољубива, својеволјна, утемељена на личној

мотивацији и слободи избора, у интересу људи, није мотивисана финансијском добити, одвија се на локалном, националном и интернационалном нивоу.

Године 2000. светски лидери дефинисали су Миленијумске развојне циљеве (Millennium Development Goals, 2000), који подразумевају 8 циљева за борбу против болести, глади, сиромаштва, уништавања околине, неписмености и дискриминације жена. Ово представља оквир за решавање кључних светских проблема, а волонтери су промовисани као детерминишући и незаменљив фактор у остваривању тих циљева. Исте године Савет Европе донео је Европску Конвенцију о промоцији међународног дугорочног волонтерског рада младих (European Convention on the Promotion of a Transnational Long-term Voluntary Service for Young People, 2000). У њој се дефинишу права и обавезе волонтера, као и уговор о волонтирању, финансијски услови волонтирања, као и потврде и сертификати о волонтирању. Година 2001. била је Међународна година волонтера, а тим поводом Савет Европе је донео Општу декларацију о волонтирању (Universal Declaration on Volunteering, 2001). Иако примећујемо да у свету постоји све већи број докумената о волонтирању и правима и обавезама волонтера, можемо да кажемо да је њихов домет најчешће само декларативан, а да су практичне примене истих још увек у већем делу света врло ограничене. Према Студији о волонтирању у Европској унији (Study on Volunteering in the European Union, 2010), демократске државе са већом продуктивношћу рада и вишим економским развојем, као и оне са институционалном традицијом имају развијено цивилно друштво, велики број волонтерских и уопште непрофитних организација. Већина држава које су биле под комунистичким режимом врхунац учешћа грађанског друштва и мобилизације у јавном животу доживљавају осамдесетих и деведестих година двадесетог века, када долази до пада комунизма (Матић, 2014). У такве случајеве спада и Србија.

Историја волонтирања у Србији

У Србији, прва волонтерска организација основана је 1876. године, када је тадашња Кнежевина Србија потписала Женевску конвенцију, а Међународни комитет Црвеног крста, признао приступ Србије тој организацији. Пре Другог светског рата постојала су различита добротворна и хуманитарна друштва, најчешће организована у оквиру цркве или

различитих грађанских друštava. Након Другог светског рата, у Социјалистичкој Федеративној Републици Југославији, највећи део волонтирања надгледала је држава. Под њеном контролом, постојала су одређена друштва која су користила волонтерски рад. Слично другим социјалистичким државама и у Југославији су се развијале радне акције, којима се обнављала земља и градила инфраструктура (домови културе, путеви, фабрике, спортски објекти). Постојале су различити савези који су контролисали овакав рад (нпр. Социјалистички савез радног народа Југославије, Савез социјалистичке омладине). Иако постоје подаци да је овакав рад некада био и присиљан, већина њих се укључивала добровољно, а постојала је и размена на међународном нивоу са другим комунистичким земљама. Оваква врста волонтирања у заједници, није била законски призната, а недостајала јој је и демократска укљученост (Милошевић, 2005). Комунистичко наслеђе свакако може да користи као потенцијално објашњење за нижи ниво укључености грађана у организације које се баве социјалним питањима, након распада СФРЈ, приметан је развој волонтерства у Србији. Генерално, земље у транзицији су имале проблем, јер су грађани навикли да се социјални проблеми решавају на државном нивоу (Беговић, 2006), чиме је само расла потреба за развојем цивилног друштва, које карактерише самоиницијатива и волонтерски рад.

Деведесетих година се ситуација у Србији знатно мења. Развија се волонтирање, које је пре свега усмерено на хуманитарну помоћ избеглицама и породицама страдалих у рату. Године 1990. основан је Волонтерски сервис Србије (ВСС) који је првобитно деловао у оквиру земље, а касније израстао у међународну волонтерску организацију (Резултати истраживања о волонтирању у пограничном региону Бугарска-Србија, компаративна анализа, 2017). Поред међународне размене волонтера, они организују међународне волонтерске кампове у Србији и учествују у радним групама, одборима и институцијама локалних и међународних мрежа волонтера. Осим овог сервиса, у оквиру волонтерства делују и Млади истраживачи Србије (МИС), организација младих која има преко 3000 чланова, а регистрована је још 1977. године. Данас се бави волонтирањем и заштитом животне средине. Од 2004. године у Новом Саду постоји Волонтерски центар Војводине, који је и званично регистрован 2005. године као невладина организација (Перић и сар., 2008). Формирала га је група ентузијаста, као потенцијално решење за различите друштвене и локалне проблеме. Године 2008. ВЦВ постаје огранак међународног SCI (Service Civili International) – Peace Network. Поред

размене волонтера, ВЦВ има за циљ да волонтерски рад буде признат и препознат, а све у служби развоја одговорног појединца и друштва.

Можемо да закључимо да након 2000. године информисаност грађана у Србији о волонтирању расте и оно постаје знатно интензивније. Повећава се међународна сарадња, као и број учесника у волонтерским пројектима и програмима. Поред већ поменутих организација, чији је примарни посао волонтирање, Србија је у овој области отишла и корак даље. У Београду, у оквиру градске управе постоји канцеларија за младе која спаја волонтере са волонтерским организацијама. У оквиру корпоративне друштвене одговорности, развија се корпоративно волонтирање, које подразумева укључивање људи из пословног сектора у волонтерске активности локалне заједнице. Како би се наградили најбољи програми и компаније у овом сектору волонтерства, од 2010. године у Србији се додељује и годишња награда за корпоративно волонтирање. У мају 2010. године у Србији је усвојен Закон о волонтирању, што значи да се управо навршило десет година од доношења овог докумета, при чему су се организације цивилног друштва од почетка залагале за његову измену и допуну. Године 2019. формирана је и радна група од стране ресорног министарства Републике Србије, која има за задатак да анализира ефекте примене Закона о волонтирању. Све наведено, говори у прилог томе да се волонтирање у значајној мери померило са тачке где је било у нашој земљи протеклих година, али да свакако имамо још много простора за рад и унапређење како би достигли високо развијене земље у овој области.

Законски оквир као предуслов реализације волонтирања: правни основ волонтирања

Сведоци смо да изазови савременог света из дана у дан постају све већи. У складу са тим, волонтерство постаје један од најснажнијих елемената људског потенцијала, а потреба за организованим волонтирањем све већа. С обзиром да волонтирање снажно утиче на културу, политику, а самим тим и на историју једне земље, евидентна је све већа друштвена важност овог феномена за сваку државу и њене грађане. Иако волонтирање као феномен постоји практично од кад и човечанство, и даље свака држава за себе има различите традиције и дефиниције овог појма.

Почетком XX века у целом свету се формирају прве организације волонтера, чиме волонтерство постаје институционализовано, али тек 80-тих година XX века почињу да се усвајају различити документи (препоруке, резолуције и закони) који ближе дефинишу права, обавезе и могућности волонтера и оних који организују волонтирање. У свету су за волонтерски сектор заинтересоване бројне организације и већа. Тако се уређењем волонтеризма осим појединчаних држава, на међународном нивоу баве и: Уједињене Нације, Савет Европе, Европски парламент, Међународна асоцијација за волонтерске активности и други.

С обзиром да је волонтирање до сада најчешће било организовано од стране различитих невладиних организација и даље је приметан недостатак структурисаног приступа како земаља Европске уније, тако и земаља у транзицији. Истраживања показују да неке земље Европске уније имају развијенији сектор од осталих чланица и да на ту ситуацију утичу бројни фактори попут историје, политике и културе (Матић, 2014). Препорука Европске уније је да све земље чланице имају усвојен нормативни оквир и законом регулисана питања волонтеризма. Истраживања показују да економски и демократски развијеније државе имају боље развијено цивилно друштво, а да је на нашим просторима комунистички систем успорио развој волонтерског сектора (Study on Volunteering in the European Union, Final Report, 2010). Међутим јасно је да постоје изазови са којима се чак и волонтерски сектор у Европској унији сусреће, и то су: недостатак јасног правног оквира; недостатак националних стратегија за промовисање волонтеризма; финансијска ограничења; недостатак понуде и тражње; недостатак начина за признавање волонтерских активности; различите пореске препреке и недовољни подаци о волонтирању (Матић, 2014). С обзиром на наведене податке, можемо да претпоставимо да ни Србија није у знатно бољем положају када је реч о правном и законском оквиру волонтирања.

Као добра пракса у свету, у развоју волонтеризма, показало се усвајање нормативног оквира и у складу са тим у Републици Србији је донет Закон о волонтирању, који је почео са применом у децембру 2010. године. Овим законом правно је дефинисано: шта је волонтирање; које врсте волонтирања су уопште регулисане законом (краткорочно, дугорочно и ад хоц волонтирање); ко све може бити волонтер и која су његова законска права и обавезе; ко је организатор волонтирања и под којим условима и

koјим законским обавезама; ко може да буде корисник волонтирања; дефинисан је уговор о волонтирању, као правни инструмент који закључују волонтер и организатор волонтирања; шта су потврда о волонтирању и волонтерска књижица, евиденција и извештај о волонтирању, као и које су казнене одредбе услед непоштовања Закона (Како волонтирати у Србији: Водич за примену Закона о волонтирању, 2011). Овај Закон у сваком случају представља знатну подршку развоју волонтирања, поготово у земљама, као што је Србија, у којима не постоји дуга традиција волонтирања.

Међутим са почетком његове примене велики број волонтерских организација је почео да указује на различите недостатке истог. Пре свега ту се наводе: могућност злоупотребе младих од стране послодаваца, затим високе административне обавезе оних који организују волонтирање па чак и то да се овом Закону може оспорити сврха (У сусрет новом Закону о волонтирању, 2019). С обзиром да се у пракси показало да сам Закон није довољан како би се промовисала и стимулисала култура волонтирања, канцеларија Владе Републике Србије за сарадњу са цивилним друштвом, израдила је 2017. године нацрт Прве националне Стратегије стварања подстицајног окружења за развој цивилног друштва, која међутим и даље није усвојена. Радни нацрт Националне стратегије подељен је у шест поглавља и подразумева: правни и институционални оквир сарадње органа власти и цивилног друштва; финансијску одрживост цивилног сектора; улогу цивилног друштва у европским интеграцијама; улогу организација цивилног друштва у неформалном образовању; улогу ових организација у социоекономском развоју друштва кроз волонтерски рад и социјално предузетништво, као и пружање услуга социјалне и здравствене заштите (Резултати истраживања о волонтирању у пограничном региону Бугарска-Србија, компаративна анализа, 2017).

С обзиром да Стратегија није усвојена, а да су евидентни системски недостаци постојећег Закона можемо да закључимо да је неминовно да дође до измене Закона о волонтирању, али тек након детаљне анализе и емпиријских података о слабостима постојећег Закона, као и коришћењем искустава и добре праксе држава из региона и Европске уније. Чини се јасним да је у нови Закон неопходно унети правни оквир политике значаја промоције и развоја волонтирања уопште и обавезе државе везане за ову област, а свакако задржати уређен однос волонтера, корисника и организатора волонтирања.

Искуства из праксе волонтирања у Западној Европи

Волонтирање представља један од кључних аспеката европске политике за младе, а с обзиром да пружа могућност неформалног и информалног образовања један је од најважнијих елемената у стратегији целоживотног учења Европске уније. Глобалне процене из 2017. године број волонтера у свету постављају на 970 милиона, што прерачунато у радне сате износи 125 милиона „стално запослених радника“ (Медина, 2017). Сама овај податак, чини кристално јасним колики значај волонтерски сектор има за сваку државу и у економском смислу. Подаци истраживања из 2010. године које је спровела Европска комисија говоре да у Европи волонтира око 100 милиона људи, што је подједнак број и истраживању из 2015. године које наводи да у Европи волонтира око 94 милиона одраслих¹⁹.

Највише волонтирају одрасли од 30 до 50 година, док је волонтирање младих и старих у константном порасту (Powell, 2010). У Европи се највише волонтира у склопу рада због остваривања каријере, што представља обострану корист волонтерима за стицање вештина и контаката, а организацијама које организују волонтирање, јефтину радну снагу. Поред овога волонтери у Западној Европи су укључени у допринос разноврсним секторима у области образовања, пружања услуга, међусобну помоћ и самопомоћ, помоћ животињама, друштвене и еколошке акције, спорт, хуманитарну помоћ, истраживања и развојне политике држава. Велики број организација се бави волонтерским сектором и нуди безброј могућности онима који су расположени да волонтирају у најразличитијим областима у целој Западној Европи.

Истраживање Еуробарометра из 2015. године наводи да је 22% до 23% Европљана старијих од 15 година укључено у волонтирање, а као најчешћа подручја волонтирања наводе се: хуманитарна и развојна помоћ (44%); образовање, обука и спорт (40%), култура и уметност (15%). Ове активности се највише одвијају у оквиру локалне заједнице (66%) или у оквиру своје државе (27%), док је 7% волонтирања усмерено на неку другу државу чланицу Европске уније, док 11% волонтера на остатак света (<https://epthinktank.eu/2016/10/20/volunteering-in-the-eu-plenary-podcast/>). Иако се волонтерски сектор из године у годину шири, и даље постоје државе

¹⁹ <https://epthinktank.eu/2016/10/20/volunteering-in-the-eu-plenary-podcast/>.

Западне Европе које знатно брже напредују у овом пољу од других. Тако на пример, у Ирској волонтира 42% младих, у Данској 39%, у Холандији 38%, док у Шведској (15%) или Грчкој (13%) је тај процент знатно нижи (<https://epthinktank.eu/2016/10/20/volunteering-in-the-eu-plenary-podcast/>). Као препреке волонтирања у Западној Европи наводе се сложеност и различита регулисаност овог сектора у различитим државама, односно неуједначеност закона о волонтирању. Ове баријере могле би да се отклоне постављањем јединствених стандарда који би омогућили несметану флукуацију волонтера на међународном нивоу. У том контексту, 2013. године, донета је резолуција Европског парламента која препоручује стварање Европског статута о удружењима, како би волонтерске организације добиле правна и институционална признања. Највећу Европску мрежу за волонтирање представља Европски волонтерски центар, са преко 80 националних, регионалних и локалних волонтерских центара и организација за подршку широм Европе, који сваке године додељује награду „Европски волонтерски капитал“ са циљем подржавања и промоције волонтирања у Европи.

Већина земаља чланица Европске уније даје подршку волонтерима кроз порески режим. У Немачкој волонтери могу да добију пореску олакшицу и до 500 евра, а знатно веће пореске олакшице односе се на приходе од спровођења различитих врста обука и чланарина волонтерским удружењима (Volunteering the European Union, 2010). Овим путем се подстиче волонтирање и шаље јасна порука о значају овог сектора. Када је реч о универзитетима и волонтирању у Западној Европи, аутори наводе да постоје три модела подстицања и вредновања волонтерског рада (Котлар, & Башић, 2010):

1) Универзитети где постоје службе задужене за волонтере. На већини универзитета у Немачкој, Аустрији, Шведској, Норвешкој и Великој Британији постоје волонтерски центри који посредују у организацији волонтирања студената на самом универзитету; баве се волонтирањем у заједници, на националном и међународном нивоу; раде едукације волонтера и организују промоцију волонтеризма.

2) Организовање одређених предмета по систему академског учења за заједницу (*academic service learning*). У оквиру овог модела, студенти волонтирају на обавезним или изборним предметима. Тиме, искуственим моделом учења и активним ангажовањем у заједници испуњавају своје предиспитне обавезе.

3) Вредновање волонтеризма академским бодовима остварује се на оним универзитетима који волонтирање вреднују као неформално учење. Највише оваквих примера има у Француској и Великој Британији. Европска унија је 2009 године усвојила документ који би требао да служи као водич за признавање неформалног и информалног учења (European Guidelines for Validating Non-formal and Informal learning, 2009).

У контексту универзитета и волонтирања, значајно је још да кажемо да на одређеним факултетима у Европи (Француска) постоје студијске групе које имају слободу да упишу студенте на основу стечених знања, вештина и компетенција волонтирањем, односно неформалним путем, уколико имају потврде да су те вештине сличне онима које су стечене у формалном образовању (Котлар & Башић, 2010). Можемо да закључимо да Западна Европа препознаје значај и могућности великих размера које волонтерски сектор нуди и пружа како развоју појединца, тако и добробити других.

Словенија

Од када је проглашена независном државом, 1991. године, Словенија има велики број невладиних организација које се баве волонтирањем. Оне су се ујединиле и 2003. године развијена је словеначка мрежа волонтерских организација, која је задужена за ширење информација и промоцију волонтирања. У оквиру ове мреже, сваке друге године се одржава конгрес волонтера и постоји професионални кодекс за волонтерски рад (Rakar et al., 2011). Године 2011. у Словенији је усвојен нови Закон о волонтирању, измењен, донешен од стране Министарства, али уз консултације са невладиним организацијама. Специфичности и добре стране овог закона су да поред тога што дефинише обавезе и права волонтера, омогућава мониторинг волонтерског рада и од организатора волонтирања тражи да издају потврде о стеченим вештинама при обављању волонтерског рада (Rakar et al., 2011). Битна карактеристика закона у Словенији је што волонтери не губе статус незапослене особе уколико волонтирају. Такође постоји државно признање за најбољег волонтера који се бира од стране Националног већа младих.

Што се тиче волонтирања у систему школства и на факултетима, влада Словеније подстиче увођење волонтирања у школски наставни програм, финансирањем волонтерских програма. Ученицима се нуди

одређен број сати да волонтирају кроз ваннаставне активности, за које добијају потврду о учешћу. Универзитет у Лјубљани у свом систему акредитације формално признаје вештине које студенти стекну волонтирањем. Медицински факултет и Факултет за менаџмент у својим правилницима имају одређено бодовање оваквих активности (Павков, 2019).

У Словенији има још неколико добрих примера праксе везаних за валидацију и евиденцију неформалног учења. Словеначко удружење извиђача увело је Таборнски пасош знања и вештина. Он представља алатку за препознавање и процену сопственог искуства, знања и вештина које неко стекне волонтирањем (Павков, 2019). Следећи пример је МЕПИ – Награда војводе од Единбурга, која је део светски познатог омладинског програма. Овај програм је намењен младима од 14 до 25 година и садржи волонтирање, експедиције, различите вештине и спортске активности. Свака од ових активности бележи се у такозваном индексу постигнућа и може да користи приликом даљег образовања или запошљавања (Павков, 2019). Вредан помена је још један пример у области валидације волонтерског рада у Словенији. То је пројекат Завод Нефикс (<http://www.nefiks.si/>) који је финансиран средствима ЕСФ-а (Европски социјални фонд), Оперативним програмом Словеније 2014-2020 и средствима Министарства образовања, науке и спорта Словеније. То је јединствен систем који функционише на територији целе Словеније, а користи се за бележење неформалног знања који омогућава младима да у електронском облику или путем књижице систематски прикупљају све неформално стечене компетенције. Сакупљене податке млади могу да користе за потребе запослења и континуираног даљег образовања. Знања стечена овим путем сврстана су у шест тематских области: активно грађанство и учешће у различитим пројектима; студентске услуге; знање стечено у организованим облицима образовања (семинари, курсеви и сл.); волонтирање; међународно стечене компетенције и други начини стицања различитог искуства. Када је активност убележена, пружалац образовања или послодавац може да је потврди електронски у систему или печатом и потписом у књижици. За сада Нефикс броји око 16000 корисника (Павков, 2019).

Будућност волонтеризма у Словенији је извесна. Они већ сада имају један од најразвијенијих волонтерских сектора у региону, прате трендове које постављају најразвијеније земље и препознали су важност ове области у сваком погледу.

Босна и Херцеговина

Када је реч о волонтерском сектору у Босни и Херцеговини, он има дугу историју. Волонтирање је првобитно било организовано од стране верских институција или у облику моба, помагањем члановима породице или суседима. За време СФРЈ као и у остатку државе неплаћени рад су контролисале различите државне организације. Након 1990. године волонтирање је превасходно усмерено на пружање хуманитарне помоћи, развој и обнову БиХ. Од тада се доста улагало у развој грађанског друштва и волонтеризма у Босни и Херцеговини, што је почело да даје и резултате у виду пораста младих који су укључени у волонтирање (Schlossar, 2012).

Као и у осталим земљама региона, у БиХ је препознат значај волонтирања и он добија свој нормативни оквир са усвојеним Законом о волонтирању ФБиХ 2012. године (Службене новине ФБиХ, бр.110/12). Овим Законом одређени су појмови везани за волонтирање; принципи и услови волонтирања; подстицајне мере волонтирања; извештаји и уговори о волонтирању; права и обавезе организатора волонтирања, корисника и волонтера; уговор о волонтирању; евидентирање и извештавање волонтирања; начин употребе волонтерске књижице; издавање потврде о волонтирању и казнене мере у случају прекршаја неког од чланова Закона.

Када је реч о Републици Српској, волонтеризам је правно регулисан од 2008. године када је донесен први Закон о волонтирању, који је измењен новим Законом о волонтирању РС, 2013. године (Службени гласник РС, бр.89□13), који је у односу на претходни највише редефинисан у погледу промоције и развоја волонтирања. Једна од новина измењеног закона је регулисање корпоративног волонтирања, док прописи у ФБиХ још увек не дају ову могућност.

Од када је 2005. године невладина организација успоставила прву локалну волонтерску службу, Комуникацијски центар за младе (КЦМ), подстиче се волонтирање и помаже се организацији и координацији волонтирања младих у БиХ. До данас је успостављено још неколико волонтерских служби које имају своје програме за унапређење заједнице (Prosocial Dimension of Volunteering in BH, 2011). Ове волонтерске службе помажу приликом израде различитих волонтерских програма који су у складу са потребама заједнице. Уопштено за политику младих задужена је

Комисија за координацију питања младих при Министарству цивилних послова (Schlossar, 2012).

Када је реч о волонтирању у оквиру факултета, као светао пример издваја се Факултет политичких наука у Сарајеву, који је акредитована установа за организацију дугорочног волонтирања у БиХ, при Министарству правде ове државе. Они склапају уговоре са најбољим студентима који волонтирањем усвајају нова знања, развијају вештине и истраживачке и академске способности и капацитета. Након завршеног волонтирања, студенти добијају потврду о радном искуству, која им између осталог, представља значајну референцу приликом запошљавања.

Можемо да закључимо да је у БиХ јачање невладиних организација допринело како развоју волонтеризма у самој земљи, тако и промоцији и ширењу иницијативе за волонтирање на међународном нивоу. Међутим све ово још увек није дало жељене резултате. Иако је по стопи незапослености БиХ међу првим земљама у региону, проценат младих који волонтирају је и даље прилично низак (Западни Балкан, Редовни економски извештај, 2017).

Хрватска

Почетак развоја цивилног сектора у Републици Хрватској везује се за 90-те године двадесетог века, али као и у осталим постсоцијалистичким земљама, активност људи у овом сектору знатно спорије напредује. Тек после 2000. године повећава се инфромисаност грађана и њихово учествовање у волонтерским програмима и долази до експлозије цивилног друштва (Беговић, 2006). Најновији статистички подаци Министарства за демографију, обитељ, младе и социјалну политику Републике Хрватске кажу да је у Хрватској у 2019. години деловало око 65000 волонтера (<https://mdomsp.gov.hr>).

Први нормативни акт, Закон о волонтерству у Републици Хрватској је донесен 2007. године, како би се осигурало повољно окружење и правно регулисао положај свих физичких и правних лица укључених у волонтирање. 2013. године донете су одређене измене и допуне овог Закона. Подаци говоре да је у Хрватској сваке године све више волонтера, чему је свакако допринео и Национални програм за развој волонтерства за период 2016.-2019. године. Поред овог програма, значајну улогу имају и бројни

волонтерски центри који преузимају улогу посредника између волонтера и организатора волонтирања. Облици волонтерског рада у Хрватској су: волонтирање у организацијама цивилног друштва или друштвеним институцијама; повремено волонтирање на одређеним догађајима; краткорочно волонтирање- волонтерски кампови и дугорочно волонтирање, најчешће међународног карактера (Беговић, 2006).

Влада Хрватске заједно са Министарством за демографију, обитељ, младе и социјалну политику подстиче волонтирање различитим пројектима који се одвијају на годишњем нивоу. Један од таквих пројеката је „72 сата без компромиса“, међународни пројекат који је заживео у Хрватској, а окупља средњошколце, студенте и младе запослене који кроз волонтерски маратон организују различите радионице за децу и младе, помажу старијима, чисте паркове и околину, организују еколошке акције и друге активности. Један од пројеката је и „Хрватска волонтира“, који се већ скоро десет година спроводи и има за циљ да подстакне и окупи што већи број грађана и организација како би се изградила боља заједница и покренуле позитивне промене. Посебна пажња се поклања младима као ресурсу пожељне будућности али и извору иновација и доминантних друштвених вредности.

Значајно је поменути и Хрватски центар за развој волонтерства, који поседује базу организатора волонтирања, мрежу волонтерских центара у земљи, базу тренера у подручју менаџмента волонтерских програма, као и програм оспособљавања за координаторе волонтера, а све са циљем повећања доступности и видљивости значаја волонтирања, као и информација о овом сектору на националном и међународном нивоу (<https://www.hcrv.hr/>).

Када је реч о волонтерском сектору и васпитно-образовном систему Хрватске, са доношењем Закона о волонтерству јављају се и прве иницијативе за развијање волонтерских програма унутар васпитно-образовних установа. Међутим, то су све и даље појединачни случајеви који највише зависе од наставника, професора или стручних сарадника који их организују. Што се тиче факултета, организовано волонтирање се спроводи на њих неколико у Загребу, Риједи, Сплиту, Осиеку и Задру (Котлар, & Башић, 2010). Оно није системски организовано, јер пре свега захтева додатни посао наставницима и све што се спроводи је захваљујући појединцима који препознају значај цивилне мисије универзитета (Ћулум & Ледић, 2010; Котлар, Пеликан, & Ретек Живковић, 2010). Волонтирање у

оквиру факултета у Хрватској спроводи се путем одређених изборних предмета, пројеката, признавања одрађене праксе или у оквиру практичне наставе (Котлар, & Башић, 2010). Хрватска је свакако препознала добробит и значај које друштво, локална заједница и држава могу да имају од волонтирања и колико је активно и друштвено одговорно грађанство важно за заједницу.

Србија

Извештај Светског индекса давања за 2019. годину каже да је Србија на 122. месту (од 125 земаља које су рангиране) по броју реализованих волонтерских сати на нивоу популације (Извештај Светског индекса давања, 2019). Према последњим подацима у Србији делује око 150000 волонтера, који се најчешће самоиницијативно пријављују, а највећи број њих је ангажован у организацијама цивилног друштва које се баве рекреацијом, културом и медијима, а најмање код струковних и пословних удружења (Резултати истраживања о волонтирању у пограничном региону Бугарска-Србија, компаративна анализа, 2017). Када говоримо о заступљености волонтеризма на територији Србије, спроведена истраживања показују да иако 71.5% младих сматрају да су волонтерске активности корисне, скоро 70% младих никада нису били волонтери. Од оних који су учествовали у волонтирању највећи број је завршило вишу школу или факултет, а само 16% од укупног испитаног узорка волонтера је за своје активности добило неку врсту признања или сертификат о свом ангажману или стеченом искуству (Резултати истраживања о волонтирању у пограничном региону Бугарска-Србија, компаративна анализа, 2017).

Према закону у Србији волонтирање је добровољно и организовано пружање услуге или обављање активности, без новчане надокнаде или друге користи, осим ако законом није другачије уређено (Закон о волонтирању, 2010). То значи да би се одређена активност окарактерисала као волонтерска, неопходно је да буде: добровољна, непрофитна, без накнаде за волонтерски рад и да доприноси другом лицу или заједници. У Србији су законом дефинисани појмови везани за волонтирање (ко су волонтери, организатори волонтирања и корисници волонтирања, услови које они треба да испуњавају), начела и принципи волонтирања, уговори о волонтирању, права и обавезе уговорених страна и надзори над применом закона. Поред уређеног

нормативног оквира волонтирања, у Београду постоји канцеларија за младе која води програм путем ког се спајају волонтери и волонтерске организације. Такође, постоји и мрежа друштвено одговорних компанија, која је део међународне мреже за корпоративно волонтирање. Нјен циљ је да ојача капацитете цивилног друштва кроз волонтирање (Резултати истраживања о волонтирању у пограничном региону Бугарска-Србија, компаративна анализа, 2017). Што се тиче социјалне и културне димензије волонтирања у Србији, постоје значајни резултати последњих година. Закон о социјалној заштити даје могућност да овлашћени пружалац услуга буде из организације цивилног друштва, док носиоци здравствене услуге могу бити само здравствени радници или сарадници. Међутим, постоји добра сарадња цивилног друштва са бројним удружењима пацијената.

Када је реч о волонтирању у контексту едукације и образовања, овај сектор постаје све заступљенији широм Србије. Волонтеризам би требало да постане саставни део образовног процеса основног, средњег и факултетског образовања, а да би постао део садржаја образовања у Србији, пре свега би требало да се уведе као део садржаја будућих учитеља и наставника на универзитетском нивоу. Веома је важно указати на чињеницу да студенти волонтирањем знатно повећавају шансе за запослење у различитим секторима након завршетка факултета. Уколико сте студент и желите да имате посао када завршите факултет, најбољи начин је да почнете да радите, односно волонтирате док студирате, јер данашње велике корпорације вишеструко врате онима који им пуно дају. У том смилсу Министарство за рад, запошљавање, борачка и социјална питања Владе Републике Србије од 2018. године има потписан Протокол о сарадњи на реализацији програма волонтирања са 12 факултета (Универзитет у Београду: Факултет политичких наука, Правни факултет, Филозофски факултет, Машински факултет, Факултет за специјалну едукацију и рехабилитацију, Технолошко-металуршки факултет; Универзитет у Нишу: Филозофски факултет, Правни факултет и Факултет заштите на раду, Висока школа струковних студија за криминалистику и безбедност; Правни факултет у Крагујевцу; Филозофски факултет у Новом Саду; Државни универзитет у Новом Пазару). На овај начин студенти стичу искуства у областима у којима се образују и на тај начин раде на свом личном, социјалном и професионалном развоју.

У контексту волонтирања у оквиру образовног процеса, треба споменути и програм „Искусствено учење – емпатија, друштвена

осговорност, активизам“ које спроводи Колпинг друштво Србије (<https://kolping.rs/program/iskustveno-ucenje/>). Циљ овог програма је да се успостави веза између наставног градива и активизма младих у локалним срединама, како би ученици стекли практичне вештине и развили друштвену одговорност. Овај програм се реализује у 18 основних и средњих школа, на територији целе Србије, кроз две етапе. У првој етапи, ученици са својим професорима идентификују проблем у својој средини и осмишљавају како би допринели његовом решавању, а затим оно што су научили у учионици преносе у стваран свет кроз своје акције пружања помоћи онима којима је помоћ потребна или очувању животне средине, рестаурацији школа и сл. На крају школе аплицирају за регионалну награду за искуствено учење („Regional Service-Learning Award“).

Иако је извесно да волонтерски сектор у Србији стално напредује и да су Волонтерски сервис Србије и Волонтерски центар Војводине део широке мреже међународних организација волонтирања, још увек смо на веома ниском нивоу када је реч о признавању волонтерских активности појединца. У земљама Европске Уније, признавање волонтирања појединца везује се уз концепт целоживотног учења и вредновања и признавања информалног и неформалног учења (Ћулум, 2008). Кључна прекретница за признавање волонтерског рада у развијеним Европским земљама била је Конференција министара задужених за младе одржана 2002. године, којом је званично препозната важност волонтирања и развијања прикладних образаца признавања стечених знања, искустава, компетенција и вештина волонтирањем на различитим нивоима. Године 2004. Савет Европе усвојио је Европске принципе за признавање и формално вредновање неформалног учења (Council of the European Union, 2004). Ту се истиче да волонтирање за појединца представља прилику за стицање знања, вештина и компетенција чије признавање може да помогне при запошљавању. Велика Британија, Холандија, Француска, Норвешка, Аустрија, Немачка, Белгија, Сједињене Америчке Државе су само неке од земаља у којима се изузетно цени волонтирање и постоје различити модели признавања волонтерских вештина. Ови модели би условно могли да се поделе по сврси коју имају, па тако идентификујемо: оне који имају сврху награђивања и препознавања друштвене вредности волонтирања; оне којима је сврха повећање запошљивости оних који волонтирају и моделе који имају сврху подстицања мобилности и препознавања волонтеризма у образовном систему (Ћулум, 2008). Иако у Србији постоји волонтерска књижица, она представља само

замену потврде о волонтирању и у њу не може да се бележи целокупно волонтерско искуство појединца у дужем временском периоду, како је то обичај у другим земљама (Како волонтирати у Србији: Водич за примену Закона у Србији, 2011). У том смислу, Универзитети у Србији би требали да буду институције које ће се прве укључити у процес званичног признавања вештина, знања и компетенција стечених кроз волонтирање, наставне и ваннаставне обавезе на факултетима. Можемо да закључимо да глобално волонтирање представља међусекторску и хоризонталну тему, која је у Србији тек на почетку свог развоја. Следећи део истиче различита међународна искуства, која би могла да послуже као пример Србији у промоцији волонтирања младих и постизању бољих резултата у овој области.

Промоција волонтирања младих и студената

Волонтирање је у савременом свету препознато као битан фактор личног, економског и друштвеног развоја и стварања хуманијег и кохезивнијег друштва. У складу са тим већина демократски оријентисаних држава предузима различите мере и усваја бројне програме са циљем развоја и промоције волонтеризма. Ова тема се актуелизује крајем XX века, када волонтирање постаје саставни део стратегија развоја развијених држава.

Две најзначајније међународне организације које се између осталог баве и промоцијом и подршком у области волонтирања су Уједињене нације и Савет Европе. Уједињене нације су донеле један од најзначајнијих програма, Волонтери Уједињених нација (УНВ), основан 1970.године који се бави промоцијом волонтирања са циљем подршке миру и развоју у свету. Почетна улога овог програма је била да организује и управља услугама волонтера на међународном нивоу, а касније је 1976.године резолуцијом 31 □ 131 проширен мандат на промоцију улоге младих у развоју волонтирања (Матић, 2014).

Године 2000. донета је од стране Савета Европе Европска конвенција о промоцији транснационалног и дуготрајног волонтирања младих (ЕТС бр.175), којом би требало да се подстакне и промовише волонтеризам младих од 18 до 25 година (European Convention on the Promotion of a Transnational Long-Term Voluntary Service for Young People, 2000). Савет Европе 2010. године резолуцијом Парламентарне скупштине бр.1778 позива државе

чланице на доношење мера ради промовисања волонтирања и то у смислу увођења система признавања знања које се стиче током волонтирања, као и признавање утицаја волонтирања на локалну заједницу и њен развој (Матић, 2014).

Када говоримо о самој Европској Унији, поред тога што се издвајају значајна средства за програме који подстичу и подржавају волонтирање, јављају се и различите иницијативе да волонтирање постане део јавне политике Европске Уније што би свакако у значајној мери допринело бољем положају волонтера, али и омогућило већем броју корисника волонтерске услуге. У склопу промоције волонтирања младих Европска комисија је предложила Савету Европе препоруку о признавању неформалног и информалног учења, како би волонтирање као ваннаставна активност било признато (У сусрет новом Закону о волонтирању, 2019). Постоји тенденција да Европски пасош вештина (European Skills Passport) поред тога што садржи доказе о стеченим знањима и вештинама које су стечене институционалним и ванинституционалним путем, приказује и волонтерско искуство које су млади имали. Волонтерски центри би требали да преузму одговорност промоције Европског пасоша вештина међу послодавцима, како би на једном месту било приказано сво знање које је неко стекао у земљи и иностранству. Тиме би се обезбедила тачност и јединствена база података за сваку особу (The Europass Skills Passport, 2011).

Иако у Србији постоји усвојен Закон о волонтирању, његова функција свакако није стимулисање и промоција волонтирања. И за сам правни оквир волонтерског сектора, значајно би било да се донесу или измене и други закони, нпр. Закон о основама образовања, Закон о високом образовању, Закон о удружењима и секторски закони о младима, култури, социјалној политици (Резултати истраживања о волонтирању у пограничном региону Бугарска-Србија, компаративна анализа, 2017). Важно је да се волонтеризам промовише као активност која доноси корист како појединцу, тако и локалној заједници, економији земље и друштву уопште. Неповољни услови волонтирања, као и непостојање јасног оквира признавања волонтерског рада довели су до мањег интересовања младих за ову област у Србији.

Из до сада изложеног, можемо да закључимо да у циљу промоције волонтирања младих у Србији најважније факторе представљају: већи број истраживања ове теме из различитих углова посматрања; унапређење закона

о волонтирању, правног и политичког аспекта овог феномена; утврђивање економског и друштвеног значаја које волонтирање има; промоција волонтирања у једном друштву уз размену искустава напредних земаља, праћење ефеката досадашњих акција промоције и свакако подршка признавању волонтерског рада. Конкретни предлози и препоруке за унапређење промоције волонтеризма у Србији су:

- Унапредити мониторинг спровођења Закона о волонтирању, како би се утврдили приоритети промене истог. Анализа ефеката примене постојећег закона је најважнији почетни корак у постизању бољих резултата у волонтерском сектору;
- Измена и унапређење законског оквира, скоро да је неминовна, али свакако не и једини фактор промоције волонтеризма. Један од чинилаца унапређења могао би да буде развој инфраструктуре, односно оснивање нових волонтерских центара;
- Евидентирање волонтерског рада у волонтерске књижице. Обједињено место где би биле забележене и признате све волонтерске активности појединца;
- Стварање јединствене базе волонтера на нивоу државе, са доступношћу информација, која би и послодавцима и незапосленима пружио лакши и квалитетнији приступ тржишту рада;
- Подстицање и промоција волонтирања увођењем волонтирања у школски наставни програм и на факултете. Увести садржаје о волонтерском раду у образовне институције и дефинисати координаторе волонтерских активности унутар образовних установа. Признавање важности волонтирања би сигурно обезбедио већи интерес за ове активности у Србији, а рано подстицање волонтирања и стицање позитивног искуства, може представљати важан фактор у целоживотном волонтирању;
- Подстицање волонтерства у академској заједници. Битну улогу могу да имају универзитети у оквиру посебних служби задужених за волонтере; организације различитих предмета по принципу учења залагањем у заједници и признавањем стечених компетенција и академских бодова кроз волонтерски рад. Неопходно је створити

формално-правни оквир за организовање и спровођење оваквог волонтирања.

- Развијање наставних програма који се темеље на моделу учења залагањем у заједници на универзитете (енг. ацадемиц сервисе лeарнинг; цоммуниту басед лeарнинг);
- Израда стратегије комуникације везане за промоцију волонтирања. Тиме би се знатно повећао проток информација везаних за волонтирање, у смислу појашњавања прописа и бенефита које ова активност доноси. Уједно би се обезбедило привлачење младих за учешће у овом сектору. У том смислу могуће је кроз јачање умрежавања за промоцију волонтирања долазити до различитих информација које би указивале на подизање свести о могућностима које волонтеризам пружа;
- Умрежавање волонтерских организација са циљем стварања јединствене базе, чиме би се знатано ојачали њихови капацитети;
- Подстицање корпоративног волонтирања одређеним програмима који би обезбедили погодности како за пословни сектор, тако и за младе незапослене;
- Повећати видљивост и препознатљивост вредности волонтирања кроз медије. Промоција примера добре праксе кроз медије (телевизију, радио и штампане медије, интернет портале); штампање публикација које промовишу вредности волонтирања; промотивне кампање и догађаји; волонтерске акције и кампови; награде и признања за најбоље;
- Системска финансијска подршка државе, где би јасно били одређени буџети националних и локалних институција, као и додела стипендија најбољим волонтерима био би још један начин за промоцију волонтерског сектора у Србији.

За крај можемо да кажемо да Србија напредује у сваком сегменту ширења и јачања волонтерског сектора, да свакако постоје примери добре праксе који се спроводе у нашој земљи, али да и даље имамо велики потенцијал волонтирања као инструмента за развој активног грађанства. Значајан је податак да истраживања показују да волонтерске активности развијају код појединца све оно што се данас тражи у квалитетним

образовним системима и на модерном tržištu rada (Russo, 2007; Ћулум, 2008). То имплицитно значи да свако ко волонтира, има веће шансе за успех како у образовању, тако и у послу. Због свега наведеног, у ову област је неопходно континуирано и систематско улагање јер млади представљају покретачку снагу и будућност сваког друштва, а повећањем активног учешћа у друштву подстиче се одговорност, солидарност, развој заједнице и општи напредак.

Литература:

- Begović, H. (2006). *O volontiranju i volonterima*. Zagreb: Volonterski centar.
- Council of the European Union (2004). *Draft Conclusions of the Council and of the representatives of the Governments of the Member States meeting within the Council on Common European Principles for the identification and validation of informal and non-formal learning*. Brussels: European Commission.
- Ћулум, B. (2008). *Zašto i kako vrednovati volontiranje? Analiza modela institucionalnog priznavanja volontiranja kao preduvjeta za dugoročni razvoj culture volontiranja i ostvarivanja prednosti u korištenju usluga ili kod zapošljavanja*. Rijeka: Filozofski fakultet.
- Ћулум, B., & Ledić, J. (2010). Učenje zalaganjem u zajednici – integracija visokoškolske nastave i zajednice u procesu obrazovanja društveno odgovornih i aktivnih građana. *Revija socijalne politike*, 1, 71-88.
- Dekker, P., & Halman, L. (Eds.). (2003). *The values of volunteering: Cross-cultural perspectives*. Springer Science & Business Media.
- The Europass Skills Passport (ESP)*. (2011). Brussels: DTI. Danish Technological Institute.
- Forčić, G. (2007). *Kako unprijediti volontiranje?: Preporuke temeljene na istraživanju uključenosti građana u civilne inicijative u zajednici kroz volonterski rad*. Rijeka: Udruga za razvoj civilnog društva Smart.
- Gillette, A. (1968). *One million volunteers: The story of volunteer youth service*. Penguin.

- Kako volontirati u Srbiji: Vodič za primenu Zakona o volontiranju.* (2011). Beograd: Građanske inicijative.
- Kotlar, V., & Bašić, S. (2010). Uloga odgojno-obrazovnih ustanova u razvoju volonterstva u Hrvatskoj. *Acta Iadertina*, 7, 21-38.
- Kotlar, V., Pelikan, J., & Retek Živković, L. (2010). *Istraživanje potreba o osnivanju Centra za razvoj volonterstva na području Zadarske županije.* Zadar: Studentsno savjetovalište Sveučilišta u Zadru.
- Matić, M. (2014). Volontiranje u Evropskoj Uniji. *Strani pravni život*, 1, 195-207.
- Milošević, I. (2005). *Volunteering and Public Institutions. Association for Democratic Prosperity.* ZID: Podgorica.
- Pavkov, M. (2019). *European Inventory on Validation of non-formal and Informal Learning 2018 Update: Slovenia.* Dostupno na: https://cumulus.cedefop.europa.eu/files/vetelib/2019/european_inventory_validation_2018_Slovenia.pdf
- Perić, B., Savić, M., Nikolić, S, Jurić, D., Jovanović, S., Prokić, D., & Poučki, J. (2008). *Volonterski menadžment.* Novi Sad: Volonterski centar Vojvodine.
- Powell, S. (2010). *Understanding Volunteerism for Development in South-Eastern Europe and the Commonwealth of Independent States: lessons for Expansion.* Bratislava: United Nations Volunteers and United Nations Development Programme (UNV)-Bratislava regional Centre.
- Prosocial Dimension of Volunteering in BH.* (2011). Banja Luka: Youth Communication Center Banja Luka.
- Rakar, T., Deželan, T, Vrbica S., Kolarič, Z., Črnak-Meglič, A., & Nagde, M. (2011). *Civil society in Slovenia.* Ljubljana: Uradni list Republike Slovenije.
- Rezultati istraživanja o volontiranju u pograničnom regionu Bugarska-Srbija, komparativna analiza.* (2017). Bečej: Obrazovni grafit.
- Russo, A., Jerončić, R., Raguž, Ž., & Milić, R. (2007). *Volontiranje: Ključ uspjeha u svijetu rada.* Split: Udruga Split Zdravi grad.
- Schlossar, S. (2012). Promocija volontiranja mladih u Bosni i Hercegovini. *Social Develompent – Europe & Central Asia*, 75388, 1-10.
- U susret novom Zakonu o volontiranju.* (2019). Beograd: Građanske inicijative.

- Vujaklija, M. (1986). *Leksikon stranih reči i izraza*. Beograd: Prosveta.
- Zakon o volontiranju*. (2010). Beograd: Sl. Glasnik RS, Prosvetni glasnik, br. 36/2010.
- Zakon volontiranja FBiH*. (2012). Sarajevo: Službene novine FBiH, br.110□12.
- Zapadni Balkan, Redovni ekonomski izveštaj br.12*. (2017). Washington DC: International Bank for Reconstruction and Development – The World Bank. Dostupno na: www.worldbank.org/eca/wbrer/
- Internet izvori:
- Izveštaj Svetskog indeksa davanja*. (2019). Dostupno na: https://www.cafonline.org/docs/default-source/about-us/publications/caf_wgi_10th_edition_report_2712a_web_101019.pdf
- European Convention on the Promotion of a Transnational Long-term Voluntary Service for Young People*. (2000). Dostupno na: <https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list/-/conventions/treaty/175>
- European Guidelines for Validating Non-formal and Informal learning*. (2009). Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities, dostupno na: https://www.cedefop.europa.eu/files/4054_en.pdf , pristupljeno dana 12.06.2020.
- Medina, R.D. (2017). *Volunteers count. Their work deserves to be counted*. UNV: Department of Statistics. Dostupno na: <https://www.unv.org/swvr/volunteers-count-their-work-deserves-be-counted>
- Resolution 40–212, International Day of Volunteers for Economic and Social Development*. (1985). Dostupno na: <https://www.unv.org/sites/default/files/A%20RES%2040%20212.pdf>, pristupljeno dana 7.5.2020.
- Millenium Development Goals*. (2000). Dostupno na: https://www.undp.org/content/undp/en/home/sdgoverview/mdg_goals.html
- Study on Volunteering in the European Union, Final report*. (2010). London: GHK. Dostupno na: https://ec.europa.eu/citizenship/pdf/doc1018_en.pdf
- Volunteering the European Union. Final Report*. (2010). Brussels: GHK. Dostupno na: <https://www.scribd.com/document/52058536/Volunteering-in-the-EU-Final-Report>

Universal Declaration on Volunteering. (2001). Dostupno na:
<https://www.unv.org/Publications/UNGA-Resolution-5217-Declaration-2001-International-Year-Volunteers>

<http://www.nefiks.si/>, pristupljeno dana 05.05.2020.

<https://mdomsp.gov.hr/istaknute-teme/mladi-i-volonterstvo/volonterstvo-9017/izvjesca-o-obavljenim-uslugama-ili-aktivnostima-organizatora-volontiranja-9038/9038> , pristupljeno dana 10.06.2020.

<https://www.hcrv.hr/>, pristupljeno dana 01.6.2020.

<https://kolping.rs/program/iskustveno-ucenje/>, pristupljeno dana 18.06.2020.

<https://epthinktank.eu/2016/10/20/volunteering-in-the-eu-plenary-podcast/> ,
pristupljeno dana 16. 06. 2020.

7. ПРОЦЕНА СТРУКТУРЕ МОТИВА ВОЛОНТЕРА У КОНТЕКСТУ ВОЛОНТЕРСКОГ НА ЛОКАЛНОМ НИВОУ

Волонтерски активизам на локалном нивоу

Овај текст доноси резултате истраживања о волонтерском активизму на локалном нивоу у Новом Саду кроз идентификовање мотивацијске структуре код особа које имају активан статус волонтера, уз идентификацију оних мотива који су доминантно изражени те их покрећу на активан ангажман у домену волонтирања. За потребе истраживања искоришћена је база активних волонтера Новосадског волонтерског сервиса који је настао као заједнички пројекат две европске престонице: ОПЕНС 2019 (Омладинска престоница Европе) и Фондација 2021 (Европска престоница културе). Истраживање је спроведено у облику описне/аналитичке и корелацијске студије путем Google on-line форме упитника која је садржала два одељка: социо-демографске карактеристике и VFI (Voluntary Functional Inventory) за мерење мотива за волонтирање. То је омогућило да се анализирају и разлике између испитаника у односу на различите демографске карактеристике (пол, године живота, дужина волонтерског стажа/искуства, итд).

Новосадски волонтерски сервис – НвС представља организацију која нуди могућност волонтерима да кроз различите послове и активности стекну корисна и јединствена искуства. То може бити помоћ приликом припреме и организације неког догађаја у виду техничке/логистичке подршке или информативног водича, хостинг на различитим догађајима као што су конференције, концерти, спортске манифестације, позоришне представе,

* Испред Новосадског волонтерског сервиса податке о спроведеном истраживању представили су Бојана Перић Пркосовачки, Нина Бркић Јовановић и Војислав Пркосовачки.

промотивне активности, итд. Могућности које се пружају волонтерима су бројне. Без обзира на посао или активност коју обављају, волонтери Новосадског волонтерског сервиса посвећују значајно време редовном и континуираном волонтерском ангажману. Ова студија настала је са циљем да пронађе одговор на питање шта мотивише волонтере да се укључе у волонтирање.

Мотивација за волонтирање

Истраживачке студије показују да се људи осећају добро и задовољни су када чине добре ствари (Finkelstien 2009, Kahana et al. 2013, Dawson, Baker & Dowell 2019), чиме се може објаснити свако поновљено волонтирање. Понашања повезана са помагањем снажно су повезана са побољшаним менталним здрављем, јер чин помагања другима доприноси да особа лакше пронађе смисао живота, чиме се смањују антисоцијалне особине и повећава ниво самопоштовања, што резултира смањењем стреса, депресије и анксиозности код људи. Ова понашања могу да буду спонтана или неспонтана у зависности од тога да ли обухватају неку врсту планирања или не. Како волонтерске активности захтевају одређено планирање и припрему, можемо да кажемо да волонтирање спада у неспонтана или организована понашања (Ralston & Rhoden, 2005).

Брига о добробити других људи и деловање како би им се помогло чине основу волонтирања, а то је оно што чини суштину става према помагању другима. Два разлога која подстичу алтруистичко понашање су емпатија и егоизам, односно релативно несебични и релативно себични мотиви (Batson, 2010). Када је појединац спреман да уложи своје време, труд или новац за нечију добробит без икаквих себичних мотива, говоримо о емпатији. Људи који су подстакнути емпатијом да помогну неком чине то јер се након тога добро осећају и не очекују заузврат никакву личну корист. Насупрот њима људи који су подстакнути егоизмом помажу другима јер очекују да ће на тај начин остварити неку личну корист (Batson, 2010, Bethlehem et al. 2017).

У зависности од тога да ли појединци имају самосвесну оријентацију или просоцијалну, зависиће и начин на који ће они конструисати друштвене дилеме које се односе на много интеракција унутар друштва и група (De Cremer, Van Lange, 2001), попут спремности да волонтирају. Нека јавна

добра или услуге зависе од спремности људи да волонтирају и да делују на колективно рационалан начин чиме доприносе добробити друштва, што повезујемо са људима који имају просоцијалну оријентацију. Људи који су просоцијално оријентисани теже да унапреде сопствене и туђе исходе, као и да минимизирају разлике које постоје међу њима, за разлику од људи са самосвесном оријентацијом који размишљају и делују на индивидуално рационалан начин. Просоцијално понашање може се разумети кроз „брижљиви систем понашања“ (Melges & Bowlby, 1969, Mikulincer, Shaver & Pereg, 2003) који је усмерен на потребе других, ублажавање туђих невоља, пружање помоћи и заштите у циљу унапређења добробити оних којима је помоћ потребна. На овај систем може утицати и квалитет интеракције који је појединац имао са онима којима је помоћ потребна. Током тих интеракција појединци имају прилику да науче и препознају туђе сигнале потребе, као и да усвоје најбоље начине да на те сигнале одговоре.

Начин на који ће појединци приступити помагању другима зависи и од мотива или разлога који су их подстакли на овакву врсту активности. Особе које су алтруистички мотивисане за пружање помоћи другима приступиће брижније и ефикасније пружању помоћи јер су подстакнути истинском бригом за добробит других, док особе које су вођене мотивима само-фокусирања ће допринети решавању потребама других, али приступ који заузимају приликом пружања помоћи је такав да више користи доноси њима него особама којима је помоћ потребна (Reizer, Mikulincer, 2007). Еволуција алтруистичких тенденција као што је волонтирање кључни је аспект планиране дугорочне помоћи и волонтерско понашање може постати саставни део идентитета појединца (Dovidio et al. 2017).

Велики број аутора истраживало је мотивацију волонтера у жељи да пронађе одговор на питање шта покреће волонтере да волонтирају, а само неколико студија анализирано је стабилност волонтирања појединца током животног пута. Ова испитивања показала су да одрживо волонтерско понашање може бити вођено утицајем претходног волонтерског искуства или задовољством које је појединац стекао као волонтер. (Butrica et al. 2009; Oesterle et al. 2004; Thoits и Nevitt 2001, Dawson, Baker & Dowell 2019). Утицај претходног на тренутно волонтерско понашање можемо објаснити теоријама друштвеног капитала и хипотезом „топлог сјаја“. Хипотеза „Топли сјај“ претпоставља да задовољство претходним искуством, охрабрује касније просоцијално понашање (Videras & Oven, 2006, Dovidio et al. 2017, Dawson,

Baker & Dowell 2019). Позитиван однос између задовољства и добробити чини волонтерске активности од суштинског значаја за развој друштвених мрежа и друштвених веза, унапређење поверења и сарадње. Ово објашњава свако поновљено волонтирање (Oesterle et al. 2004, Mellor et al. 2008, Lough 2016, Grant, 2012). Чињењем добрих ствари људи се осећају добро, задовољни су и мотивисани да наставе са волонтирањем (Finkelstien 2009, Dawson, Baker & Dowell 2019). Како измерити задовољство претходним волонтерским искуством и како мотивисати појединце за ново просоцијано понашање волонтера?

Задовољство волонтера заснива се на вези између димензија мотивације, очекивања и стварних искустава. Студија Гидрона (1983) идентификује дванаест димензија задовољства волонтера: сам рад, постизање задатка, практичност задатка, фактори стреса, породица (спољна подршка), супервизор-инструментал (информације), супервизор експресивна (емоционална подршка), професионалци (односи са запосленима), перципирано друштвено прихватање волонтерског рада, клијента, признања и осталих волонтера. Овај аутор споменуо је пионирску студију (Силлс, 1957) о волонтерима, која је разликовала оријентисане и само-оријентисане мотиве за бављење волонтерским радом, а представљено је много доказа да волонтерски рад није тотално алтруистичка активност (Gidron, 1983).

Овај рад појачавају Кан и Голберг-Глен (1991) те Галиндо-Кун и Гузлеи (2001) који, покушавајући предвидети намеру волонтера да остану, повезују шире мотивацијске факторе са волонтерским очекивањима и факторима задовољства. Они као најзначајније издвајају: квалитет, јасноћу и адекватност комуникације и информација у вези са послом, постојање повратне информације и њено препознавање; подобност, погодност и аутономија посла; важност улоге волонтера, корист другима, испуњење планираног доприноса; квалитет обуке, емоционална и организациона подршка волонтерима; социјални аспекти и групна интеграција (Galindo-Kuhn i Guzlei, 2001).

Да би волонтерско управљање било ефективно, неопходно је да организатори волонтерског рада схвате почетну мотивацију волонтера и њихова очекивања од волонтерског искуства. Важно је да се непрекидно процењује да ли су ови мотиви и очекивања испуњени, јер задовољство волонтера има велике последице на наставак њиховог волонтирања (Galindo-Kuhn и Guzlei, 2001, Gidron, 1983). Ово знање подупире планирање

регрутовања волонтера, обуке и оријентације, подршке, праћења и задржавања волонтера и чине кључне елементе успешног управљања волонтерима односно волонтерског менаџмента. (Пркосовачки & Перић Пркосовачки, 2019; Ralston & Rhoden, 2005).

Методологија истраживања

Осим са алтруизмом волонтирање је повезано са више димензија мотивације, очекивања и стварних искустава. Предмет нашег интересовања био је да утврдимо мотивацијску структуру код активних волонтера Новосадског волонтерског сервиса. Како бисмо објаснили зашто појединци континуирано волонтирају. Из наведеног разлога за потребе нашег истраживања применили смо Voluntary Functional Inventory и искористили смо добро формулисану и јасно структурирану базу Новодаског волонтерског сервиса – програма које су покренуле две европске престонице, ОПЕНС 2019 и Фондација 2021.

Истраживање представљено у овом раду бави се испитивањем мотива за волонтирањем код особа које имају активан статус волонтера, као и идентификацијом оних мотива који су доминантно изражени те их покрећу на активан ангажман у домену волонтирања. Друго од значајних питања којима се бави овај рад јесте утврђивање разлика између испитаника у зависности од варијабле пол, старост и дужина волонтерског стажа/искуства. Отуда је основни циљ истраживања операционализован кроз два истраживачка задатка:

- (1) Описати израженост различитих мотивационих фактора у популацији волонтера кроз израженост и карактеристике мотивације;
- (2) Испитати разлике у изражености мотивационих фактора у зависности од пола, година живота и дужине волонтерског искуства.

Варијабле и инструменти истраживања

У овом истраживању коришћене су варијабле: мотивација за волонтирањем као и социодемографске варијабле: животна доб/године, пол, радни статус, дужина волонтерског стажа/искуства. Варијабла мотивациони фактори волонтирања операционализована преко субскала инструмента

Инвентар функција волонтирања (VFI, Clary, Ridge, Stukas, Snyder, Copeland, Naugen, & Miene, 1998). Упитник се састоји из 30 тврдњи, на које испитаници дају одговор Ликертовом скалом (на скали од 1-4) процењујући колико је одређени разлог волонтирања (односно његова добит) карактеристичан за њих. Инструмент има 6 субскала, односно 6 категорија мотивације/психолошких функција које су повезане са волонтерским ангажманом. Виши скор на свакој од субскала указује на вишу израженост психолошке функције волонтирања. Субскеале су: Протективна (заштитна) компонента, Вредности, Каријера, Социјални фактор, Разумевање, Унапређење (напредовање). Скала вредности односи се на мотивацију за учешће у волонтерском раду и тежњу за деловањем у складу са личним вредностима, које на тај начин одржавају, изражавају и развијају (нпр. хуманост, алтруизам ис сл.). Скала Каријера – односи се на мотивациону компоненту волонтирања која волонтирање сагледава као прилику за професионални развој појединца. Скала Разумевање подразумева компоненту волонтирања где појединац приликом волонтирања има шансу да вежба и развија вештине које иначе не би развијао, те да шири своја знања и вештине. Учешће у волонтерским активностима за неке особе има функцију социјалне размене и уклапања у друштвене групе, те једна од субскала мери социјалну функцију волонтирања – Социјални фактор. Скала Унапређења (напредовања) се односи на психолошки развој појединца кроз волонтеризам и као таква мери тенденцију појединца да кроз волонтеризам ради на интрапсихичком нивоу. Скала која мери протективну односно заштитну функцију волонтирања као покретаче волонтерске активности истиче унутрашње стрепње и сукобе са којима се особа суочава и тежи да их превлада кроз активан волонтерски ангажман (Clary, Snyder & Stukas, 1998).

Категоријална варијабла животна доб/године испитаника, подељена у 7 категорија: старост 15-19 година, старост 20-25 година, старост 26-30 година, старост 31-40 година, старост 41-50 година, старости 51-60 година и старости преко 60 година. Варијабла је у даљој статистичкој анализи за потребе испитивања значајности разлика подељена у три категорије: старост од 15 до 19 година, од 20 до 25 година и старост старија од 26 година. Категоријална варијабла пол испитанике дели на мушког и женског пола. Категоријална варијабла радни статус испитанике дели у следеће категорије: незапослен/а, студент/киња, ученик/ца, запослен/а, пензионер/ка. Категоријална варијабла ниво образовања испитивана је кроз 6 категорија стручне спреме (основна школа, средња школа, виша школа, факултет-

основне студије, факултет-мастер студије, докторат), док је варијабла дужина волонтерског стажа/искуства праћена кроз категорије: искуство до 3 месеца; волонтерско искуство у трајању од 4 до 6 месеци; искуство у трајању од 7 до 12 месеци волонтирања, као и волонтерски стаж дужи од од 12 месеци.

Поступак истраживања

Будући да је језик на којем се спровело истраживање српски, упитници су били преведени на српски језик и састављен је Google on-line упитник који је обухватао социо-демографске карактеристике, као и VFI (Voluntary Functional Inventory) за мерење разлога (мотива) за волонтирање. Општи упитник је садржавао питања која се тичу добровољних искустава и социо-демографских података. Од волонтера се тражило да наведу колико дуго су били волонтери Новосадске волонтерске службе (до 3 месеца, 4-6 месеци, 7-12 месеци и више од 12 месеци) и да наведу у колико новосадских волонтерских сервиса су учествовали пре попуњавања упитника. Да би се одржала анонимност и поштовала приватност учесника, прикупљене су само информације о старости, статусу запослења и квалификацијама.

Узорак истраживања

Узорак истраживања сачињавало је 303 испитаника који имају активан статус волонтера, односно учествовали су у волонтерским активностима у претходном временском периоду (или су и даље укључени у неке од активности). Највећи број испитаника су особе женског пола (82,2%), док је број испитаника мушког пола знатно нижи 17,8% укупног узорка. Старосна структура узорка је у распону од 15 до преко 60 година, док је доминантно најзаступљенија група волонтера у старосној категорији од 20-25 година. Карактеристике узорка с обзиром на варијаблу старост приказане су у Табели 1.

Табела 1. Карактеристике узорка с обзиром на варијаблу старост

Старосна категорија	Фреквенца	Валидни проценти	Кумулативни проценти
15 - 19	78	25,7	25,7
20 - 25	129	42,6	68,3
26 - 30	36	11,9	80,2
31 - 40	21	6,9	87,1
41 - 50	9	3,0	90,1
51 - 60	3	1,0	91,1
Преко 60	27	8,9	100,0
Укупно испитаника	303	100,0	100,0

У узорку обухваћеном истраживањем највећи број испитаника је са територије Новог Сада (88,2%), док је мањи број испитаника из неког другог места (Инђија, Темерин, Оџаци, Ветерник, Суботица, Београд, Шабац, Сремски Михаљевци, Лапово, Бешка, Бор). Структура узорка је испитана и на основу варијабле радни статус који обухвата 5 категорија. Најзаступљенија категорија испитаника је из популације особа које су још увек у процесу формалног образовања односно категорија ученика (15,8%) и студената (47,5%), док је број испитаника из осталих категорија знатно мањи (Табела 2).

Табела 2. Карактеристике узорка с обзиром на радни статус испитаника

Радни статус испитаника	Фреквенца	Валидни проценти
Незапослен/а	12	4,0
Пензионер/ка	21	6,9
Студент/киња	144	47,5
Ученик/ца	48	15,8
Запослен/а	78	25,7
Укупно испитаника	303	100,0

Највећи део узорка сачињавају испитаници који су завршили средњу школу (39,6%), као и они који су завршили основни ниво студија (30,7%), имајући у виду да највећи део узорка чине управо ученици и студенти, оваква структура узорка с обзиром на варијаблу ниво образовања је очекивана (Табела 3). Старосна структура испитаника и структура узорка с обзиром на радни статус идентификује ученике и студенте као најдоминантније заступљене у популацији волонтера, овакав резултат очекиван је позњући развојне карактеристике ових група, флексибилност у структурирању слободног времена, као и потребе карактеристичне унутар ових старосних категорија.

Табела 3. Карактеристике узорка с обзиром на ниво образовања

	Фреквенца	Валидни проценти
Докторат	3	1,0
Факултет - мастер студије	36	11,9
Факултет - основне студије	93	30,7
Основна школа	24	7,9
Средња школа/Гимназија	120	39,6
Виша школа	27	8,9
Укупно испитаника	303	100,0

Већина испитаника има искуство дуже од 6. месеци у волонтерским активностима Новосадског волонтерског сервиса (48,5% испитаника волонтира дуже од пола године), док је мањи број испитаника који волонтирају тек до 3 месеца (15,8%), као и оних који волонтирају 4-6 месеци (35,6%). У табели 4. се налази приказ фреквенце и проценти испитаника с обзиром на волонтерски стаж (искуство) испитаника. Већи број испитаника је у оквиру Новосадског волонтерског сервиса волонтирао на више од једне активности, најфреквентнији број активности је од 2-5, док је мањи проценат оних који су се ангажовали на више од 10 активности (7,9%).

Табела 4. Карактеристике узорка с обзиром на дужину волонтерског стажа (искуства) у Нвс

	Фреквенца	Валидни проценти
4 - 6 месеци	108	35,6
7 - 12 месеци	66	21,8
До 3 месеца	48	15,8
Више од 12 месеци	81	26,7
Укупно испитаника	303	100,0

Статистичка обрада података

Прикупљени подаци обрађени су у статистичком пакету СПСС 20 за Windows. Статистичке методе које су коришћене: Дескриптивна статистика (аритметичка средина, фреквенце и проценти); Т-тест за независне узорке; Једнофакторска анализа варијансе АНОВА.

Резултати истраживања и дискусија

У настојању да се опише израженост различитих мотивационих фактора у популацији волонтера и изражености различитих мотивационих фактора на целом узорку и субгрупама које чине узорак, урађена је дескриптивна анализа и компарација аритметичких средина. Просечан скор одговора на скалама Инвентара функције волонтирања указује на изнадпросечну израженост мотивационих фактора, вишу од теоријског просека (Табела 5.)

Табела 5. Дескриптивни показатељи за субскеле ВФИ

	Мин	Макс	Ar	SD
Скала вредности	15,00	35,00	27,23	4,05
Скала Каријера	5,00	35,00	26,52	7,23

Скала Социјални фактор	5,00	35,00	22,37	6,36
Скала Разумевања	11,00	35,00	29,76	4,73
Скала Унапређења	12,00	35,00	28,02	5,68
Скала Заштитни фактор	5,00	35,00	21,23	7,64
VFI укупан скор (Мотивациони фактори волонтирања)	81,00	201,00	155,16	26,40

У циљу описивања изражености различитих карактеристика мотивације код волонтера, урађена је дескриптивна анализа за сваку од ставки понаособ, како би се идентификовали мотивациони фактори који су заступљенији код испитаника и које карактеристичне “добити” волонтирања испитаници највише вреднују. У Табели 6. приказана је аритметичка средина за сваку од ставки, при чему су назначени они мотиви које су испитаници високо вредновали и где је аритметичка средина висока. На основу анализе ставки, можемо закључити да су то ставке које се односе на аспекте волонтирања које доприносе личном развоју у домену професије, социјалне размене (друштвена и хуманитарна компонента), развијање вештина и знања које иначе не бисмо усавршили, као и у домену интрапсихичког раста и развоја, те рада на сопственим капацитетима (Табела 6).

Ученици и студенти, који су најзаступљенији у узорку испитивања, волонтирање виде као значајну прилику за стицање знања и вештина из професионалног домена, будући да су они у транзицији ка одраслом добу. Они кроз волонтерски ангажман теже да стекну прва професионална искуства која ће им допринети касније за запослење и развој каријере (ставка 10, 15, 25). Специфичности ове две старосне групе јесу и њихове социјалне потребе, код адолесцената и старијих адолесцената карактеристичне су њихове потребе за прихватањем и уважавањем, те отуда није непознато да су склони израженом конформизму. Тежећи да испуне потребу да буду прихваћени волонтирање могу посматрати као инструмент интеграције појединца у значајне друштвене групе и прихватање норми (ставка 16, 19, 29). Осим тога, неретко је присутна перспектива волонтерства као јединствене прилике за усавршавање знања и вештина које појединац иначе не би имао прилике да развија у својим свакодневним активностима односно искуству. Због тога ученици и студент високо вреднују потенцијал

волонтерског ангажмана за промену приступа и перспективе различитим феноменима, могућност за непосредно учење и рад на унапређењу сопствених капацитета (ставка 14, 30). Деловање у оквиру ових наведених области засигурно утиче и на интрепсихички развој, рад на својим капацитетима у домену професионалног и социјалног развоја несумњиво је повезан са интрепсихичким развојем појединца, те испитаници често као покретачки мотив наводе бенефит волонтирања за осећај самопоуздања, осећај да смо прихваћени и потребни свету око нас и компетентни да одговоримо на његове потребе (ставка 13 и 26).

Табела 6. Израженост појединих мотивационих фактора

Ставка	N	Min	Max	Ar	SD
1. Волонтирање ми помаже да закорачим на место где бих желео/ла да радим	303	1,0	7,0	5,23	1,77
2. Моји пријатељи волонтирају	303	1,0	7,0	4,19	1,73
3. Бринем се за оне мање срећне од себе	303	1,0	7,0	5,38	1,42
4. Људи који су мени блиски желе да волонтирам	303	1,0	7,0	4,04	1,84
5. Волонтирање чини да се осећам важним/ном	303	1,0	7,0	4,87	1,85
6. Људи које познајем деле интересе за помагање заједници	303	1,0	7,0	4,88	1,55
7. Без обзира колико се лоше осећао/ла, волонтирање ми помаже да заборавим на то	303	1,0	7,0	5,25	1,70
8. Искрено сам забринут/а за одређену групу са којом радим током волонтирања	303	1,0	7,0	3,83	1,83
9. Кад волонтирам осећам се мање усамљено	303	1,0	7,0	5,17	1,97
10. Могу успоставити нове контакте који би ми могли помоћи у послу или развоју каријере	303	1,0	7,0	5,63	1,64
11. Бављење волонтерским активностима ослобађа ме кривице што имам више среће од других људи	303	1,0	7,0	3,00	1,98
12. Током волонтирања могу сазнати више о узроку/разлогу због које радим	303	1,0	7,0	5,10	1,76
13. Волонтирање ми повећава самопоуздање	303	1,0	7,0	5,45	1,60

14. Волонтирање ми омогућава да стекнем нову перспективу на ствари	303	1,0	7,0	6,28	,99
15. Волонтирање ми омогућава да истражим различите могућности каријере	303	1,0	7,0	5,76	1,63
16. Осећам саосећање са људима којима је помоћ потребна	303	2,0	7,0	6,04	1,23
17. Други људи са којима сам близак/ска високо вреднују помагање заједници	303	1,0	7,0	5,01	1,47
18. Волонтирање ми омогућава да директно учим путем искуства	303	3,0	7,0	6,27	1,00
19. Осећам да је важно помагати другима	303	4,0	7,0	6,44	,93
20. Волонтирање ми помаже да се решим личних проблема	303	1,0	7,0	3,92	1,92
21. Волонтирање ће ми помоћи да успем у својој одабраној професији	303	1,0	7,0	4,62	1,91
22. Могу да учиним нешто што је важно за мене	303	1,0	7,0	5,53	1,53
23. Волонтирање је важна активност људима које најбоље познајем	303	1,0	7,0	4,24	1,78
24. Волонтирање је добар бег од мојих проблема	303	1,0	7,0	3,88	2,12
25. Могу да научим како да послујем са различитим људима	303	1,0	7,0	5,86	1,46
26. Волонтирање чини дасе осећам потребним/ном	303	1,0	7,0	5,47	1,60
27. Волонтирање чини да се осећам бољом особом	303	1,0	7,0	5,85	1,5645
28. Волонтерско искуство ће добро изгледати у мом CV/биографији	303	1,0	7,0	5,26	1,99
29. Волонтирање је начин да се стекну нови пријатељи	303	4,0	7,0	6,37	,97
30. Током волонтирања могу да истражим сопствене снаге	303	1,0	7,0	6,22	1,12
Укупно испитаника	303				

Други истраживачки задатак усмерен је био на испитивање разлика у изражености мотивационих фактора у зависности од пола испитаника волонтера (Табела 7), с обзиром на њихову животу доб, тј. године живота (Табела 8.), те дужину волонтерског стажа, односно стеченог искуства (Табела 9). Добије подаци тестирани су Т-тестом независних узорака и упоређивани на субскалама мотивационих фактора у зависности од варијабли.

Табела 7. Дексприптивни показатељи изражености мотивационих фактора с обзиром на варијаблу пол

	Пол	Ag	SD
Скала заштитни фактор	Мушки	18,44	7,83
	Женски	21,84	7,51
Скала вредности	Мушки	25,44	4,34
	Женски	27,62	3,90
Скала каријера	Мушки	23,33	7,11
	Женски	27,21	7,11
Скала социјални фактор	Мушки	20,83	7,54
	Женски	22,71	6,08
Скала разумевања	Мушки	25,55	5,26
	Женски	30,67	4,11
Скала унапређења	Мушки	23,83	5,93
	Женски	28,93	5,23
VFI ukupan skor (Motivacioni faktori volontiranja)	Мушки	137,44	25,88
	Женски	159,01	25,04

Т-тестом независних узорака упоређени су резултати испитивања на субскалама мотивационих фактора у зависности од пола. Резултати испитивања постоје ли статистички значајне разлике у изражености мотивационих фактора с обзиром на пол приказани су у Табели 8.

Табела 8. Разлике у изражености мотивационих фактора у зависности од варијабле пол

	Ниво значајности		t	Степени слободе	Значајност (2-смерна)
Скала заштитни фактор	,06	,79	-1,72	99	,087
			-1,68	24,25	,106
Скала вредности	,65	,42	-2,10	99	,038
			-1,96	23,34	,061
Скала каријера	,00	,96	-2,10	99	,03
			-2,10	24,93	,04
Скала социјални фактор	1,24	,26	-1,13	99	,25
			-,98	22,04	,33
Скала разумевања	,87	,35	-4,54	99	,00
			-3,87	21,73	,00
Скала унапређења	,47	,49	-3,66	99	,00
			-3,37	23,09	,00
VFI укупан скор (Мот. фактори волонтирања)	,08	,77	-3,29	99	,00
			-3,22	24,39	,00

Добијени подаци показују да у изражености у мотивационих фактора с обзиром на варијаблу пол у ове две групе постоје статистички значајне разлике у оквиру субскала вредности, каријере, разумевања и унапређења, при чему испитаници женског пола постижу статистички значајно више скорове на овим субскалама (Табела 7. и 8.). Овакав резултат говори у прилог чињеници да жене постижу више скорове што нам указује на њихово више вредновање ових мотивационих фактора, те већу израженост. Овакви резултати у складу су са претходним истраживањима мотивационих фактора, где су жене придавале већу важност мотивима ВФИ (Clarq et al., 1998).

Испитивање змаћаности разлика у изражености мотивационих фактора у различитим старосним групама спроведена је једнофакторска анализа варијансе (Табела 9). Резултати указују на постојање статистички значајне разлике у нивоу изражености мотива за волонтирањем у дефинисане три старосне категорије (старост од 15 до 19 година, од 20 до 25 година и старији од 26 година).

ЛСД тест показује да испитаници у старосној категорији преко 26 година постижу статистички значајно различите резултате на упитнику мотивационих фактора, при чему се израженост ових фактора статистички значајно разликује од обе групе млађе старосне доби (од испитаника старости 15-19, као и од испитаника старости 20-25 година).

Табела 9. Значајност разлике изражености мотивационих фактора у зависности од старости

		Збир	Степени	Ар.ср.	F	Значајност
		квадрата	слободе	квадрата		
VFI -Мотивациони фактори волонтирања	Између група	5145,57	2	2572,78	4,62	,012
	Унутар група	49532,97	89	556,55		
	Укупно	54678,55	91			

Табела 10. Накнадни тест утврђивања међугрупних разлика - LSD тест

Зависна варијабла	(I) старост	(J) Старост	AS		Значајност	95%
			Разлика (I- J)	Стандардна грешка		Интервал поузданости Доња граница
VFI - Мотивациони фактори волонтирања	15-19 год	20-25 год	-4,01	5,86	,49	-15,66
	15-19 год	Преко 26 год	14,32*	6,75	,037	,90
	20-25 год	15-19 год	4,01	5,86	,49	-7,62
	20-25 год	Преко 26 год	18,340*	6,09	,00	6,23
	Преко 26 год	15-19 год	-14,32*	6,75	,03	-27,73
	26 год	20-25 год	-18,34*	6,09	,00	-30,45

Када је у питању испитивање значајности разлике у изражености мотивационих фактора у зависности од дужине волонтерског искуства нису добијене статистички значајне разлике између различитих категорија (Табела 11).

Табела 11. Значајност разлике Изражености мотивационих фактора у зависности од дужине волонтерског стажа

		Збир квадрата	Степени слободе	Ар.ср. квадрата	F	Значајност
VFI -	Између група	873,305	3	291,102	,410	,746
Мотивациони фактори	Унутар група	68828,834	97	709,576		
волонтирања	Укупно	69702,139	100			

Закључак

Неретко се у нашем друштву доводи у питање “зашто људи волонтирају?”, лаичко проматрање овог питања волонтирање и његове карактеристике често проматра у негативном контексту. Зашто је то тако? Један од разлога може бити што волонтирање проматрају искључиво анализирајући мотиве екстринзичне мотивације појединца. Имајући у виду да је волонтирање добровољна, трајна, организована активност која се реализује за опште добро или за добро другог лица, без исплате новчане накнаде или потраживања неке друге имовинске користи, друштво често не препознаје шта појединац има од тога. У друштву се неретко занемарује индиректна добит волонтирања која не подразумева материјалну корист, већ добит у домену личног раста и развоја, осећаја корисности и доприноса заједници.

Уколико волонтерство посматрамо као динамичан циклус размене кроз које сам волонтер развија своје капацитете кроз активно учешће у различитим активностима, намеће се питање који су то интринзични мотиви (поред екстринзичних) који покрећу, усмеравају и одржавају појединца за волонтерски допринос широј заједници.

Иако је последњих година волонтерство значајније заступљено у нашем друштву и представља интригантан социокултурни и економски

феномен, као и потенцијал друштва, стиче се утисак да ова тема није у довољној мери истраживана и заступљена у нашој научној заједници.

Анализа волонтерске мотивације представља значајан сегмент који би допринео квалитету волонтирања, а тиме квантитету овог феномена (учесталост, одлука за укључивањем и сл.). Познавање мотивационих фактора утицало би на проналажење адекватног начина спајања волонтера са правим приликама и ситуацијама које изискују њихов ангажман на начин на који ће они имати прилику да развију и одрже своју мотивисаност, те реализују своје потребе. Организатори добровољног рада морају разумети мотивацију, одредити активности и регрутовати волонтере обезбеђујући оптималне услове за све учеснике унутар овог процеса (Манић и сарадници, 2011). Проучавање мотивације за волонтирањем значајно је за све актере волонтирања, како за саме волонтере, затим особе које учествују у организацији волонтирања, регрутовању волонтера, за особе које ће надаље бити ментори, супервизори, али исто тако и за кориснике.

Кроз волонтерски рад појединац задовољава унутрашње/психолошке потребе и афирмише се. Упркос суштинској карактеристици овог рада као што су жеља, спремност појединца на одрицање, пружање несебичне помоћи, без накнаде и очекивања користи или личне материјалне добити, појединац укључивањем у волонтерски ангажман има извесна очекивања и мотиве у односу на које тежи да делује. Идентификовањем темеља мотивације на којима се заснива укљученост у волонтерске активности омогућава се регрутовање волонтера на начин на који ће актери у овом динамичном процесу радити на фацилитацији задовољства и посвећености појединца у активности волонтирања. Волонтери који волонтерске активности виде као потенцијал за испуњавање својих потреба тежиће дугорочном ангажману постајући активни чланови друштва и покретачка снага друштвених промена.

Темеље волонтирања је потребно препознати и пружити прилику да кроз волонтерски рад појединац испуни своје психолошке и социјалне потребе, чиме ће волонтерско искуство постати значајан сегмент личног развоја, ал и развоја друштвене заједнице.

Литература:

- Batson, C. D. (2010). Empathy-induced altruistic motivation. In M. Mikulincer & P. R. Shaver (Eds.), *Prosocial motives, emotions, and behavior: The better angels of our nature* (p. 15–34). American Psychological Association. <https://doi.org/10.1037/12061-001>
- Bethlehem, R. A., Allison, C., van Andel, E. M., Coles, A. I., Neil, K., & Baron-Cohen, S. (2017). Does empathy predict altruism in the wild?. *Social neuroscience*, *12*(6), 743-750.
- Melges, F. T., & Bowlby, J. (1969). Types of hopelessness in psychopathological process. *Archives of General Psychiatry*, *20*(6), 690-699.
- Mikulincer, M., Shaver, P. R., & Pereg, D. (2003). Attachment theory and affect regulation: The dynamics, development, and cognitive consequences of attachment-related strategies. *Motivation and emotion*, *27*(2), 77-102.
- Butrica, B. A., Johnson, R. W., & Zedlewski, S. R. (2009). Volunteer dynamics of older Americans. *Journals of Gerontology Series B: Psychological Sciences and Social Sciences*, *64*(5), 644-655. <https://doi.org/10.1093/geronb/gbn042>
- Cnaan, R. A., & Goldberg-Glen, R. S. (1991). Measuring motivation to volunteer in human services. *The journal of applied behavioral science*, *27*(3), 269-284. DOI: 10.1177/0021886391273003
- Clary, E. G., Snyder, M., Ridge, R. D., Copeland, J., Stukas, A. A., Haugen, J., & Miene, P. (1998). Understanding and assessing the motivations of volunteers: A functional approach. *Journal of Personality and Social Psychology*, *74*(6), 1516–1530. <https://doi.org/10.1037/0022-3514.74.6.1516>
- Clary, E. G., & Snyder, M. (1999). The motivations to volunteer: Theoretical and practical considerations. *Current directions in psychological science*, *8*(5), 156-159. <https://doi.org/10.1111/1467-8721.00037>
- Kahana, E., Bhatta, T., Lovegreen, L. D., Kahana, B., & Midlarsky, E. (2013). Altruism, helping, and volunteering: Pathways to well-being in late life. *Journal of aging and health*, *25*(1), 159-187. <https://doi.org/10.1177/0898264312469665>
- Lough, B. J. (2016). Global partners for sustainable development: The added value of Singapore International Foundation Volunteers. *Singapore International Foundation: Singapore*.

- Galindo-Kuhn, R., & Guzley, R. M. (2001). The volunteer satisfaction index: Construct definition, measurement, development, and validation. *Journal of Social Service Research*, 28, 45–68. https://doi.org/10.1300/J079v28n01_03
- Gidron, B. (1983). Sources of job satisfaction among service volunteers. *Journal of Voluntary Action Research*, 12(1), 20-35.
- Mellor, D., Hayashi, Y., Firth, L., Stokes, M., Chambers, S., & Cummins, R. (2008). Volunteering and well-being: Do self-esteem, optimism, and perceived control mediate the relationship?. *Journal of Social Service Research*, 34(4), 61-70. <https://doi.org/10.1080/01488370802162483>
- Papadakis. K. (2014). *Understanding Volunteers' Motivations*. The College at Brockport: State University of New York. Recreation and Leisure Studies Master's Theses. 1. http://digitalcommons.brockport.edu/rcl_theses/1, Retrived on November, 30th, 2019.
- Prkosovački, V., Perić Prkosovački, B. (2019). Volunteering. A Metter of Hart. Novi Sad: Fondacija 2021, OPENS 2019. dostupno na: <https://www.nvs.rs/docs/A%20handbook%20on%20volunteering%20NVS.pdf>
- Ralston, R., Rhoden, St. (2005). The Motivations and Expectations of Volunteers on Cycle Trails: The Case of the National Cycle Network, UK Tourism and Hospitality Planning & Development, Vol. 2, No. 2, 101–114. <https://doi.org/10.1080/14790530500171732>
- Reizer, A., & Mikulincer, M. (2007). Assessing individual differences in working models of caregiving: The construction and validation of the Mental Representation of Caregiving scale. *Journal of Individual Differences*, 28(4), 227.
- Stukas, A. A, Snyder, M., & Clary, E. G. (2002). The effects of “Mandatory Volunteerism” on intentions to volunteer. *Psychological Science*, 10, 59-64.
- Sills, D. (1957) *The volunteers: Means and ends in a national organization*. Glenco, Ill.: Free Press
- Thoits, P. A., & Hewitt, L. N. (2001). Volunteer work and well-being. *Journal of health and social behavior*, 115-131.

- Dawson, C., Baker, P.L. & Dowell, D. (2019). Getting into the 'Giving Habit': The Dynamics of Volunteering in the UK. *Voluntas* **30**, 1006–1021 doi:10.1007/s11266-019-00133-4
- Dovidio, J. F., Piliavin, J. A., Schroeder, D. A., & Penner, L. A. (2017). *The social psychology of prosocial behavior*. Psychology Press. <https://doi.org/10.4324/9781315085241>
- De Cremer, D., & Van Lange, P. A. (2001). Why prosocials exhibit greater cooperation than proselves: The roles of social responsibility and reciprocity. *European Journal of personality*, *15*(S1), S5-S18.
- Videras, J. & Owen, A. (2006). Public Goods Provision and Well-Being: Empirical Evidence Consistent with the Warm Glow Theory. *The B.E. Journal of Economic Analysis & Policy*, *5*(1), pp. -. Retrieved 4 Jan. 2020, from doi:10.1515/1538-0645.1531
- Oesterle, S., Johnson, M. K., & Mortimer, J. T. (2004). Volunteerism during the transition to adulthood: A life course perspective. *Social forces*, *82*(3), 1123-1149.
- Finkelstien, M. A. (2009). Intrinsic vs. extrinsic motivational orientations and the volunteer process. *Personality and Individual Differences*, *46*(5-6), 653-658. <https://doi.org/10.1016/j.paid.2009.01.010>

Интернет извори:

Novi Sad Voluntary Service <https://www.nvs.rs/about.php>

8. КА УНАПРЕЂИВАЊУ СИСТЕМА ПОДРШКЕ СТУДЕНТИМА

Како би институције високог образовања наставиле да јачају капацитете којима се обезбеђују услови за квалитетно образовање свих заинтересованих студената, неопходно је интензивирати активности осмишљавања и усвајања стратешких мера и механизма на националном нивоу, те оснажити високошколске установе за учешће у пројектима којима се пилотирају нови приступи и мере. Посебно је важно *наставити са применом усвојених стратешких мера и механизма подршке студентима* постављених Стратегијом развоја образовања у Србији до 2020, и дефинисаних Законом о високом образовању (2018), те интензивирати напоре на развоју недостајућих мера – за праћење задржавања студената, спречавања њиховог осипања и повећања флексибилности приступа високом образовању. Примере добре праксе могуће је потражити у богатом искуству земаља чланица ЕПВО.

Новим Законом и увођењем јединственог образовног броја (ЈОБ) као и обавезним регистром студената омогућено је транспарентније и прецизније усмеравање подршке студентима. Но, *за истинско побољшање праведности и доступности у високом образовању* потребно је додатно кориговати критеријуме на основу којих се различита права могу остваривати будући да је и даље доминантан критеријум изврности који је неосетљив на социоекономска обележја студената. У том смислу, посебно је важно на националном нивоу *наставити са применом афирмативних мера усмерених на повећање приступа осетљивим групама у свим сегментима*. То значи да је свака високошколска установа обавезна да у оквиру буџетске квоте обезбеди 2% места за студенте из осетљивих друштвених група, те да се у студентским домовима оставља до 10% места за особе из ове популације, док се од укупног броја студентских кредита и стипендија до 10% опредељује за студенте из осетљивих друштвених група – студенти са веома лошем социо-

економским статусом, студенти са инвалидитетом, студенти мигрантског порекла (друга генерација).

Паралелно са мерама помоћи потребно је кроз различите програме интензивирати мере подршке студентима опште популације као и онима из осетљивих група. Неопходно је развити и реализовати следеће програме: *програми подршке младима (ученицима средњих стручних школа) за упис и останак у систему високог образовања, као и програми усмерени на информисање и оснаживање нових академица у процесу транзиције (дани отворених врата, информатори, вршњачки ментори); програми оснаживања студената из мање заступљених група (менторски рад са особама са инвалидитетом; радионице за средњошколце у неповољном положају и из осетљивих група); програми оснаживања студената за очување и унапређење менталног и физичког здравља (предавања и тибине, радионице о мотивацији и стиловима учења, тренинг емоционалне регулације; индивидуално психолошко саветовање); менторски и турски програми праћења напредовања студената и подршке учењу, програми оснаживања студената са укључивање у ваннаставне активности кроз волонтирање на факултету и у заједници, као и активности подршке унапређењу програма студентских удружења и организација; програми каријерног вођења којима се студенти оспособљавају за (само)заступање, избор стручне праксе и укључивање у свет рада и професионални развој; програми стручне праксе за студенте завршних година студија итд.*

Како би се подржао рад до сада успостављених центара и сервиса усмерених на пружање подршке и помоћи студентима на нивоу Универзитета и појединих високошколски установа, међу којима се нашао и Центар за подршку студентима Филозофског факултета УНС, те омогућио континуитет њиховог деловања и спремност за унапређивање програмских активности кључни фактор *представља ширење мреже ангажованих сарадника и студената волонтера са свих нивоа студија и са различитих студијских програма.* Правилницима којима се регулише напредовање у звању своје место добила је и ставка учешћа наставног особља у ваннаставним активностима на високошколским институцијама, док се Правилницима о вредновању ваннаставног ангажовања студената отворила могућност за признавање волонтерског и друштвено корисног рада. Потребно је уложити још мало напора да примена ових докумената у пракси заживи тиме што ће се као важан сегмент оспособљености за наставни рад на високошколској установи вредновати и сати проведени у непосредном раду

са студентима, у ваннаставним активностима чија мање формална атмосфера побољшава учење, отвара могућности за ситуационо/искуствено учење и тако доприноси квалитету образовања. У том смислу важно је наставити са ширењем мреже сарадника кроз укључивање оних из окриља саме институције (наставници, асистенти, сарадници у настави са различитих одсека и друго ненаставно особље факултета), те спољних сарадника из различитих организација и удружења који су спремни да део свог времена посвете унапређивању услова за квалитетније високошколско образовање.

Резимирајући различите облике рада и начине реализовања активности током протеклих пет година у оквиру самог Центра за подршку студентима Филозофског факултета Универзитета у Новом Саду могу се издвојити следећи правци развијања програмских активности: (1) *програми усмерени на оснаживање студената за очување и унапређење менталног и физичког здравља* (пројекти – Знање за здравље, 2016-2018; Тренинг емоционалне регулације, 2018-2019; Психолошки разговори на тему 2019); (2) *програми усмерени на оснаживање студената са инвалидитетом за образовање, самозаступање и професионални развој* (Trans2Work, 2015-2018; Доступности материјала за образовање студентима с посебним потребама 2019-2020); (3) *програми информисања и подршке новим академцима* (Вршњачко менторство 2018-2019), као и (4) *програми оснаживања студената са укључивање у ваннаставне активност, односно волонтирање на факултету и у заједници* (Вршњачко менторство 2018-2019; Сајам волонтирања – Волонтирање у заједници; обуке и предавања за укључивање у волонтерске активности различитих организација).

Током трајања пандемије и специфичних услова рада Центру су се у више наврата обраћали сарадници из других центара и одсека факултета са предлозима да се оснажи и прошири факултетска мрежа вршњачких ментора како би се подржали новоуписани академци у савладавању *садржаја предвиђених наставним програмима* различитих студијских група. Ови предлози колега, сараднике Центра наводе на размишљање о увођењу тзв. *туторских програма подршке учењу у високом образовању* који имају дугу традицију у другим срединама, док су код нас још увек ствар добре воље и ентузијазма појединаца.

Како би се даље развијала мрежа сарадника из окриља саме институције, као и спољних сарадника из различитих академских и локалних организација и удружења, неопходно је одржавати и проширивати контакте

и уложити додатни напор да се у специфичним пандемијским условима организују активности које доприносе унапређивању услова за квалитетније вискошколско образовање. У том смислу, од посебног значаја је сарадња Центра за подршку студентима Филозофског факултета са сарадницима у свим универзитетским сервисима и центрима, посебно Центром за информисање и односе са јавношћу УНС у оквиру којег делују Инфо-центар, Служба за студенте са инвалидитетом и Служба за развој каријере и саветовање студената. Поједини од ових сервиса, као што је Служба за развој каријере и саветовање студената, захтева интензивније учешће сарадника и студената волонтера са Одсека за психологију и Одсека за педагогију Филозофског факултета како би се обезбедио континуитет у раду ове службе, те створили услови за даљи развој програма усмерих на каријерно саветовање студената завршних година у припреми за запошљавање. Уз подршку поменутих стручних профила сарадника и других са Филозофског факултета потребно је наставити са евалуацијом понуђених активности Центра за подршку студената, те њихово планирање заснивати на истраживању процене потреба студената.

Међу планираним активностима Центра, такође, већа пажња ће се посветити организацији супервизије ангажованих сарадника и студената волонтера. У циљу обезбеђивања поверљивости и приватности процеса консултација и података, као и професионалности и осигурања, подаци о корисницима и потенцијалним корисницима услуга прикупљаће се у складу са потребама у наведеним областима деловања и уз заштиту личних података. Тако ће се мрежа стручњака/спољних сарадника у пружању услуга саветовања студентима у вези са личним и академским тешкоћама, као и другим наведеним областима подршке, развијати и координисати континуирано. Посебна пажња биће посвећена развоју студентске праксе (педагошке, стручне, итд.) која би требало да буде усмерена на развој студентских компетенција које ће им олакшати запошљавање или самозапошљавање.

Радиће се на новим моделима учешћа студената у унапређивању система вршњачке подршке за осетљиве групе студената. Развијаће се програми подршке који ће покушати да користе препознате облике вршњачке подршке, а информативни материјали биће сачињени и доступни студентима. Наставиће се са активностима за унапређивање услова за успешно студирање студената са инвалидитетом у академском окружењу.

Планира се спровођење програма „Вршњачка подршка студентима са инвалидитетом“ и, у ситуацијама када је то потребно, пружаће се образовна помоћ како би се студентима са инвалидитетом пружила одговарајућа подршка у академском окружењу. Наставиће се рад на побољшању просторне доступности и услуга Центра за подршку Филозофског факултета и на осигурању приступачне асистивне технологије. У сарадњи са универзитетским службама за студенте са инвалидитетом и студентским удружењима радиће се на систематском решавању проблема повезаних са помагањем у задовољавању дневних потреба студената са инвалидитетом, смештених у студентским домовима. У сарадњи са Дигиталном библиотеком Филозофског факултета и Централне библиотеке Универзитета у Новом Саду биће омогућен приступ литератури у дигиталном облику за студенте са оштећењем вида и за студенте са одређеним потешкоћама у учењу, као и за оне са другим специфичним потребама. Савремене информационе и комуникационе технологије подржаће побољшање процеса наставе и учења на начин који олакшава мобилност студената не само унутар универзитета већ и међународне мобилности.

Радиће се на оснаживању сарадње Центра и са удружењима која пружају подршку студентима у одређеним областима од неформалних облика дружења, вршњачке подршке, подршке у развоју каријере и развоју професионалних садржаја и активности. Студентска удружења ће такође активно учествовати у промоцији студентске мобилности, организацији професионалних пракси у иностранству и укључивању што већег броја студената у међународне пројекте, стручне семинаре, културне размене, тренинге, радионице и такмичења, помоћ страним студентима у Новом Саду итд. Биће подржано активно учешће студената у дискусији о свим питањима која се тичу њиховог академског или личног развоја. Но колико ће се квалитетних и талентованих студената уписати на Филозофски факултет и друге факултете Универзитета у Новом Саду након завршетка средње школе, у великој мери зависи од квалитета студентског живота који почивају на добром смештају, квалитетној исхрани, обезбеђеној здравственој заштити али културним и спортским садржајима који нису ништа мање важни.

9. SAŽETAK/SUMMARY

Монографија доноси сажет приказ оснивања и успостављања рада Центра за подршку студентима, опис редовних и повремених облика рада у њему, те различитих програма и пројеката који су реализовани. Како би се разумеле околности које су довеле до покретања Центра за подршку студентима Филозофског факултета Универзитета у Новом Саду и представили токови који су обликовали карактер реализованих програма и активности у Центру, припремљена је уводна студија посвећена процесима модернизације Европског простора високог образовања и њиховим одјецима на нашим просторима. Представљени су примери добре праксе из различитих средина како би се подстакла целокупна академска и шира заједница за креативнији приступ у превазилажењу проблема наше заједнице у вези са: остваривањем права на једнак приступ квалитетном високом образовању за све; мерама подршке и социоекономске помоћи студентима како би се смањило њихово осипање током првих година студија; укључивања и ангажовања младих из различитих група у живот академске и шире заједнице, те правовременој припреми дипломаца за укључивање у динамичан свет рада.

Поред стратегија за подршку социјалне димензије високог образовања у европским земљама, важно је указати и на друге актуелне правце у разумевању промена у односима академске и шире заједнице кроз анализу тематике активизма/волонтеризма и отворених питања тзв. „Треће мисије Универзитета“. Тако су се у монографији нашле студије фокусиране на различите поставке којима се, с једне стране, заговара отварање академске институције према контексту шире заједнице као најважнијем ресурсу за квалитетно учење у друштву брзих промена, док се са друге стране промовише проактивна улога свих учесника у процесу високог образовања, без које није могуће досегнути квалитет у процесу образовања и

целоживотног учења. Систематизовани су и критички анализирани различити облици ваннаставног и волонтерског ангажовања студената и наставника, при чему се у фокусу анализе нашао модел „учења залагањем у заједници“ који је у уској вези са специфичностима образовања у области културе, језика и информисања, те других базичних друштвених и хуманистичких наука за које су развијени студијски програми различитих нивоа на Филозофском факултету Универзитета у Новом Саду.

У оквиру засебне студије сажето је представљена генеза волонтеризма и указано на његову све значајнију позицију у високошколским институцијама у свету и региону. Намера примењеног компаративног приступа била је да се прикажу разноврсне могућности за удруживање институција, организација и удружења кроз подршку вредностима волонтерског ангажовања. На крају монографије представљени су и резултати истраживања о мотивима волонтера који се ангажују на локалном нивоу, међу којима је значајан број испитаника који су студенти Филозофског и других факултета Универзитета у Новом Саду. На тај начин омогућено је да се у разумевању улоге волонтеризма чује и перспектива самих волонтера, чиме је заокружена слика о значају волонтерског ангажмана у заједници за лични и професионални развој младих.

Монографија која садржи белешку о раду Центра за подршку студентима Филозофског факултета Универзитета у Новом Саду, заједно са истраживачким студијама које указују на актуелне поставке у области високошколске образовне политике, припремљена је уз уверење да је уз заједничко ангажовање и синхронизовано деловање и усклађивање интереса академске и шире заједнице могуће још много тога урадити на унапређивању квалитета високог образовања у нашој средини.

The monograph provides a summary of the establishment of the Center for Student Support, and a description of regular and occasional forms of its work, including various programs and projects that have been implemented so far. Introductory study has been prepared in order to understand the circumstances that have led to launching the Center for Student Support at the Faculty of Philosophy, University of Novi Sad, and present trends that shaped the nature of the programs and activities in the Center. Examples of good practice from different backgrounds are presented in order to encourage the entire academic and wider community to take a more creative approach in overcoming the problems of our community

regarding the following: exercising the right to equal access to a high-quality higher education for all; measures of support and socio-economic assistance to students in order to reduce their dropout during their first year of studies; inclusion and engagement of young people from different groups in life of academic and wider community, and timely preparation of graduates for inclusion in the dynamic world of work. In addition to strategies for supporting the social dimension of higher education in the European countries, it is important to point out other current directions for understanding changes in relations to academia and wider community through the analysis of activism / volunteerism and open issues. "Third Missions of the University".

In this regard, the monograph includes studies focused on various settings, which, on the one hand, advocates opening of an academic institution in the context of wider community as the most important resource for the high-quality learning in a society of rapid change, and, on the other hand, promotes the proactive role of all participants in education, without which it is not possible to achieve the high-quality process of education and lifelong learning. Various forms of extracurricular and voluntary engagement of students and teachers have been systematized and critically analyzed, with the focus on the analysis of the model of "community-based learning", which is closely related to the specificities of education in culture, language and information, and other fundamental social sciences and humanities for which study programs of different levels have been developed at the Faculty of Philosophy, University of Novi Sad.

A separate study summarizes the genesis of volunteerism and points to its increasingly important position in higher education institutions both in the region and the world. The objective of the applied comparative approach is to show various potentials for association of institutions, organizations, and associations through supporting the values of the volunteer engagement. The end of the monograph contains results of the research on the motives of volunteers engaged at the local level. Among them, there are a significant number of respondents who are students of the Faculty of Philosophy and other faculties of the University of Novi Sad. In this way, it is possible to hear the perspective of the volunteers themselves how they understand the role of volunteerism, which completes the

picture of the importance for their volunteer engagement in the community for personal and professional development of young people.

The monograph is a written evidence of work of the Center for Student Support at the Faculty of Philosophy, University of Novi Sad. Together with the research studies indicating current settings in the field of higher education policy, it has been prepared with the confidence that communities can do much more to improve the quality of higher education in our environment with joint engagement and synchronized action and coordination of academic and wider interests.

UNIVERZITET U NOVOM SADU
FILOZOFSKI FAKULTET NOVI SAD
21000 Novi Sad
Dr Zorana Đinđića 2
www.ff.uns.ac.rs

Štampa
Sajnos
Novi Sad

Tiraž
200

CIP - Katalogizacija u publikaciji
Библиотеке Матице српске, Нови Сад

378.4(497.113)-057.875

ЗНАЊЕ и поверење у високом образовању : Центар за подршку студентима Филозофског факултета Универзитета у Новом Саду / приредила Јасмина Клеменовић. - Нови Сад : Филозофски факултет, 2020 (Нови Сад : Сајнос). - 234 стр. : илустр. ; 24 cm

Тираж 200. - Напомене и библиографске референце уз текст.

ISBN 978-86-6065-635-5

а) Филозофски факултет (Нови Сад) -- Услови студирања

COBISS.SR-ID 28962313
